

Panteia

Research to Progress

Research voor Beleid | EIM | NEA | IOO | Stratus | IPM

Sectoranalyses corona-effecten

Update (december 2020)

Zoetermeer, december 2020

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Panteia. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Panteia. Panteia aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with Panteia. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of Panteia. Panteia does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
2	Overall beeld (alle sectoren samen)	7
3	Factsheets per sector en marktsegment	8
3.1	Landbouw, bosbouw en visserij (LBV)	8
3.2	Winning van delfstoffen	10
3.3	Voedings- en genotmiddelenindustrie (VGI)	11
3.4	Chemische industrie	13
3.5	Metaalindustrie	15
3.6	Overige industrie	18
3.7	Nutsbedrijven	20
3.8	Bouwinstallatie	21
3.9	Bouw overig	24
3.10	Autosector	27
3.11	Groothandel	29
3.12	Detailhandel	31
3.13	Vervoer en opslag	34
3.14	Horeca	38
3.15	Informatie en communicatie	41
3.16	Financiële dienstverlening	43
3.17	Verhuur en handel van onroerend goed	45
3.18	Specialistische zakelijke dienstverlening	47
3.19	Uitzendbureaus	49
3.20	Verhuur en overige zakelijke diensten	51
3.21	Schoonmaakbedrijven (incl. hoveniers)	54
3.22	Openbaar bestuur	56
3.23	Onderwijs	58
3.24	Ziekenhuizen	60
3.25	Ouderenzorg	63
3.26	Gehandicaptenzorg	65
3.27	Geestelijke gezondheidszorg	67
3.28	Thuiszorg	69
3.29	Overige gezondheidszorg	71
3.30	Jeugdhulpverlening	74
3.31	Kinderopvang en peuterspeelzaalwerk	76
3.32	Maatschappelijke opvang, sociaal-cultureel werk, maatschappelijk werk en overig welzijn	78
3.33	Cultuur, sport en recreatie	80
3.34	Overige dienstverlening	83
3.35	ICT-beroepen	84
3.36	Financiële beroepen	85
3.37	Administratieve beroepen	86

1 Inleiding

In juni/juli 2020 heeft Panteia – op basis van deskresearch - analyses uitgevoerd voor 34 sectoren en 3 beroepsgroepen (ICT-, financieel en administratief personeel). De analyses richtten zich op de effecten van corona op de economie en arbeidsmarkt in betreffende sectoren en beroepsgroepen.¹ Deze bijlage bevat, waar mogelijk, een actualisering van betreffende sectoranalyses. De dataverzameling voor deze update vond plaats in november en de eerste week van december 2020.

Dat betekent dat de gevolgen van de nieuwe harde lockdown per 15 december 2020 nog niet zijn meegenomen. Daarover is nog geen cijfermateriaal beschikbaar. Ze zal met name van invloed zijn op de detailhandel, groothandel, horeca, Verhuur&overige zakelijke diensten (reisbranche) en de overige dienstverlening (kappersbedrijven). Maar ook de korte termijnontwikkelingen in andere sectoren worden erdoor beïnvloed, bijvoorbeeld die in de toeleverende sectoren. De eerste reacties van economen over deze harde lockdown dragen daarentegen ook het beeld uit dat het misschien beter is de pijn nu echt te nemen dan door te modderen en dat op de langere termijn een harde lockdown en daarna terugkeer naar "normaal" beter is voor de economie. De tijd zal dit leren.

Na een korte schets van het overall beeld (alle sectoren samen) volgen uitgebreidere factsheets per sector/ beroepsgroep. De per sector/ beroepsgroep beschikbare informatie verschilt. In de meest uitgebreide vorm komen in de factsheets de volgende onderwerpen aan de orde:

- Specifieke sectorale contactbeperkende maatregelen
- Specifieke sectorale herstel- en steunmaatregelen
- Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen
- Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen:
 - Inzet van personeel tijdens de coronacrisis
 - Toegekende aanvragen NOW 2.0-regeling (juni-september 2020)
 - Toegekende Tozo-uitkeringen (maart-september 2020)
 - Aantal werknemersbanen
 - Aantal gewerkte uren
 - Aantal lopende WW-uitkeringen
 - Aantal ontstane vacatures
 - Spanning op de arbeidsmarkt (Spanningsindicator UWV)
 - Uitgesproken faillissementen
- Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn
 - Ondernemersvertrouwen
 - Prognoses banken
 - Overig
- Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn
- Impact corona en overige trends op langere termijn

De gegevens worden hierbij op een zo laag mogelijk sectoraal aggregatieniveau gepresenteerd. Waar niet is uit te splitsen tot op het niveau van 34 sectoren respectievelijk 3 beroepsgroepen is informatie opgenomen op een hoger sectoraal aggregatieniveau.

¹ Zie: <https://www.panteia.nl/nieuws/effecten-van-corona-op-de-sectorale-arbeidsmarkt/>

Bij de bronnen worden o.m. de volgende afkortingen gebruikt: AA (ABN Amro), BD (Brabants Dagblad), FD (Financieel Dagblad), JF (Jobfeed), RB (Rabobank), VK (Volkskrant) en (ZV) Zorgvisie.

2 Overall beeld (alle sectoren samen)

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

Na de grootste kwartaal-op-kwartaaldaling van het bbp in 2020Q2 (-8,5%) volgde in 2020Q3 de grootste stijging ooit (+7,7%). Desondanks is het bbp-volume nog altijd 3,0% lager dan eind 2019, een uitzonderlijk grote daling. Wel doet Nederland het daarmee iets beter dan de andere Europese landen en de VS (CBS, nov 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	63.088 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 47%. ² Aandeel ondersteunde banen: 6% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	85.800 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Daling t.o.v. jaar eerder met 119.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Daling t.o.v. jaar eerder met 2,4% (werknemers en zelfstandigen) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	278.275 lopende uitkeringen (19% meer dan een jaar eerder) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Totaal: 273.672 vacatures (13% minder dan een jaar eerder). Op mbo-niveau: 129.396 (25% minder dan een jaar eerder) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Typering: gemiddeld (tegenover krap een jaar eerder) (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	In jul, aug en sep zijn 223, 190 en 238 faillissementen uitgesproken (tegenover 360, 286 en 296 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	-4% tegenover 6,6% een jaar eerder (CBS)
Prognoses CPB (2020-2021)	Basisscenario CPB (nov 2020): daling bbp in 2020 met 4,2% en stijging in 2021 met 2,8%. Start-stopsscenario CPB (nov 2020): daling bbp in 2020 met 4,6% en daling in 2021 met 0,6%.
Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020): daling bbp in 2020 met 4,3% en stijging in 2021 met 2,6%. ³

Het aandeel van bedrijven dat in 2020-2021 als gevolg van corona failliet gaat, neemt volgens prognoses van CPB (sep 2020) over alle sectoren samen toe met gemiddeld 3,3%-punt (van 9,3% zonder corona naar 12,6% met corona).⁴ Dit cijfer wordt fors gedrukt door de NOW-regelingen.

Impact op de werkgelegenheid in het mbo-segment

Het aantal vacatures op mbo-niveau nam in 2020Q3 sterker af dan voor alle opleidingsniveaus samen (25% tegenover 13%). Mogelijke verklaringen voor het toch ongunstige beeld in sectoren waar het eigenlijk helemaal niet slecht gaat, zijn onder meer de volgende:

- Tot en met februari waren er zeer grote problemen om aan personeel te komen (en dat zal na de crisis waarschijnlijk ook weer het geval zijn);
- Werknemers durven in tijden van crisis niet van baan te wisselen;
- Werkgevers nemen in tijden van crisis geen risico en laten liever het zittend personeel extra uren draaien dan dat ze nieuwe mensen aannemen.

² Het gaat om het vooraf opgegeven door de bedrijven geschat omzetverlies. Bij de NOW 1 heeft naar schatting 60% van de bedrijven achteraf een te hoog verlies opgegeven en moet een deel van het voorschot terugbetalen (rijksoverheid.nl).

³ De prognoses zijn op 19 november gepubliceerd. Daarin is dus nog niet de Novemberraming van CPB verwerkt.

⁴ CPB (2020). De gevolgen van de coronacrisis voor Nederlandse bedrijven en banken.

3 Factsheets per sector en marktsegment

3.1 Landbouw, bosbouw en visserij (LBV)

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- In 2020Q2 daalde de toegevoegde waarde in de sector landbouw, bosbouw en visserij met 0,4% t.o.v. een jaar eerder. In 2020Q3 was sprake van een stijging met 1% (CBS, nov 2020).
- De agrarische sector is minder conjunctuurgevoelig dan andere sectoren. Onzekerheden als gevolg van corona zijn er vooral bij agrarische ondernemers die exportproducten of producten voor de horeca leveren. Aanhoudende en nieuwe lockdowns in diverse uitvoerlanden kunnen de exportvraag sterk beïnvloeden. De lockdown van de horeca in Nederland zorgde dat de vraag naar sommige producten drastisch daalde. In eerste instantie zal de terugslag vooral effect hebben gehad op flexibele arbeidskrachten. Door de NOW-regeling kon men vaste krachten zoveel mogelijk in dienst houden.⁵
- De dierhouderij wordt hard getroffen door de coronacrisis. De vraag is minder (ook vanuit het buitenland, bijv. China) en het aanbod is gelijk tot licht stijgend, met een prijsdaling tot gevolg (RB, sep en nov 2020)
- Terwijl de omzet in bloemen dit jaar door de coronacrisis 8% daalt, zit er in de omzet in planten juist een flinke groei (doordat mensen veel thuis verblijven, tuinieren ze meer) (FD, nov 2020). Een nieuwe internationale campagne van Bloemenbureau Nederland 'Fill the distance with beauty' moet bijdragen aan het economisch herstel van de sierteeltketen (RB, sep 2020).
- Kerstboomkwekers zien hun omzet dit jaar stijgen. Mensen willen i.v.m. de coronacrisis vaker en vroeger een kerstboom kopen om het thuis gezellig te maken (nu.nl, dec 2020).
- Naast agrarische bedrijven die door vraaguitval en/of logistieke belemmeringen aan de landsgrenzen t.g.v. corona minder vraag naar personeel hebben, zijn er ook bedrijven (bijvoorbeeld in de (glas)tuinbouw) die in piekperioden personeelstekorten hebben. Door corona kunnen (of willen) buitenlandse seizoenarbeiders niet naar Nederland komen. Dit onderstreept de sterke afhankelijkheid van de sector van buitenlandse seizoensarbeiders.⁶
- Corona heeft de beëindiging van de pelsdierhouderij versneld. Inmiddels zijn alle nertsenfokkerijen geruimd. Het kabinet heeft €150 mln uitgetrokken voor een regeling waarmee de fokkers worden gecompenseerd (nos.nl, dec 2020).
- De rechtstreekse verkoop van agrarische producten door de producent aan de consument is sinds de corona-uitbraak verdubbeld t.o.v. vorig jaar. Zo'n 20% van de huishoudens heeft dit jaar weleens rechtstreeks bij de producent gekocht (nu.nl, dec 2020). Factoren: meer aandacht voor gezond eten en drukte in supermarkten e.d. willen mijden.

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	LBV: 1.146 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 40%. Aandeel ondersteunde banen: 5% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	LBV: 650 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	LBV: Stijging t.o.v. jaar eerder met 3.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	LBV: Stijging t.o.v. jaar eerder met 1% (werknemers en zelfstandigen) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	LBV: 2.609 lopende uitkeringen tegenover 3.363 een jaar eerder (22%) (UWV)

⁵ ABF Research (2020). Arbeidsmarkt Colland 2020. Arbeidsmarktstructuur sector agrarisch en groen in beeld.

⁶ WUR (2020). Arbeidsmarkt glastuinbouw waardeketen. Dynamiek tijdens de coronacrisis.

Ontstane vacatures (2020Q3)	LBV: 3.367 tegenover 3.251 een jaar eerder (+4%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Agrarische beroepen: typering gemiddeld (t.o. krap een jaar eerder) (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	LBV: In jul, aug en sep zijn 2, 2 en 0 faillissementen uitgesproken (tegenover 1, 1 en 3 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Prognoses banken	Prognoses ING (nov 2020) LBV: in 2020 groei economie met 1% en in 2021 groei met 0,5%. Prognoses Rabobank (sep 2020) LBV: nulgroei toegevoegde waarde in 2020 en 2021.
------------------	---

- Naast het coronavirus kampt de agrarische sector met andere uitdagingen die in 2020 en 2021 van invloed zijn op prijzen en productie (stikstofmaatregelen, Afrikaanse varkenspest in Duitsland, vogelgriep in Gelderland) (AA, nov 2020).

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

In de werkgelegenheid in de sector landbouw, bosbouw en visserij is het mbo-segment oververtegenwoordigd (in 2020Q3 72% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 niet echt te zien: een kleine stijging van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 1% tegenover een overall daling van 22%. In 2020Q2 ging het om een daling van 8% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau zowel in 2020 als 2021 een, zij het zeer beperkte, groei van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Verschillende maatschappelijke en technologische ontwikkelingen zullen de behoefte aan en adoptie van agrarische robots het komend decennium versnellen. De belangrijkste redenen hiervoor zijn een tekort aan arbeid(smigranten), de behoefte aan duurzamer geproduceerd voedsel en schaarste aan goede landbouwgrond. ABN Amro acht een verdrievoudiging van de markt voor agrarische robots (van €715 mln naar €2,5 mld) in tien jaar mogelijk (AA, aug en nov 2020).
- De agrarische sector vreest voor de gevolgen van de komende stikstofwet (ING, sep 2020). Het kabinet heeft maatregelen doorgevoerd die de stikstofdepositie in de landbouw moeten reduceren. Zo is er extra geld beschikbaar gesteld voor het verduurzamen van stallen en voor het uitkopen van bedrijven in de dierhouderij. Mochten al deze maatregelen niet tot de gewenste halvering van de stikstofdepositie in 2030 leiden, dan lijken extra maatregelen in de landbouw, en meer specifiek in de dierhouderij, onvermijdelijk.⁷
- Hoewel de gevolgen van een 'harde' Brexit in termen van omzet en banen voor de agrarische sector in Nederland mede door invoertarieven veel groter zijn, levert ook een 'zachte' Brexit schade op. Deze komt voort uit de extra handelsbelemmeringen die bij een Brexit zullen gelden, zoals grenscontroles, files bij de douane en extra administratie (AA, nov 2020). Voor de visserij zullen mogelijk beperkingen gaan gelden voor het vissen in Britse wateren (VK, dec 2020).
-

⁷ ABF Research (2020). Arbeidsmarkt Colland 2020. Arbeidsmarktstructuur sector agrarisch en groen in beeld.

3.2 Wining van delfstoffen

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De omzet van de sector delfstoffenwinning lag in 2020Q3 31% lager dan een jaar eerder. In 2020Q2 was dat -41% (CBS, nov 2020).
- De zeer forse daling van de olieprijs als gevolg van de vraaguitval door corona heeft uitwerking op de offshore energiesector. Orderboeken raken langzaam leeg en investeringen in (fossiele) energie worden uitgesteld of afgesteld. De windenergie-sector loopt wel gewoon door.⁸
- Shell heeft in 2020Q2 als gevolg van de pandemie (lagere prijzen en minder vraag) en een al eerder aangekondigde afboeking een recordverlies geleden van \$18,1 mld (VK, jul 2020). In 2020Q3 daalde de omzet met 48% t.o.v. een jaar eerder (FD, nov 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Delfstoffenwinning: Aandeel ondersteunde banen: 5% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Delfstoffenwinning: 10 uitkeringen (CBS)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Delfstoffenwinning: 139 tegenover 229 een jaar eerder (-39%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Technische beroepen: typering krap (een jaar eerder ook krap). Voor machinemonteurs, elektrotechnisch ingenieurs, bouwarbeiders afbouw, elektriciens en elektronicamonteurs en productieleiders industrie en bouw is de typering net als een jaar eerder zeer krap (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Delfstoffenwinning: In jul, aug en sep zijn 0, 0 en 0 faillissementen uitgesproken (tegenover 1, 0 en 0 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	Delfstoffenwinning: -17,1% tegenover -8,5% een jaar eerder (CBS)
--------------------------------	--

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

In de werkgelegenheid in de delfstoffenwinning is het mbo-segment sterk ondervertegenwoordigd (in 2020Q3 30% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren veel groter: een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 49% tegenover overall 22%. In 2020Q2 ging het om een daling van 15% tegenover 34% (JF/Panteia). Verdere daling is ook afhankelijk van de afbouw van de gaswinning. Mede daardoor is in de sector op mbo-niveau zowel in 2020 als 2021 sterke krimp van de werkgelegenheid te verwachten. Gezien de relatief beperkte omvang van het personeelsbestand in de sector gaat het hierbij absoluut gezien niet om grote aantallen.

Impact corona en overige trends op langere termijn

Corona heeft volgens Rabobank negatieve effecten op de voortgang van de energietransitie. De financierbaarheid van de energietransitie is onder druk komen te staan, het slechtere investeringsklimaat bij bedrijven en huishoudens raakt duurzame investeringen en sommige projecten hebben met (toekomstige) toeleveringsproblemen te maken. In de Miljoenennota blijft het, los van de CO2-heffing (die tot en met 2024 feitelijk geen effect geeft), redelijk stil rondom energietransitie en klimaat. In potentie kan het Nationaal Groeifonds energietransitie-gerelateerde investeringen mogelijk maken, maar het bevat geen specifiek groene voorwaarden. Een groen herstelplan biedt de Miljoenennota niet. Voor een groen herstel zal de prikkel van Europa moeten komen (RB, sep 2020).

⁸ Ecorys (2020). De Nederlandse Maritieme cluster. Monitor 2020.

3.3 Voedings- en genotmiddelenindustrie (VGI)

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De omzet van de voedings- en genotmiddelenindustrie lag in 2020Q3 1,8% hoger dan een jaar eerder. In 2020Q2 lag de omzet nog 6,8% lager (CBS, nov 2020).
- ABN Amro verwacht dat de industriële productie tijdens de 2^e coronagolf betrekkelijk ongehinderd kan doorgaan. Ziekteverzuim en verdere vraagtval blijven wel belangrijke risico's (AA, okt 2020).
- De impact van de coronacrisis op de sector food is tweeledig: een flinke groei voor bedrijven die leveren aan (online) supermarkten en een behoorlijke daling voor bedrijven die aan de horeca e.d. leveren (AA, sep 2020). In het eerste halfjaar van 2020 leden voedingsmiddelenproducenten, die m.n. name aan horeca e.d. leveren, gemiddeld een omzetverlies van 30% tot 40% procent (nu.nl, okt 2020). De 2e lockdown van de horeca heeft eveneens grote impact op de toeleveranciers in de foodketen (door het wegvallen van directe inkomsten én de grote onzekerheid) (RB, nov 2020)
- Unilever zag de omzet in 2020Q3 met 2% licht dalen (FD, nov 2020).
- De Nederlandse bierverkoop in de horeca- en evenementenbranche daalde in juli en augustus met 33% resp. 36%. Thuisverbruik en export stegen in augustus wel (16% en 12%) (VK, sep 2020). De bierverkoop van Heineken daalde in de eerste 9 maanden van 2020 wereldwijd met 8,1%. De nettowinst zakte in deze periode van €1,7 mrd naar €396 mln. Het bedrijf gaat in 2021 honderden banen op zijn kantoren schrappen (FD, okt 2020).
- FrieslandCampina voert besparingsmaatregelen versneld door en schrapte 1.000 banen. Achtergrond is de sterke daling van de melk- en zuivelprijzen aan het begin van de pandemie en het wegvallen van omzet voor de levering aan horeca en catering (VK, nov 2020).
- De eind september failliet verklaarde diepvriestaartenbakker Maître Paul maakt een doorstart. Van de 180 vaste banen blijven er 50 behouden (FD, nov 2020).
- Volgens JDE Peets compenseerde in het eerste halfjaar de verkoop van koffie en thee aan thuisdrinkers het wegvallen van de verkoop buitenshuis aan de horeca e.d.. Thuisdrinkers zijn ook luxere koffie gaan kopen. Per saldo boekte het concern 12% meer winst dan een jaar eerder (VK, aug 2020)

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Inzet personeel (sep 20)	Industrie als geheel: door corona is 39% minder gebruik gaan maken van flexibele arbeidskrachten en heeft 3% werknemers ontslagen. Daar staan 4% en 1% tegenover die meer gebruik zijn gaan maken van flexibele krachten respectievelijk meer werknemers hebben aangenomen (CBS)
Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	VGI: 590 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 37%. Aandeel ondersteunde banen: 2% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Industrie als geheel: 2.880 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Industrie als geheel: daling t.o.v. jaar eerder met 9.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Industrie als geheel: daling t.o.v. jaar eerder met 4% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	VGI: 5.057 lopende uitkeringen tegenover 5.085 een jaar eerder (-0,6%)(UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	VGI: 3.872 tegenover 4.990 een jaar eerder (-22%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator UWV (2020Q2)	Technische beroepen: typering krap (een jaar eerder ook krap). Voor machinemonteurs, elektrotechnisch ingenieurs, bouwarbeiders afbouw, elektriciens en electronicamonteurs en productieleders industrie en bouw is de typering net als een jaar eerder zeer krap (CBS)
Faillissementen (202Q3)	Industrie als geheel: in jul, aug en sep zijn 20, 14 en 24 faillissementen uitgesproken (tegenover 26, 24 en 27 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	VGI: -4,3% tegenover 4,5% een jaar eerder (CBS)
Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov) industrie als geheel; in 2020 krimp met 5% en in 2021 krimp met 2%. VGI (aug): in 2020 krimp met 3,5% en in 2021 krimp met 2%. Prognoses Rabobank (sep 2020) industrie als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 6% en stijging in 2021 met 3%.

- Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie (FNLI) verwacht dat de omzet van de sector over het hele jaar 2020 met 20% tot 39% daalt t.o.v. van 2019. Het effect van de nieuwe maatregelen is daar nog niet in meegenomen (nu.nl, okt 2020).
- Middelgrote voedingsbedrijven hadden een slecht 2019 en dit jaar wordt nog slechter. Bijna een derde (30%) van de Nederlandse voedingsbedrijven zal 2020 met verlies afsluiten. Vondel Finance voorziet daarom een fusie- en overnamegolf in de Nederlandse voedingssector (FD, nov 2020).
- Ondernemers in de voedings- en genotmiddelenindustrie verwachten in 2020 1% en in 2021 2% minder te investeren in materiële activa t.o.v. een jaar eerder (CBS, nov 2020).

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

De vertegenwoordiging van het mbo-segment in de werkgelegenheid in de voedings- en genotmiddelenindustrie is gemiddeld te noemen (in 2020Q3 55% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren groter (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 32% tegenover overall 25%). In 2020Q2 ging het om een daling van 35% tegenover 34% (JF/Panteia). In de sector is op mbo-niveau zowel in 2020 als in 2021 krimp van de werkgelegenheid te verwachten. De krimp in 2021 zal minder zijn dan in 2020.

Impact corona en overige trends op langere termijn

- De coronacrisis heeft de digitalisering van de foodsector versneld. Van de productie automatiseren/robotiseren tot de groei van online retail en meer service aan huis (RB, nov 2020).
- De pandemie heeft de aandacht voor gezondheid en immuniteit versterkt. Consumenten gaan op zoek naar voedingsmiddelen en ingrediënten die de persoonlijke gezondheid ondersteunen. Ook zoekt de consument merken die kunnen bouwen op betrouwbare, authentieke en geloofwaardige producten. Vooral de A-merken profiteren hiervan (ING, 2020).
- Hoewel de gevolgen van een 'harde' Brexit in termen van omzet en banen voor de voedings- en genotmiddelenindustrie in Nederland mede door invoertarieven veel groter zijn, levert ook een 'zachte' Brexit schade op. Deze komt voort uit de extra handelsbelemmeringen die bij een Brexit zullen gelden, zoals grenscontroles, files bij de douane en extra administratie (AA, nov 2020).

3.4 Chemische industrie

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De omzet van de sector raffinaderijen en chemie lag in 2020Q3 18,3% lager dan een jaar eerder. In 2020Q2 was dat -30% (CBS, nov 2020).
- ABN Amro verwacht dat de industriële productie tijdens de 2^e coronagolf betrekkelijk ongehinderd kan doorgaan. Ziekteverzuim en verdere vraaguitval blijven wel belangrijke risico's (AA, okt 2020).
- Door corona stagneert de omzet van verkooporganisatie voor chemische bedrijven IMCD. In 2020Q3 steeg deze slechts met 1,2% t.o.v. een jaar eerder. Het brutobedrijfsresultaat lag in de eerste 9 maanden van 2020 nog wel 8% hoger dan een jaar eerder (FD, nov 2020).
- DSM en AkzoNobel zagen de omzet in 2020Q3 dalen met 4% resp. 5% t.o.v. een jaar eerder (FD, nov 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Inzet personeel (sep 20)	Industrie als geheel: door corona is 39% minder gebruik gaan maken van flexibele arbeidskrachten en heeft 3% werknemers ontslagen. Daar staan 4% en 1% tegenover die meer gebruik zijn gaan maken van flexibele krachten respectievelijk meer werknemers hebben aangenomen (CBS)
Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Chemische industrie: 379 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 40%. Aandeel ondersteunde banen: 4% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Industrie als geheel: 2.880 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Industrie als geheel: daling t.o.v. jaar eerder met 9.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Industrie als geheel: daling t.o.v. jaar eerder met 4% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Chemische industrie: 3.062 lopende uitkeringen tegenover 2.935 een jaar eerder (+4%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Chemische industrie: 2.696 tegenover 3.214 een jaar eerder (-16%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator UWV (2020Q2)	Technische beroepen: typering krap (een jaar eerder ook krap). Voor machinemonteurs, elektrotechnisch ingenieurs, bouwarbeiders afbouw, elektriciens en elektronicamonteurs en productieleiders industrie en bouw is de typering net als een jaar eerder zeer krap (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Industrie als geheel: in jul, aug en sep zijn 20, 14 en 24 faillissementen uitgesproken (tegenover 26, 24 en 27 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	Raffinaderijen en chemie: 0% en 2,4% (CBS)
Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov) industrie als geheel; in 2020 krimp met 5% en in 2021 krimp met 2%. Chemische industrie (aug): in 2020 krimp met 5% en in 2021 groet met 3% Prognoses Rabobank (sep 2020) industrie als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 6% en stijging in 2021 met 3%.

Ondernemers in de sector raffinaderijen en chemie verwachten in 2020 3% en in 2021 11% minder te investeren in materiële activa t.o.v. een jaar eerder (CBS, nov 2020).

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

In de werkgelegenheid in de chemische sector is het mbo-segment ondervertegenwoordigd (in 2020Q3 44% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren groter (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar

eerder met 37% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 39% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact corona en overige trends op langere termijnen

- De ontwikkelingen in digitalisering en robotisering hebben grote impact op de procesindustrie en de laboratoria en zorgen voor de nodige veranderingen in werkzaamheden. Het accent van werk komt nog meer te liggen op het uitlezen van data, het bewaken van processen en het verrichten van de juiste handelingen om automatische processen goed te laten verlopen.⁹
- Corona heeft volgens Rabobank negatieve effecten op de voortgang van de energietransitie. De financierbaarheid van de energietransitie is onder druk komen te staan, het slechtere investeringsklimaat bij bedrijven en huishoudens raakt duurzame investeringen en sommige projecten hebben met (toekomstige) toeleveringsproblemen te maken. In de Miljoenennota blijft het, los van de CO2-heffing (die tot en met 2024 feitelijk geen effect geeft), redelijk stil rondom energietransitie en klimaat. In potentie kan het Nationaal Groeifonds energietransitie-gerelateerde investeringen mogelijk maken, maar het bevat geen specifiek groene voorwaarden. Een groen herstelplan biedt de Miljoenennota niet. Voor een groen herstel zal de prikkel van Europa moeten komen (RB, sep 2020).
- Hoewel de gevolgen van een 'harde' Brexit in termen van omzet en banen voor de chemische industrie in Nederland mede door invoertarieven veel groter zijn, levert ook een 'zachte' Brexit schade op. Deze komt voort uit de extra handelsbelemmeringen die bij een Brexit zullen gelden, zoals grenscontroles, files bij de douane en extra administratie (AA, nov 2020).

⁹ SBB (2020). Trendrapport Techniek en gebouwde omgeving.

3.5 Metaalindustrie

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De omzet van de sector metaalektro lag in 2020Q3 7,4% lager dan een jaar eerder. In 2020Q2 was dat 12,9% (CBS, nov 2020).
- ABN Amro verwacht dat de industriële productie tijdens de 2^e coronagolf betrekkelijk ongehinderd kan doorgaan. Ziekteverzuim en verdere vraaguitval blijven wel belangrijke risico's (AA, okt 2020).
- Staalproducent ArcelorMittal kende in 2020Q3 een daling van de omzet van 20% t.o.v. een jaar eerder (FD, nov 2020).
- De omzet van ASM International (productiemachines voor de halfgeleiderindustrie) steeg in 2020Q3 met 16% t.o.v. een jaar eerder (FD, nov 2020).
- Chipmachinemaker ASML zag de omzet in 2020Q3 met 33% stijgen t.o.v. een jaar eerder. Het door de coronacrisis veel thuiswerken leidt tot meer vraag naar computers en smartphones (VK, 2020; FD, nov 2020).
- De omzet van Philips nam in 2020Q3 met 10% toe. De divisie, die o.m. beademingsapparatuur en monitoren maakt, kende mede door corona een omzetgroei van 42% (VK, okt 2020).
- Na in het eerste halfjaar door corona mondiaal miljarden te hebben verloren, boekten autofabrikanten in 2020Q3 weer forse winsten. Kostenbesparingen, goede verkopen in China en de vraag naar stekkerauto's stimuleerden het herstel (NRC en VK, okt 2020).

Bij VDL Nedcar in Born verdwijnen 750 arbeidsplaatsen. In de periode tot 2023 wordt de productie van auto's voor BMW afgebouwd. Om het aantrekken van een nieuwe klant voor de periode daarna aantrekkelijk te maken, zijn er plannen de vestiging uit te breiden (nu.nl, dec 2020).

- Door corona wordt fietsen gezien als een manier om fit te blijven én als een alternatief voor het OV. De omzet van fietsproducent Accell (Koga, Batavus) steeg in 2020Q3 met 38% t.o.v. een jaar eerder. VanMoof zag de verkoop in Nederland in de eerste 11 maanden van 2020 met 121% stijgen. Ook Pon (Gazelle) noemt 2020 een 'recordjaar'. Met name het e-bikesegment is gewild. Er is ook een toenemende vraag naar indoorfietsen. Keerzijde van de hausse zijn (toe)leveringsproblemen (FD, okt, nov en dec 2020; nu.nl, dec 2020).
- In de scheepsbouw zijn door corona reparatie- en verbouwopdrachten uitgesteld. M.n. in het begin waren productiebeperkingen door het stilleggen van werven (of fabrieken van toeleveranciers) een groot probleem. Omdat de scheepsbouw laatcyclisch is, zijn de gevolgen vooral op lange(re) termijn merkbaar.¹⁰ Vooral van export afhankelijke bedrijven hebben/krijgen het moeilijk. Damen Shipyards gaat ruim 1.000 banen schrappen (marinebouw.nl, aug 2020). Scheepsbouwer Royal IHC ontslaat 600 mensen, waarvan 300 in Nederland (nos.nl, nov 2020).
- De jachtbouw/watersportindustrie is door de beperkingen, die het toerisme opgelegd zijn, zwaar getroffen. Naar schatting van HISWA-RECRON bedraagt de economische schade over de periode mrt-sep 2020 €100 mln euro.¹¹

¹⁰ Ecorys (2020). De Nederlandse Maritieme cluster. Monitor 2020.

¹¹ Ecorys (2020). De Nederlandse Maritieme cluster. Monitor 2020.

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Inzet personeel (sep 20)	Industrie als geheel: door corona is 39% minder gebruik gaan maken van flexibele arbeidskrachten en heeft 3% werknemers ontslagen. Daar staan 4% en 1% tegenover die meer gebruik zijn gaan maken van flexibele krachten respectievelijk meer werknemers hebben aangenomen (CBS)
Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Metaalindustrie, installatie en voertuigen: 6.556 aanvragen toegekend met een gemiddeld omzetverlies van 37%. Aandeel ondersteunde banen: 8% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Industrie als geheel: 2.880 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Industrie als geheel: daling t.o.v. jaar eerder met 9.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Industrie als geheel: daling t.o.v. jaar eerder met 4% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Metaalindustrie, installatie en voertuigen: 17.347 lopende uitkeringen tegenover 14.889 een jaar eerder (+17%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Metaalindustrie: 7.192 tegenover 8.521 een jaar eerder (-16%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator UWV (2020Q2)	Technische beroepen: typering krap (een jaar eerder ook krap). Voor machinemonteurs, elektrotechnisch ingenieurs, bouwarbeiders afbouw, elektriciens en elektronicamonteurs en productieleiders industrie en bouw is de typering net als een jaar eerder zeer krap (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Industrie als geheel: in jul, aug en sep zijn 20, 14 en 24 faillissementen uitgesproken (tegenover 26, 24 en 27 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	In de basismetaal- en metaalproductenindustrie ging het om -9,3% tegenover 1,2% een jaar eerder, in de elektrotechnische en machine-industrie om -7,4% en 5,4% en in de transportmiddelenindustrie om 1,4% en -6,2% (CBS)
Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov) industrie als geheel; in 2020 krimpt met 5% en in 2021 krimpt met 2%. Technologische industrie (aug): in 2020 krimpt met 7% en in 2021 groeit met 4%. Prognoses Rabobank (sep 2020) industrie als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 6% en stijging in 2021 met 3%.

Ondernemers in de metaalindustrie verwachten in 2020 17% en in 2021 7% minder te investeren in materiële activa t.o.v. een jaar eerder. Voor de elektrotechnische en machine-industrie zijn deze percentages -13% en +6% en voor de transportmiddelenindustrie -28% en +38% (CBS, nov 2020).

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- De vertegenwoordiging van het mbo-segment in de sector metaalindustrie is gemiddeld te noemen (in 2020Q3 50% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren groter (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 26% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 45% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 krimp en in 2021 weer groei van de werkgelegenheid te verwachten.
- Corona heeft in negatieve zin extra impact op de kwalificaties kunststofbewerker vliegtuigbouw, plaatwerker vliegtuigbouw, samenbouwer vliegtuigbouw en monteur vliegtuigonderhoud (allen mbo2; minder werk door minder vliegverkeer) (SBB). Door minder vliegverkeer is ook het aantal stageplaatsen op en rondom Schiphol sterk afgenomen, ook bij vliegtuigonderhoud. Men wil deze mensen nu stage laten lopen bij bedrijven die turbines produceren. Volgens KOW 2021 is voor de kwalificatie eerste monteur vliegtuigbouw (mbo3) de Kans op werk ruim

voldoende: er zijn veel vacatures, weinig gediplomeerden, veel baanwisselaars en nauwelijks werkzoekenden (SBB). Dit beeld wordt negatiever door de aanhoudende malaise in de luchtvaart.

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Samen met het bedrijfsleven en kennisinstellingen gaat het kabinet gericht inzetten op groei van de Nederlandse maakindustrie door extra te investeren in sleuteltechnologieën en in groeimarkten als Life Sciences & Health (w.o. Medtech), High Tech en ICT (halfgeleiders, fotonica, quantum, AI) en defensie & ruimtevaart-gerelateerde technologie en industrie. Daarnaast wordt een sterke focus gelegd op digitalisering binnen de industrie (ING, nov 2020).
- Het werk in de metaal en metaalektro wordt in hoog tempo gedigitaliseerd. Er wordt steeds meer gebruik gemaakt van elektrische- en mechanische systemen. Daarnaast neemt het gebruik van cobots toe. Digitalisering en robotisering maken het werk integraler. Het accent van werk komt steeds meer te liggen op het uitlezen van data, het bewaken van processen en het verrichten van de juiste handelingen om automatische processen goed te laten verlopen (m.b.v. dashboards). Vanwege het steeds meer produceren van kleine series (maatwerk) blijven basisvaardigheden en basiskennis van belang.¹²
- Corona heeft volgens Rabobank negatieve effecten op de voortgang van de energietransitie. De financierbaarheid van de energietransitie is onder druk komen te staan, het slechtere investeringsklimaat bij bedrijven en huishoudens raakt duurzame investeringen en sommige projecten hebben met (toekomstige) toeleveringsproblemen te maken. In de Miljoenennota blijft het, los van de CO2-heffing (die tot en met 2024 feitelijk geen effect geeft), redelijk stil rondom energietransitie en klimaat. In potentie kan het Nationaal Groeifonds energietransitie-gerelateerde investeringen mogelijk maken, maar het bevat geen specifiek groene voorwaarden. Een groen herstelplan biedt de Miljoenennota niet. Voor een groen herstel zal de prikkel van Europa moeten komen (RB, sep 2020).
- Hoewel de gevolgen van een 'harde' Brexit in termen van omzet en banen voor de metaalindustrie in Nederland mede door invoertarieven veel groter zijn, levert ook een 'zachte' Brexit schade op. Deze komt voort uit de extra handelsbelemmeringen die bij een Brexit zullen gelden, zoals grenscontroles, files bij de douane en extra administratie (AA, nov 2020).

¹² SBB (2020). Trendrapport Techniek en gebouwde omgeving. Panteia (2020), Skills voor de toekomst in de metaal en metaalektro.

3.6 Overige industrie

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De omzet van de industrie als geheel lag in 2020Q3 7,9% lager dan een jaar eerder. In 2020Q2 was dat -16,3%. In de textiel-, kleding en lederindustrie, de hout en bouwmaterialenindustrie en de papier- en grafische industrie lag de omzet in 2020Q3 resp. 4,1% lager, 4,5% hoger en 8,7% lager. In 2020Q2 waren de percentages -27,1%, -3,8% en -15,4% (CBS, nov 2020).
- ABN Amro verwacht dat de industriële productie tijdens de 2^e coronagolf betrekkelijk ongehinderd kan doorgaan. Ziekteverzuim en verdere vraagtival blijven wel belangrijke risico's (AA, okt 2020).
- Gezien de ervaringen tijdens de 1^e coronagolf wil Nederland voor de levering van medische producten (zoals geneesmiddelen, zorgmateriaal en medische apparatuur) minder afhankelijk worden van buitenlandse producenten. Een eerste stap is een lening door de staat voor de overname van de 'pillenfabriek' Apotex (nu in Indiase handen) aan het nieuwe bedrijf Innogenerics. Van de 250 banen blijven 80 behouden (VK, aug 2020).
- Voor interieurbouwers betekent de coronacrisis enerzijds minder werk (minder bouw en dus ook minder inrichting van nieuwe kantoren), anderzijds juist meer werk (herinrichting van kantoorruimten en kantines i.v.m. het meer thuis werken en de anderhalve-meter-maatregel) (VK, aug 2020).
- Drukkerijen hebben al jaren overcapaciteit (door digitalisering is steeds minder print nodig). Tussen 2010 en 2020 daalde het aantal bedrijven in de branche van 3.885 naar 2.890 en kromp de omzet van €4,6 naar €3,3 mld. Corona heeft de neerwaartse trend alleen maar versterkt (FD, aug 2020) Drukkerijen zien o.m. reclamedrukwerk wegvallen (mede door afgelaste evenementen en beurzen) (AA, aug 2020).
- Door corona zoeken mensen steeds meer activiteiten die binnenshuis zijn uit te voeren. Zo is de vraag naar legpuzzels (Ravensburger, Jumbo), 'traditionele' bordspelen, spelcomputers en games sterk gestegen (RTV Utrecht en VK, nov 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Inzet personeel (sep 20)	Van de ondernemers in de sector industrie als geheel zegt in september 2020 39% door corona minder gebruik gaan maken van flexibele arbeidskrachten en 3% werknemers te hebben ontslagen. Daar staan 4% en 1% tegenover die meer gebruik zijn gaan maken van flexibele krachten respectievelijk meer werknemers hebben aangenomen (CBS)
Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Overige industrie: 2.477 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies bedroeg van 45%. Aandeel ondersteunde banen: 6% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Industrie als geheel: 2.880 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Industrie als geheel: daling t.o.v. jaar eerder met 9.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Industrie als geheel: daling t.o.v. jaar eerder met 4% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Overige industrie: 6.233 lopende uitkeringen t.o. 7.790 een jaar eerder (-20%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Overige industrie: 4.148 tegenover 4.339 een jaar eerder (-4%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator UWV (2020Q2)	Technische beroepen: typering krap (een jaar eerder ook krap). Voor machinemonteurs, elektrotechnisch ingenieurs, bouwarbeiders afbouw, elektriciens en elektronicamonteurs en productieleiders industrie en bouw is de typering net als een jaar eerder zeer krap (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Industrie als geheel: in jul, aug en sep zijn 20, 14 en 24 faillissementen uitgesproken (tegenover 26, 24 en 27 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	Industrie als geheel: -5,6% en 3,6% (CBS)
Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov) industrie als geheel; in 2020 krimp met 5% en in 2021 krimp met 2%. Prognoses Rabobank (sep 2020) industrie als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 6% en stijging in 2021 met 3%.

Ondernemers in de bouwmaterialenindustrie verwachten in 2020 10% minder en in 2021 2% minder te investeren in materiële activa t.o.v. een jaar eerder. Voor de hout- en meubelindustrie zijn deze percentages -21% en +5%, voor de papier- en grafische industrie -14% en +8%, voor de textiel-, kleding- en lederindustrie -23% en +12% en voor de overige industrie en reparatie -44% en +2% (CBS, nov 2020).

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

Het mbo-segment is in de sector overige industrie qua aandeel in de vacatures ondervertegenwoordigd (in 2020Q3 29% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren klein (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 5% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 35% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 krimp en in 2021 weer groei van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Belangrijke trends in de hout- en meubelindustrie zijn o.m. modulaire houtbouw (verschuiving van werk van de bouwplaats naar de fabriek) en slim maatwerk. Laatstgenoemde trend wordt aangejaagd door de nieuwste ontwikkelingen in digitalisering en robotisering. De kwaliteit van het productieproces zit in het lerend vermogen van de machines om onderling te kunnen communiceren, waardoor de productie steeds effectiever en efficiënter kan verlopen. Digitale bibliotheken waarin alle materiaal- en procesinformatie actueel voorhanden is, zorgen voor versnelling van het maatwerk.¹³
- De coronacrisis legde bloot dat Nederland voor de levering van medische producten sterk afhankelijk is van buitenlandse producenten. In de toekomst zal een groter deel van de ontwikkeling en vervaardiging van deze producten in Nederland plaatsvinden.
- Hoewel de gevolgen van een 'harde' Brexit in termen van omzet en banen voor de industrie in Nederland mede door invoertarieven veel groter zijn, levert ook een 'zachte' Brexit schade op. Deze komt voort uit de extra handelsbelemmeringen die bij een Brexit zullen gelden, zoals grenscontroles, files bij de douane en extra administratie (AA, nov 2020).

¹³ SBB (2020). Trendrapport Techniek en gebouwde omgeving.

3.7 Nutsbedrijven

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De omzet van de energiebedrijven lag in 2020Q3 1,3% lager dan een jaar eerder. In 2020Q2 was dat -11,7%. Bij de waterleidingbedrijven/afvalbeheer ging het om +6% resp. +8% (CBS, nov 2020)/
- De elektriciteitsproductie was in 2020Q3 14% hoger dan een jaar eerder (in 2020Q2 was dit nog 7% lager). Met name de productie van hernieuwbare elektriciteit is gestegen (+41%), de productie van elektriciteit uit kolen is verder gedaald (-1%) (CBS, dec 2020).
- Vattenfall, eigenaar van het voormalige Nuon, heeft in de eerste 9 maanden van 2020 minder omzet en winst behaald. Dit door de gedaalde stroomprijzen en minder vraag naar energie (o.m. door de coronacrisis) (VK, okt 2020).
- Doordat meer mensen thuiswerken groeit de omzet van Fastned, de exploitant van een netwerk van snellaadstations, minder hard dan verwacht (VK, okt 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 (sep 20)	Energie en water/afval: 1 aanvraag toegekend met gemiddeld omzetverlies van 20%. Aandeel ondersteunde banen: 1% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Energie en water/afval: 130 uitkeringen (CBS)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Energie en water/afval: 2.152 tegenover 1.916 een jaar eerder (+12%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator UWV (2020Q2)	Technische beroepen: typering krap (een jaar eerder ook krap). Voor machinemonteurs, elektrotechnisch ingenieurs, bouwarbeiders afbouw, elektriciens en elektronicamonteurs en productieleiders industrie en bouw is de typering net als een jaar eerder zeer krap (UWV)
Faillissementen	Energie en water/afval: in jul, aug en sep zijn om 0, 1 en 2 faillissementen uitgesproken (tegenover 2, 1 en 1 een jaar eerder) (CBS)

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

Het mbo-segment is in de werkgelegenheid in de sector nutsbedrijven gemiddeld vertegenwoordigd (in 2020Q3 50% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren kleiner (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 14% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 4% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 beperkte krimp en in 2021 weer groei van de werkgelegenheid te verwachten. Gezien de relatief beperkte omvang van het personeelsbestand in de sector gaat het hierbij absoluut gezien niet om grote aantallen.

Impact corona en overige trends op langere termijnen

Corona heeft volgens Rabobank negatieve effecten op de voortgang van de energietransitie. De financierbaarheid van de energietransitie is onder druk komen te staan, het slechtere investeringsklimaat bij bedrijven en huishoudens raakt duurzame investeringen en sommige projecten hebben met (toekomstige) toeleveringsproblemen te maken. In de Miljoenennota blijft het, los van de CO₂-heffing (die tot en met 2024 feitelijk geen effect geeft), redelijk stil rondom energietransitie en klimaat. In potentie kan het Nationaal Groeifonds energietransitie-gerelateerde investeringen mogelijk maken, maar het bevat geen specifiek groene voorwaarden. Een groen herstelplan biedt de Miljoenennota niet. Voor een groen herstel zal de prikkel van Europa moeten komen (RB, sep 2020).

3.8 Bouwinstallatie

Specifieke sectorale herstel- en steunmaatregelen

Het verlengde steun- en herstellpakket van het kabinet voorziet in het naar voren halen van publieke investeringen in o.m. infrastructuur ter waarde van €2 mld (rijksoverheid.nl, aug 2020). Ook worden woningbouwprojecten versneld en krijgen, woningcorporaties meer ruimte om te investeren (RB, okt 2020).

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De bouw is laat-cyclisch en sterk afhankelijk van de ontwikkelingen in andere private sectoren en de ontwikkeling van het consumentenvertrouwen (ING). Naast corona is de aangescherpte regelgeving rondom stikstof en PFAS van invloed op de productie in de sector (Rabobank, okt 2020).
- De omzet in de bouwinstallatie lag in 2020Q2 1,1% lager en in 2020Q3 1,4% hoger dan een jaar eerder (CBS, nov 2020).
- In september werden 5.450 bouwvergunningen voor nieuwbouwwoningen afgegeven (5% meer een jaar eerder). Dat betekent de tiende maand op rij met een stijging (ondanks corona en stikstof-/PFAS-problematiek) (ING, nov 2020).
- De nieuwe gedeeltelijke lockdown lijkt vat te hebben op de bouwproductie. Vooral infrabedrijven geven in oktober aan minder te produceren (ING, nov 2020). De klap die de bouwinstallatie in oktober kreeg valt echter mee.
- Thuiswerken leidt ertoe dat veel mensen hun huis laten verbouwen. Dat leidt tot extra werk voor de installatiebranche (bijv. installeren van CV's en airco's en diverse elektrawerkzaamheden in ruimten die als werkplek worden gebruikt).
- Gemiddeld viel de omzet voor de installatiebranche in oktober 2020 maar 1,3% lager uit dan een jaar eerder. Voor totaalinstallateurs was in oktober 2020 zelfs sprake van een omzetstijging van 2% t.o.v. een jaar eerder, terwijl E- en W-installateurs een lichte daling lieten zien (-4% resp. -1%). Voor installatiebedrijven met een dalende omzet zit de pijn vooral in: minder projecten door de coronacrisis (78%), vertraging in projecten door levering van materiaal (28%) of door ziekteverzuim (7%). Installatiebedrijven signaleren ook minder projecten door de stikstofproblematiek (21%). Ze ondervinden in tegenstelling tot de bouwers nog geen hinder door de PFAS-problematiek (installatiejournaal.nl, nov 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 Sep 2020)	Bouw als geheel: 1.084 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 38%. Aandeel ondersteunde banen: 3% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Bouw als geheel: 5.770 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Bouw als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 5.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Bouw als geheel: daling t.o.v. jaar eerder met 5% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Bouw als geheel: 3.062 lopende uitkeringen t.o. 2.935 een jaar eerder (+4%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Bouwinstallatie: 4.501 tegenover 5.657 een jaar eerder (-20%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator UWV (2020Q2)	Technische beroepen: typering krap (een jaar eerder ook krap). Voor machinemonteurs, elektrotechnisch ingenieurs, bouwarbeiders afbouw, elektriciens en electronicamonteurs en productieleders industrie en bouw is de typering net als een jaar eerder zeer krap (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Bouw als geheel: in jul, aug en sep zijn 24, 28 en 42 faillissementen uitgesproken (tegenover 41, 43 en 50 een jaar eerder) (UWV)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	Bouw als geheel: 5,4% tegenover 15,3% een jaar eerder (CBS)
Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) bouw als geheel: in 2020 krimp economie met 2% en in 2021 krimp met 5%. Prognoses Rabobank (sep 2020) bouw als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 2% en stijging in 2021 met 4%.
Prognoses EIB	Bouw als geheel: krimp productie in 2020 met 2% en in 2021 met 6,5%; daling werkgelegenheid in 2020 met 6.000 en 2021 met 18.000 arbeidsjaren. ¹⁴

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

In de werkgelegenheid in de sector bouwinstallatie is het mbo-segment oververtegenwoordigd (in 2020Q3 74% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren kleiner (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 19% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 36% tegenover 34% (JF/Panteia). Naar verwachting is in de sector op mbo-niveau zowel in 2020 als 2021 krimp van de werkgelegenheid te verwachten. Deze krimp zal in 2021 beduidend groter zijn dan in 2020.

Impact corona en overige trends op langere termijn

- In de bouwinstallatie neemt digitalisering een hoge vlucht. Binnen de branche groeit het conceptueel, integraal werken en het gebruik maken van inhouse production (fabrieksmatig bouwen¹⁵). Integrale gebouwbenadering resulteert in gebouwen waar veel slimme installaties en systemen in verwerkt zijn die tezamen zorgen voor duurzaamheid en gebruiksvriendelijkheid.¹⁶ Volgens McKinsey is het mandaat voor verandering en technologische acceptatie in de bouw nog nooit zo sterk geweest. Corona heeft alleen maar gezorgd voor extra urgentie voor de reeds bestaande uitdagingen op het gebied van productiviteit en het werken met data.¹⁷
- Corona heeft volgens Rabobank negatieve effecten op de voortgang van de energietransitie. De financierbaarheid van de energietransitie is onder druk komen te staan, het slechtere investeringsklimaat bij bedrijven en huishoudens raakt duurzame investeringen en sommige projecten hebben met (toekomstige) toeleveringsproblemen te maken. In de Miljoenennota blijft het, los van de CO2-heffing (die tot en met 2024 feitelijk geen effect geeft), redelijk stil rondom energietransitie en klimaat. In potentie kan het Nationaal Groeifonds energietransitie-gerelateerde investeringen mogelijk maken, maar het bevat geen specifiek groene voorwaarden. Een groen herstelplan biedt de Miljoenennota niet. Voor een groen herstel zal de prikkel van Europa moeten komen (RB, sep 2020).
- In de komende tien jaar verwacht de rijksoverheid een sterke toename in het aantal elektrische auto's en daarmee het aantal laadpalen. In 2030 zijn naar schatting 1,7 miljoen laadpalen nodig. Voor installateurs betekent dit veel extra werk en een miljard extra omzet (AA, dec 2020).
- Tijdens de coronacrisis zijn veel werknemers (meer) thuis gaan werken. Als dit in de toekomst de norm wordt, zal de behoefte aan (de bouw en het onderhoud van) kantoren afnemen. Daarentegen dienen er wel extra elektra-werkzaamheden thuis uitgevoerd te worden (ook t.b.v. kabel, wifi e.d.).

¹⁴ EIB (2020). Trends op de bouwmarkt 2020-2024 (nov 2020).

¹⁵ Een voorbeeld in dezen is de volgend jaar in Almelo te realiseren 'huizenfabriek' van bouwbedrijf Plegt-Vos. Door gerobotiseerde productie wil men daarmee veel meer kant-en-klare woningen of componenten daarvan maken dan nu doet (VK, dec 2020).

¹⁶ SBB (2020). Trendrapport Techniek en gebouwde omgeving.

¹⁷ McKinsey (2020). Rise of the platform era: The next chapter in construction technology"

- Om de woningbouw aan te jagen maakt het kabinet nieuwe afspraken met de provincies om de plancapaciteit in de komende 10 jaar naar 130% te brengen. Overleg met 7 van de 12 provincies heeft nu al ruimte voor de bouw van 150.000 extra woningen opgeleverd (ING, nov 2020). De beperkte beschikbaarheid van installatiemonteurs in combinatie met extra inzet op de energietransitie kan echter een flinke rem worden op de groei van de woningbouw.
- De bouwsector vreest de gevolgen van de komende stikstofwet. Doordat vergunningen niet kunnen worden verleend, komen minder infrastructuurprojecten op de markt en dreigen bouw- en techniekbedrijven duizenden mensen te moeten ontslaan (FD, okt 2020). Een ander effect van de stikstofwet zal een snellere overstap naar elektrisch (en schoner) materieel in de bouw zijn (FD, okt en nov 2010).

3.9 Bouw overig

Specifieke sectorale herstel- en steunmaatregelen

Het verlengde steun- en herstelpakket voorziet in het naar voren halen van publieke investeringen in o.m. infrastructuur ter waarde van twee mld euro (rijksoverheid.nl, aug 2020). Ook worden woningbouwprojecten versneld en krijgen, woningcorporaties meer ruimte om te investeren (RB, okt 2020).

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De bouw is (door langlopende projecten) een laat-cyclische sector en sterk afhankelijk van de ontwikkeling in andere private sectoren resp. het consumentenvertrouwen (ING). Naast corona is de aangescherpte regelgeving rondom stikstof en PFAS van invloed op de productie in de sector (Rabobank, okt 2020).
- In de bouwnijverheid als geheel was in 2020Q2 en 2020Q3 sprake van nulgroei t.o.v. een jaar eerder (+0,1% resp 0%) (CBS, nov 2020).
- In september werden 5.450 bouwvergunningen voor nieuwbouwwoningen afgegeven (5% meer een jaar eerder). Dat betekent de tiende maand op rij met een stijging (ondanks corona en stikstof-/PFAS-problematiek) (ING, nov 2020).
- De nieuwe gedeeltelijke lockdown lijkt vat te hebben op de bouwproductie. Vooral infrabedrijven geven in oktober aan minder te produceren (ING, nov 2020).
- Thuiswerken leidt ertoe dat veel mensen hun huis laten verbouwen. Klusbedrijven, kleine aannemers en schilders hebben het daardoor drukker dan ooit (nos.nl, nov 2020).
- De financiële problemen en bezuinigingen bij gemeenten als gevolg van corona kunnen grote gevolgen hebben voor infrabedrijven. Twee derde van de leden van MKB Infra meldt dat aanvragen voor infrastructurele projecten teruglopen (eenvandaag.avrotros.nl, dec 2020).
- De deels internationaal werkende Nederlandse waterbouwsector heeft door corona te maken met beperkingen rond het reizen van/naar projecten in het buitenland. Aflossingsschema's komen in de knel en m.n. grote bedrijven hebben te maken met vraaguitval. Van Oord heeft al aangekondigd banen te moeten schrappen.¹⁸
- Na een matig eerste halfjaar boekte BAM in 2020Q3 weer een positief operationeel resultaat. Bijna alle onderdelen presteerden weer zo goed als normaal (VK, nov 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 Sep 2020)	Bouw als geheel: 1.084 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 38%. Aandeel ondersteunde banen: 3% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Bouw als geheel: 5.770 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Bouw als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 5.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Bouw als geheel: daling t.o.v. jaar eerder met 5% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Bouw als geheel: 3.062 lopende uitkeringen t.o. 2.935 een jaar eerder (+4%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Bouw overig: 5.840 tegenover 8.051 een jaar eerder (-27%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator UWV (2020Q2)	Technische beroepen: typering krap (een jaar eerder ook krap). Voor machinemonteurs, elektrotechnisch ingenieurs, bouwarbeiders afbouw, elektriciens en elektronicamonteurs en productieleders industrie en bouw is de typering net als een jaar eerder zeer krap (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Bouw als geheel: in jul, aug en sep zijn 24, 28 en 42 faillissementen uitgesproken (tegenover 41, 43 en 50 een jaar eerder) (UWV)

¹⁸ Ecorys (2020). De Nederlandse Maritieme cluster. Monitor 2020.

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	Bouw als geheel: 5,4% tegenover 15,3% een jaar eerder (CBS)
Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) bouw als geheel: in 2020 krimp economie met 2% en in 2021 krimp met 5%. Prognoses Rabobank (sep 2020) bouw als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 2% en stijging in 2021 met 4%.
Prognoses EIB	Bouw als geheel: krimp productie in 2020 met 2% en in 2021 met 6,5%; daling werkgelegenheid in 2020 met 6.000 en 2021 met 18.000 arbeidsjaren. ¹⁹

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

In de werkgelegenheid in de sector bouw overig is het mbo-segment licht oververtegenwoordigd (in 2020Q3 64% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren groter (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 35% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 42% tegenover 34% (JF/Panteia). Naar verwachting is in de sector op mbo-niveau zowel in 2020 als 2021 krimp van de werkgelegenheid te verwachten. Deze krimp zal in 2021 groter zijn dan in 2020.

Impact corona en overige trends op langere termijn

- In de infra neemt door digitalisering en robotisering de complexiteit van het werk toe. Er wordt in toenemende mate gebruik gemaakt van meer geavanceerde machines. Een andere trend is dashboarding: het gebruik maken van in dashboards weergegeven door digitale hulpmiddelen (zoals sensoren en drones) verzamelde informatie. Trends in de sector afbouw en onderhoud zijn o.m. marktontschotting (verschillende werkzaamheden kunnen uitvoeren), inhouse production en slimme inspectie bij onderhoud (inzet van sensoren en drones). Belangrijke trends in de burgerlijke utiliteitsbouw en gespecialiseerde aanneming zijn slimmer bouwen (digitaliseren en robotiseren) en inhouse production.²⁰ Volgens McKinsey is het mandaat voor verandering en technologische acceptatie in de bouw nog nooit zo sterk geweest. Corona heeft alleen maar gezorgd voor extra urgentie voor de reeds bestaande uitdagingen op het gebied van productiviteit en het werken met data.²¹
- Tijdens de coronacrisis zijn veel werknemers (meer) thuis gaan werken. Als dit in de toekomst de norm wordt, zal de behoefte aan (de bouw en het onderhoud van) kantoren afnemen. Het effect van corona op de toekomstige wegebouw werkt twee kanten op. Enerzijds leidt meer thuis werken tot minder woon-werkverkeer en files en daardoor tot minder behoefte aan wegebouw. Anderzijds is het niet denkbeeldig dat een blijvende verschuiving plaats heeft van openbaar naar individueel vervoer. Dat zou leiden tot meer behoefte aan wegebouw.
- Om de woningbouw aan te jagen maakt het kabinet nieuwe afspraken met de provincies om de plancapaciteit in de komende 10 jaar naar 130% te brengen. Overleg met 7 van de 12 provincies heeft nu al ruimte voor de bouw van 150.000 extra woningen opgeleverd (ING, nov 2020). De beperkte beschikbaarheid van installatiemonteurs in combinatie met extra inzet op de energietransitie kan echter een flinke rem worden op de groei van de woningbouw.
- De bouwsector vreest de gevolgen van de komende stikstofwet. Doordat vergunningen niet kunnen worden verleend, komen minder infrastructuurprojecten op de markt en dreigen bouw- en techniekbedrijven duizenden mensen te moeten

¹⁹ EIB (2020). Trends op de bouwmarkt 2020-2024 (nov 2020).

²⁰ SBB (2020). Trendrapport Techniek en gebouwde omgeving.

²¹ McKinsey (2020). Rise of the platform era: The next chapter in construction technology"

ontslaan (FD, okt 2020). Een ander effect van de stikstofwet zal een snellere overstap naar elektrisch (en schoner) materieel in de bouw zijn (FD, okt en nov 2010).

3.10 Autosector

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De omzet van de auto- en motorbranche lag in het 2020Q3 23% hoger dan in 2020Q2. Dit herstel volgt op de krimp in 2020Q2 (met 22%). Alle deelbranches, behalve de motorbranche, laten in 2020Q3 ten opzichte van het voorgaande kwartaal recordstijgingen zien. Vergeleken met een jaar eerder is de groei echter beperkt (CBS, nov 2020).
- Tot en met november zijn in Nederland 313.501 nieuwe auto's geregistreerd, waarmee de verkoop dit jaar 22% achterloopt op het volume van vorig jaar (nu.nl, dec 2020).
- Sinds mei 2020 steeg de verkoop van tweedehandsauto's als gevolg van de wens voor eigen vervoer tijdens de coronacrisis. Deze groei vlakke in augustus af. Daarna is een daling te zien. Zo zijn in november via autobedrijven 99.276 tweedehandsauto's van eigenaar gewisseld (een daling van 9% t.o.v. een jaar eerder) (nu.nl, dec 2020).
- Tot en met november zijn 13.134 elektrische snorfietsen geregistreerd in Nederland, een toename van 129% t.o.v. een jaar eerder. Ruim de helft daarvan kwam op de zakelijke markt terecht. Naast een ruime verviervoudiging in dit segment betekent het ook dat de populariteit van de elektrisch deelscooter nog altijd in de lift zit (nu.nl, dec 2020).
- Door het coronavirus wordt fietsen nu gezien als een manier om fit te blijven en als veilig alternatief voor het OV. De fietsverkoop (m.n. in het e-bikesegment) is sterk toegenomen. Problemen zijn wel de op dit moment lange levertijden (FD, nov 2020). Het aantal vacatures in de fietsbranche stijgt en veel werkgevers hebben moeite die te vervullen (FD, aug 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Inzet personeel (sep 20)	Autosector: door corona is 35% minder gebruik gaan maken van flexibele arbeidskrachten en heeft 4% werknemers ontslagen. Daar staan 2% en 1% tegenover die meer gebruik zijn gaan maken van flexibele krachten respectievelijk meer werknemers hebben aangenomen (CBS)
Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Detailhandel als geheel: 7.193 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 46%. Autosector: aandeel ondersteunde banen: 9% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Handel als geheel: 10.460 uitkeringen (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Detailhandel als geheel: 23.535 lopende uitkeringen tegenover 19.412 een jaar eerder (+21%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Autosector: 3.574 tegenover 4.141 een jaar eerder (-14%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Technische beroepen: typering krap (een jaar eerder ook krap). Commerciële beroepen: typering gemiddeld (t.o. krap een jaar eerder) (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Handel als geheel: in jul, aug en sep zijn 47, 46 en 46 faillissementen uitgesproken (tegenover 90, 68 en 68 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	Autosector: -6.9% tegenover -7,2% een jaar eerder (CBS)
Prognoses banken	Prognoses ING (nov 2020) detailhandel als geheel: in 2020 groei economie met 6% en in 2021 groei met 0,5%. Prognoses Rabobank (sep 2020) handel als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 5% en stijging in 2021 met 3%

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- In de werkgelegenheid in de autosector is het mbo-segment sterk oververtegenwoordigd (in 2020Q3 74% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren kleiner (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 15% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 54% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 krimp en in 2021 mogelijk weer groei van de werkgelegenheid te verwachten.
- Corona heeft in negatieve zin extra impact op de kwalificaties automonteur, autoschadehersteller, en autospuitser (allen mbo2; minder werk doordat er door thuiswerken minder woon-werkverkeer is). Daar staat tegenover dat er voor de kwalificaties fiets-, motorfiets- en scootertechnicus (allen mbo2) en eerste fiets-, motorfiets- en scootertechnicus (allen mbo3) meer werk is door de groei van de fiets-/e-bikeverkoop.²² Volgens KOW 2021 is voor de (bedrijfs)autotechnicus Kans op werk het perspectief goed tot ruim voldoende (SBB). Omdat het om niveau2 kwalificaties (niet BBL) gaat en het herstel van de economie trager gaat dan eerder voorzien, is het beeld van het perspectief van deze kwalificaties iets slechter.

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Mogelijk zal een deel van de reizigers als gevolg van corona het OV blijvend mijden. Dat leidt tot een grotere vraag naar auto's, motoren en fietsen. Wat fietsen betreft zal met name het e-bike segment groeien (elektrische stads-, bak- en vouwfietsen en speed pedelecs).
- Op de lange termijn (25-30 jaar) zal door verdere digitalisering het vak automonteur op mbo-niveau waarschijnlijk grotendeels verdwijnen.

²² Excel tabel van SBB met kwalificaties die door corona extra aandacht verdienen.

3.11 Groothandel

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De omzet van de groothandel lag in 2020Q3 3% lager dan een jaar eerder. In 2020Q2 was dat -9% (CBS, nov 2020).
- De groothandel voelt de gevolgen van de coronacrisis. De impact verschilt per segment. Er zijn bedrijven die zeer hard getroffen worden (zoals leveranciers aan de horeca). Andere zijn redelijk stabiel gebleven (zoals leveranciers aan de bouw). Sommige groothandelsbedrijven zagen hun omzet zelfs flink zien groeien (zoals leveranciers aan supermarkten en van medische producten) (RB, jul 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Groothandel 5.638 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 43%. Aandeel ondersteunde banen: 6% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Handel als geheel: 10.460 uitkeringen (CBS)
WW-uitkeringen (okt 2020)	Groothandel: 20.229 uitkeringen tegenover 16.717 een jaar eerder (+21% (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Groothandel: 17.186 tegenover 19.224 een jaar eerder (-11%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Commerciële beroepen: typering gemiddeld (t.o. krap een jaar eerder) (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Handel als geheel: in jul, aug en sep zijn 47, 46 en 46 faillissementen uitgesproken (tegenover 90, 68 en 68 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	Groothandel: 1,3% tegenover 10,8% een jaar eerder (CBS)
Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) groothandel: in 2020 krimp economie met 6% en in 2021 groei met 1%. Prognoses Rabobank (sep 2020) handel als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 5% en stijging in 2021 met 3%.

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

De vertegenwoordiging van het mbo-segment in de werkgelegenheid in de groothandel is gemiddeld te noemen (in 2020Q3 58% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren vergelijkbaar (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 22% tegenover overall ook 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 30% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 krimp en in 2021 weer enige groei van de werkgelegenheid te verwachten. Hierbij kan wel sprake zijn van forse verschillen tussen segmenten (zie hierboven).

Impact corona en overige trends op langere termijn

- De coronacrisis zal naar verwachting een versnellend effect hebben op de digitalisering in de groothandel (die tot nu toe achterbleef bij die in de detailhandel). Het gaat er hierbij m.n. om dat retailers online toegang krijgen tot de collecties van de groothandel en hun (voor)orders kunnen plaatsen en wijzigen. Er zijn drie belangrijke argumenten voor digitalisering in de groothandel: meer gemak, meer service en lagere kosten (RB, jul 2020).
- De groothandel staat voor de opgave om de (complexe) supply chain inzichtelijk en beter voorspelbaar te maken. Dat kan alleen door ketenintegratie: het integreren en digitaliseren van processen. Om steeds sneller te kunnen leveren moet alle beschikbare logistieke informatie altijd en overal real-time toegankelijk

zijn. Supply chains worden de komende jaren flexibeler, socialer, 24/7 traceerbaar en zelfsturend (ING, nov 2020)

- De coronacrisis heeft aangetoond dat bedrijven in de groothandel erg kwetsbaar zijn als ze afhankelijk zijn van één eindmarkt. De bedrijven moeten zorgen voor meer spreiding in hun eindmarkten door hun producten en diensten aan meer verschillende klanten te verkopen. Daarmee worden de grenzen van hun businessmodel opgerekt, extra groeimogelijkheden aangeboord en de risico's van een volgende crisis beperkt (RB, jul 2020).
- Hoewel de gevolgen van een 'harde' Brexit in termen van omzet en banen voor de op export gerichte groothandel in Nederland mede door invoertarieven veel groter zijn, levert ook een 'zachte' Brexit schade op. Deze komt voort uit de extra handelsbelemmeringen die bij een Brexit zullen gelden, zoals grenscontroles, files bij de douane en extra administratie (AA, nov 2020).

3.12 Detailhandel

Specifieke sectorale contactbeperkende maatregelen

- Vanaf 14 oktober 'gedeeltelijke lockdown': Winkels in de detailhandel sluiten uiterlijk om 20.00 uur. Levensmiddelenwinkels mogen wel later openblijven. Tussen 20.00 uur en 07.00 uur mag geen alcohol meer verkocht of bezorgd worden (rijksoverheid.nl, okt 2020).
- Vanwege de stormloop tijdens het 'Black Friday' weekend zijn in diverse gemeenten de winkels gelast vervroegd te sluiten (VK, nov 2020). Het kabinet laat juristen bekijken of (in de decembermaand) de parkeertijd in winkelcentra per auto kan worden bekort of dat sommige parkeergarages tijdelijk dicht kunnen. Daarmee wil het kabinet vooral (Belgische) dagjesmensen en (Nederlandse) funshoppers afschrikken (nos.nl, nov 2020).
- Volgens brancheorganisatie Vakcentrum moet een supermarkt momenteel 120% omzet draaien om uit de extra kosten van alle coronamaatregelen te komen (FD, dec 2020).

Specifieke sectorale herstel- en steunmaatregelen

Om de druk op de zorg met Oud en Nieuw te verlichten komt er een eenmalig verbod op de verkoop van consumentenvuurwerk. De financiële schade voor de vuurwerkbranche wordt gecompenseerd met € 40 mln (rijksoverheid.nl, nov 2020).

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De omzet van de detailhandel lag (koopdag-gecorrigeerd) in 2020Q3 9% hoger dan een jaar eerder. In 2020Q2 was dat +6% (CBS, nov 2020).
- Zowel de foodsector als de non-foodsector (m.u.v. winkels in kleding en schoenen/lederwaren) realiseerde een hogere omzet. Online is in 2020Q3 maar liefst 38% meer omgezet dan een jaar eerder. Ook opende dat kwartaal 47% meer webwinkels dan een jaar eerder (VK, nov 2020). Van de Sinterklaascadeautjes is dit jaar meer dan helft online aangeschaft (ING, dec 2020).
- Ahold Delhaize profiteerde ook in 2020Q3 ervan dat mensen vaker thuis eten en meer online bestellen. De omzet van het concern steeg wereldwijd met 10% t.o.v. een jaar eerder. Er werden 45.000 extra werknemers aangenomen. In Nederland deed Albert Heijn goede zaken: het marktaandeel van de marktleider in Nederland steeg verder met 0,2 procentpunt (FD, nov 2020).
- Hello Fresh (bezorging van maaltijdboxen) verhoogde in oktober de verwachtingen voor de rest van het jaar (VK, nov 2020).
- Door thuiswerken is de verkoop van gemakproducten (voedselwaren en dranken voor onderweg) bij koffiewinkels, pompstations, stationskiosken e.d. gedaald. Zo daalde de bestedingen in koffiewinkels en stationskiosken in augustus met 22% t.o.v. een jaar eerder (AA, aug 2020).
- Winkels rondom wonen en koken deden goede zaken (VK, nov 2020). Zo behaalde IKEA het afgelopen boekjaar (t/m aug 2020) 13% meer omzet. Mensen willen hun interieur verbeteren omdat ze door corona veel meer thuisleven (VK, okt 2020). Ook zijn mensen massaal aan het doe-het-zelven en tuinieren geslagen. Bouwmarkt Hornbach verwacht dit jaar zo'n 50% meer winst te maken (VK, aug 2020).
- De totale marktomzet van boekhandels is door corona nauwelijks gedaald. De crisis heeft zelfs een positief effect gehad op het leesgedrag. Dat heeft echter vooral de online verkoop een impuls gegeven; fysieke winkels hebben er nauwelijks van geprofiteerd (VK, sep 2020).
- Tankstations hebben het door het thuiswerken rustiger gekregen (UWV, aug 2020)

- Doordat mensen noodgedwongen meer thuis verblijven, is ook de verkoop van legpuzzels, bordspelen, spelcomputers en games e.d. sterk toegenomen.
- De winkels in kleding en schoenen hebben in geen enkele maand van 2020 een verkoopplus geboekt. Ook in oktober zagen ze hun omzet teruglopen (kleding -19% en schoenen -17%). Vooral de fysieke winkels draaiden minder omzet, terwijl de online omzet juist toenam (CBS, nl). Doordat mensen veel meer thuis werken wordt minder vaak nette kleding (en vaker sweaters e.d.) gekocht (nu.nl, aug 2020). De modebranche vreest ook voor de komende feestdagen voor minder verkopen (FD, nov 2020). Modeketen H&M gaat in 2021 250 van de 5.000 winkels sluiten en zich meer richten op online verkoop van (duurzame) kleding (VK, okt 2020).
- Brillenreus GrandVision (o.m. Pearle en EyeWish) zag de omzet over het eerste halfjaar dalen met 27% t.o.v. een jaar eerder (VK, aug 2020).
- Waar winkels in de belangrijke winkelstraten lijden onder corona, zien winkels in woonwijken, kleinere steden en dorpen hun omzet juist vaak stijgen (VK, okt 2020).
- Koopjesketens profiteren eveneens van de coronacrisis. Onder meer Action, Zeeman en Big Bazar hadden tot begin november 2020 ruim 10% meer omzet dan vorig jaar. Een rol hierbij speelt ook dat veel van de winkels van deze ketens in de wijk zitten (dichtbij de thuiswerkers) (FD, nov 2020).
- Het totaal aantal ontslag aanvragen is in oktober 2020 (na het aflopen van NOW 1) bijna verdubbeld t.o.v. de maand eerder. Sinds de uitbraak van de coronacrisis ligt het aantal ontslag aanvragen 2,3 keer zo hoog als vorig jaar. Verreweg de meeste aanvragen komen uit de horeca, gevolgd door de detailhandel en zakelijke dienstverlening (VK, dec 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Inzet personeel (sep 2020)	Detailhandel: door corona is 18% minder gebruik gaan maken van flexibele arbeidskrachten en heeft 5% werknemers ontslagen. Daar staan 12% en 12% tegenover die meer gebruik zijn gaan maken van flexibele krachten respectievelijk meer werknemers hebben aangenomen (CBS)
Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Detailhandel (inclusief autosector): 7.193 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 46. Aandeel ondersteunde banen in de detailhandel food, non-food en 'niet in te delen': resp. 1%, 3% en 5% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Handel als geheel: 10.460 uitkeringen (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Detailhandel (inclusief autosector): 23.535 lopende uitkeringen tegenover 19.412 een jaar eerder (+21%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Detailhandel (incl. autosector): 46.534 tegenover 53.557 (-13%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Commerciële beroepen: typering gemiddeld (t.o. krap een jaar eerder) (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Handel als geheel: in jul, aug en sep zijn 47, 46 en 46 faillissementen uitgesproken (tegenover 90, 68 en 68 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	Detailhandel (exclusief): 1,7% tegenover 12,9% een jaar eerder (CBS)
Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) detailhandel als geheel: in 2020 groei economie met 6% en in 2021 groei met 0,5%. Prognoses Rabobank (sep 2020) handel als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 5% en stijging in 2021 met 3%.

TLN en Fenex waarschuwt voor lege rekken in kledingwinkels en lege schappen in tuincentra en doe-het-zelfzaken. De tekorten zouden ontstaan doordat de handel weer

is aangetrokken, terwijl rederijen die de spullen veelal uit China halen geen extra containers en schepen inzetten (nu.nl, dec 2020).

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- In de werkgelegenheid in de sector detailhandel is het mbo-segment sterk oververtegenwoordigd (in 2020Q3 66% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 (vergeleken met andere sectoren) klein (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 2% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 21% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 groei en in 2021 beperkte groei van de werkgelegenheid te verwachten. Daarbij is met name in 2020 wel sprake van grote verschillen tussen segmenten: zo doen supermarkten en e-commerce het beter dan non-food.
- Corona heeft in negatieve zin extra impact op de kwalificaties verkoper en basisedwerker mode (beide mbo2; minder werk in de non-food detailhandel). Daar staat tegenover dat er voor de kwalificaties medewerker bloem, groen en styling (mbo2) en slager-traiteur en worstmaker (beide mbo3) meer werk is door de grote vraag naar bloemen respectievelijk een grotere voorkeur voor ambachtelijke producten (SBB).

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Corona heeft de online verkoop een flinke boost gegeven. Consumenten zullen ook na de crisis meer online blijven kopen (zowel non-food als food). Mede daardoor zullen diverse fysieke winkels verdwijnen (AA, sep, 2020). Het PBL voorspelt dat de winkelleegstand begin 2022 zal zijn opgelopen tot een vijfde. Vooral het funshoppen zal minder worden. De grote(re) steden krijgen de hardste klappen (nu.nl, dec 2020).
- De coronacrisis heeft de digitalisering in de supermarktbranche versneld. Het gebruik van zelfscankassa's en scanapps en het aantal pinbetalingen in supermarkten nemen toe. Naar verwachting van Albert Heijn zal de supermarkt van de toekomst helemaal kassaloos zijn (VK, nov 2020).

3.13 Vervoer en opslag

Specifieke sectorale contactbeperkende maatregelen

- Vanaf 29 september 'aangescherpte maatregelen': Het advies is het aantal reisbewegingen zoveel mogelijk te beperken. Voor het buitenland dient men de reisadviezen van BuZa te volgen (rijksoverheid.nl, sep 2020).
- Vanaf 4 november 'tijdelijke verzwaring': Reizen naar het buitenland wordt tot half januari afgeraden, tenzij strikt noodzakelijk. De Caribische delen van het Koninkrijk vallen, met uitzondering van Curaçao (momenteel oranje reisadvies), buiten dit advies (rijksoverheid.nl, nov 2020).

Specifieke sectorale herstel- en steunmaatregelen

- NS verwacht dat de overheid, door de lagere reizigersaantallen, ook volgend jaar moet bijspringen om de dienstverlening overeind te houden (FD, aug 2020).
- Vervoerregio Amsterdam geeft met een 'coronapakket' (€235 mln) een impuls aan het kwakkelend stads- en streekvervoer. Het geld wordt vooral gebruikt om de busvloot emissievrij te maken (VK, sep 2020).
- Het kabinet stemde begin november 2020 in met het door KLM aangeboden herstructureringsplan (kostenreductie van 15% door schrappen van 5.000 van de 33.000 banen). KLM kan nu een beroep doen op het resterende deel van het leningenpakket van in totaal 3,4 mld (rijksoverheid.nl, nov 2020). KLM verwacht overigens nog meer steun nodig te hebben (VK, nov 2020).

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De omzet in de transportsector daalde in 2020Q3 met 15% ten opzichte van een jaar eerder. In 2020Q2 was dat -21%. Het hardst getroffen werd in 2020Q3 de luchtvaart (-63%) op afstand gevolgd door vervoer per taxi en overig personenvervoer over de weg (-29% en -2%). De post- en koeriersdiensten behaalden als enige meer omzet (+11%) (CBS, nov 2020).
- In 2020Q3 nam het aantal vervoersbewegingen van vrachtwagens weer toe.
- Het verlies van NS over het eerste halfjaar bedroeg €185 mln. De aangekondigde krimp met 2.300 banen verwacht NS via natuurlijk verloop te realiseren. De nieuwe cao voorziet in baan zekerheid met salarisbehoud tot 1 juli 2021. Ook gaan partijen praten over een regeling voor oudere werknemers (VK, aug en nov 2020).
- Vanaf 9 november laat NS minder treinen rijden (90%) omdat er sinds de strengere maatregelen weer veel minder reizigers (30% van normaal) zijn (rtvutrecht.nl, nov 2020).
- In het stads- en streekvervoer vallen lijnen uit door doordat mensen in quarantaine of ziek thuis zitten (bijv. Haagse stadsvervoer 20% minder bussen, Randstadrail 10% minder ritten). In de touringcarbranche staat, door de massaal thuisblijvende reizigers, 70% van de bussen stil. Betuwe Express (met 65 touringcars) gaat zijn personeelsbestand halveren van 140 naar 70 werknemers (VK, okt en aug 2020).
- In 2020Q3 werden bij de zelfstandige chauffeurs van Uber voor de helft minder ritten geboekt dan een jaar eerder. Uber als geheel maakte dat kwartaal €1,1 mrd verlies (VK, nov 2020).
- De overslag in de havens van Rotterdam en rond het Noorseekanaal is in het eerste halfjaar van 2020 met 9% resp. 11% gedaald. Ook cruises bleven weg uit de haven van Amsterdam. Sinds begin juli is de riviercruisevaart weer op gang gekomen. De zee-cruisevaart ligt nog steeds nagenoeg stil (VK, aug 2020).
- De resultaten van de containervaart in 2020Q3 zijn beter dan verwacht, o.m. door de stijgende containertarieven en de hausse in bestedingen bij webwinkels. Een rol in dezen speelt ook de naderende definitieve Brexit. Britse bedrijven willen

vóór 1 januari nog snel hun voorraden aanvullen uit angst voor opstoppingen bij grenscontroles. Dat veroorzaakt een vervoerspiek op Nederlandse veerboten en containerschepen en in de zeehavens (FD, nov en dec 2020).

- Naar schatting daalt als gevolg van de coronacrisis het binnenvaartvrachtvervoer in 2020 met 20% tot 22%.²³
- Volgens de Europese luchtverkeersleiding zijn in de periode maart tot en met oktober 2020 bijna 300.000 vluchten minder uitgevoerd van en naar Nederland (-61% t.o.v. een jaar eerder. Het aantal passagiers daalde met 48 mln (-82%) (nos.nl, dec 2020)
- Air France-KLM heeft in 2020Q3 een verlies geleden van bijna €1,7 mld. De omzet daalde met 67% t.o.v. een jaar eerder. Er waren 60% minder vluchten en men heeft geld opzij moeten zetten voor de reorganisatie (rtlNieuws.nl, okt 2020; FD, nov 2020). Het verlies van prijsvechter Easyjet liep in de eerste 9 maanden van 2020 op tot €1,4 mld. De omzet en het aantal passagiers halveerden. In 2020Q4 verwacht men hooguit 20% van de capaciteit in te zetten (nos.nl, nov 2020). Ook Ryanair ontkwam niet aan krimp (in september en oktober 20% minder vluchten) (VK, aug 2020)
- PostNL profiteert ervan dat mensen door corona veel meer online bestellen. Daarentegen stelden veel bedrijven mailings uit vanwege corona (VK, aug 2020). Per saldo steeg de omzet in 2020Q3 met 17% t.o.v. een jaar eerder (FD, nov 2020). Het bedrijf heeft de winstverwachting voor 2020 verhoogd, personeel krijgt een extraatje (€250) en beleggers weer dividend (VK, okt 2020). Begin december zat PostNL aan de grens van zijn bezorgcapaciteit. In een week tijd is een recordaantal van 10 miljoen pakketten bezorgd. Dit komt mede door de recente drukte in stadscentra (Black Friday) en de oproep in dat verband van burgemeesters spullen online te kopen (nos.nl en FD, dec 2020).
- De toename van e-commerce als gevolg van de coronacrisis leidt tot meer werk voor de distributiecentra. Naast meer online verkoop is voor bepaalde sectoren extra distributie nodig (bijv. producten voor de supermarkten en bouwmarkten en medische producten). Daar staat tegenover dat er voor andere sectoren minder distributie nodig is (bijv. producten voor de horeca).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Inzet personeel (sep 2020)	Vervoer en opslag: door corona is 46% minder gebruik gaan maken van flexibele arbeidskrachten en heeft 2% werknemers ontslagen. Daar staan 11% en 3% tegenover die meer gebruik zijn gaan maken van flexibele krachten respectievelijk meer werknemers hebben aangenomen (CBS)
Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Vervoer en opslag: 2.707 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 45%. Aandeel ondersteunde banen: 12%. Met name luchtvaart, personenvervoer en 'niet in te delen' kenden een groot aandeel (58%, 20% en 25%) (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Vervoer en opslag: 7.280 uitkeringen (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Vervoer en opslag: 15.975 lopende uitkeringen t.o. 15.734 een jaar eerder (+1,5%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Vervoer en opslag: 10.385 tegenover 14.324 (-28%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Transport en logistiek beroepen: typering gemiddeld (tegenover krap een jaar eerder) (UWV)
Faillissementen (202Q3)	Vervoer en opslag: in jul, aug en sep zijn 9, 12 en 23 faillissementen uitgesproken (tegenover 22, 18 en 17 een jaar eerder). ²⁴

²³ Ecorys (2020). De Nederlandse Maritieme cluster. Monitor 2020.

²⁴ CBS Statline, Faillissementen; bedrijven en instellingen (SBI 2008).

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	Vervoer en opslag: -4,8% tegenover 0% een jaar eerder (CBS)
Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) vervoer en opslag: krimp economie in 2020 met 14,5% en groei in 2021 met 11,5%. Prognoses Rabobank (sep 2020) vervoer en opslag: daling toegevoegde waarde in 2020 met 9% en stijging in 2021 met 1%.

- Volgens ABN Amro krimpen de volumes in de sector transport en logistiek in 2020 met 5,5% procent. Het zwaarst wordt het internationaal transport getroffen. De post- en koeriersbranche realiseren een volumegroei van 5% dankzij de thuiswinkelende consument. Naar verwachting groeit de sector transport en logistiek in 2021 weer met 2,5%. Het zal nog tot 2022 duren voordat de sector volledig is hersteld (AA, 2020).
- Het wegvervoer zal profiteren van de distributie van de coronavaccins binnen Nederland/Europa. Het in transport van medicijnen gespecialiseerde Jan de Rijk Logistics koopt nu al nieuwe koeltrailers en traint extra chauffeurs voor het transporteren van medicijnen (AA, dec 2020).
- Vanwege het grote exploitatietekort in 2020 (als gevolg van minder reizigers) krimpen de vervoerders in het OV komend jaar hun dienstregeling met 5% tot 10% in. Het gaat o.m. om diensten van Arriva, GVB, Qbuzz en Connexxion. Er wordt vooral gesneden in lijnen waar elk uur veel treinen of bussen rijden. Lijnen in buitengebieden worden zo veel mogelijk ontzien (nos.nl, nov 2020).
- De luchtvaartsector zal een belangrijke rol gaan spelen bij de mondiale distributie van de coronavaccins. Dat betekent niet alleen omzet maar kan ook bijdragen aan verbetering van het niet al te beste imago van de sector (milieuvervuiling, verspreiding coronavirus, opslokken groot deel coronasteun). Uitdaging vormen de zeer lage temperaturen waaronder sommige vaccins moeten worden vervoerd (VK, dec, 2020).

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- In de werkgelegenheid in de sector vervoer en opslag is het mbo-segment oververtegenwoordigd (in 2020Q3 65% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 groter dan in andere sectoren: een afname van het aantal vacatures met 33% t.o.v. een jaar eerder bij een overall daling van 22%. In 2020Q2 ging het om een stijging van 43% tegenover een daling van 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 beperkte groei en in 2021 sterke groei van de werkgelegenheid te verwachten. Hierbij is trouwens wel sprake van grote verschillen: waar de vraag naar pakketbezorging en in een deel van de distributiecentra in 2020 stijgt, hebben het internationaal transport en het openbaar vervoer met een zeer forse dip te maken, waarvan het de vraag is of ze al in 2021 volledig recupereren.
- Corona heeft in negatieve zin extra impact op de kwalificaties chauffeurs OV, taxi en touringcar (allen mbo2, minder werk door resp. terugval OV, minder vraag en terugval reizen), matroos binnenvaart en schipper rondvaartboot beperkt vaargebied (beide mbo2; minder werk door resp. minder vraag naar binnenvaart en terugval van toerisme) en luchtvaartdienstverlener (mbo4; minder werk door

minder vliegverkeer). Volgens Kans op werk 2021 is voor taxichauffeur de Kans op werk ruim voldoende (SBB).

Impact corona en overige trends op langere termijn

Door de financiële steun aan bedrijven, waarin de staat aandelen heeft (zoals NS, Schiphol en Air-France KLM), heeft de overheid meer zeggenschap/regie in de transportsector gekregen. In de toekomst is zelfs nationalisering van bedrijven niet denkbeeldig. Frankrijk sluit een nationalisering van Air France-KLM in ieder geval niet uit (VK, nov 2020).

- Qantas wil in de toekomst alleen nog gevaccineerde reizigers vervoeren. IATA werkt aan een app waarmee mensen hun vaccinaties en testuitslagen laten zien. Ook in Nederland wordt aan een dergelijke app gedacht. Nederlandse luchtvaartmaatschappijen denken verschillend over vaccinatie als eis. TUI Nederland en Transavia zien er wel wat in. KLM en Corendon stellen hun besluit hierover nog uit (nos.nl, nov 2020).
- In het beroepsgoederenvervoer over de weg is een ontwikkeling richting zelfsturend transport gaande. Relevant voor deze branche is ook de energietransitie. Zo gaan vrachtwagens in de toekomst mogelijk over op waterstof.
- In de distributiecentra zal vermoedelijk verdere robotisering plaatsvinden.

3.14 Horeca

Specifieke sectorale contactbeperkende maatregelen

- Vanaf 29 september 'aangescherpte maatregelen': Het aantal personen per ruimte wordt beperkt tot 30. Eet- en drinkgelegenheden hebben tot 21.00 uur inloop, om 22.00 uur is de zaak gesloten (rijksoverheid.nl, sep 2020).
- Vanaf 14 oktober 'gedeeltelijke lockdown': Alle eet- en drinkgelegenheden (m.u.v. hotels) sluiten de deuren. Afhalen (en bezorgen) blijft wel mogelijk (rijksoverheid.nl, okt 2020).

Specifieke sectorale herstel- en steunmaatregelen

- Er is €40 mln gereserveerd voor de Subsidieregeling voorraad- en aanpassingskosten horeca. Het gaat om een eenmalig bedrag van 2,75% van de inkomstenderving als gevolg van de tijdelijke sluiting (gemiddeld €2.500, aan te vragen vanaf medio november) (rijksoverheid.nl, okt 2020).
- KHN wil in 2020Q4 €600 mln extra compensatie voor horecaondernemers om te voorkomen dat ze failliet gaan. Ook moet een tegemoetkoming in de vaste lasten komen van 100%. Horecabedrijven in vijftig regio's dreigen, wanneer het kabinet deze steun niet toezegt, op zondag 17 januari de deuren weer te openen, zelfs als dat niet mag (VK, dec 2020).
- Het kabinet trekt binnen de TVL honderden miljoenen extra uit voor bedrijven die door de coronacrisis meer dan 70% omzet hebben verloren. De steun zou met terugwerkende kracht ingaan vanaf 1 oktober. Horecabedrijven kunnen dan 85% van hun vaste lasten vergoed krijgen (nos.nl, dec 2020).
- Het kabinet stelt tot 1 april 2021 de opslag voor voorraad- en aanpassingskosten horeca vrij van inkomsten- en vennootschapsbelasting (rijksoverheid.nl).

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De omzet in de horeca steeg in 2020Q3 met 104% procent t.o.v. 2020Q2. Door de versoepeling van de coronamaatregelen lag de omzet weer nagenoeg op hetzelfde niveau als in 2020Q1. Ondanks het sterke herstel was de omzet van de horeca nog wel 12% lager dan in 2019Q3 (in 2020Q2 was de daling t.o.v. een jaar eerder nog 57%). De horeca blijft daarmee een van de zwaarst getroffen sectoren door de coronacrisis (cbs.nl, nov 2020).
- Als gevolg van corona is de bezetting van hotels laag. Het hotelwezen worstelt met een dilemma: kost het openhouden niet meer dan het oplevert? (VK, okt 2020) Volgens onderzoek van MJ People bevindt 45% van de hotels zich al in reorganisatie. Werknemers vertrekken ook uit eigen beweging. Hoteliers vrezen dat hierdoor vakmensen blijvend voor de branche verloren gaan (FD, nov 2020). Overigens speelt het probleem vooral in de Randstad. Hotels aan de kust en in landelijke gebieden doen het veel beter, m.n. dankzij Nederlandse gasten (nos.nl, okt 2020).
- Campings en bungalowparken komen goed door de crisis. Het aantal overnachtingen brak in juli en augustus records doordat veel mensen in eigen land op vakantie gingen. Het aantal overnachtingen op campings en bungalowparken steeg met 27% resp. 34%. Hotels echter zagen het aantal overnachtingen met een kwart teruglopen. De binnenlandse vraag steeg, maar dat kon de daling van het aantal buitenlandse gasten niet compenseren (CBS, dec 2020).
- Cafés en restaurants (met uitzondering van fastfood) hebben zwaar te lijden onder de crisis). Meer dan afhalen (en bezorgen) zit er op dit moment niet in (AA, nov 2020). Sterrenchefs storten zich met kerst op het bezorgen van luxeuze kerstdiners, desgewenst met servies en tafellinnen (FD, dec 2020).

- Platforms voor maaltijdbezorging profiteren ervan dat mensen i.v.m. corona minder uit gaan eten. Just Eat Takeaway zag de omzet in het eerste halfjaar groeien met 276%. Dat kwam vooral door overnames; het aantal bestellingen in Nederland lag in dezelfde periode 25% hoger dan een jaar eerder (VK, aug 2020). In 2020Q3 steeg bij Uber Eats wereldwijd de omzet met 47% en het aantal bestellingen met 135% t.o.v. een jaar eerder (VK en FD, nov 2020).
- Sinds de coronacrisis blijven bedrijfsrestaurants leeg en ligt de evenementencatering praktisch stil. Bij de Nederlandse tak van Compass Group verdwijnen daarom 900 banen en worden 600 contracten aangepast (FD, aug 2020).
- Sommige bedrijven in de horeca lenen tijdens de lockdown hun personeel uit aan bedrijven in sectoren waar juist veel werk is, zoals de zorg en logistiek (BD, nov 2020).
- Het totaal aantal ontslagaanvragen is in oktober 2020 (na het aflopen van NOW 1) bijna verdubbeld t.o.v. de maand eerder. Sinds de uitbraak van de coronacrisis ligt het aantal ontslagaanvragen 2,3 keer zo hoog als vorig jaar. Verreweg de meeste aanvragen komen uit de horeca (VK, dec 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Inzet personeel (sep 20)	Horeca: door corona is 48% minder gebruik gaan maken van flexibele arbeidskrachten en heeft 9% werknemers ontslagen. Daar staan 3% en 2% tegenover die meer gebruik zijn gaan maken van flexibele krachten respectievelijk meer werknemers hebben aangenomen (CBS)
Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Horeca: 12.568 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 49%. Aandeel ondersteunde banen: 22% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Horeca: 8.110 uitkeringen (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Horeca: 20.879 lopende uitkeringen tegenover 9.204 een jaar eerder (+127%) (UWV)
Openstaande vacatures (2020Q)	Horeca: 19.030 tegenover 29.619 een jaar eerder (-36%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Dienstverlenende beroepen: typering gemiddeld (tegenover krap een jaar eerder) (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Horeca: in jul, aug en sep zijn 21, 12 en 14 faillissementen uitgesproken (tegenover 16, 23 en 19 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	Horeca: -27,4% tegenover 1,9% een jaar eerder (CBS)
Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) horeca: krimp economie in 2020 met 40% en groei in 2021 met 40%. Prognoses Rabobank (sep 2020) horeca: daling toegevoegde waarde in 2020 met 32% en stijging in 2021 met 22%.

Het aandeel bedrijven in de horeca dat in 2020-2021 als gevolg van de coronacrisis failliet gaat, stijgt volgens prognoses van CPB (sep 2020) met 8,5%-punt.²⁵

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- In de werkgelegenheid in de horeca is het mbo-segment sterk oververtegenwoordigd (in 2020Q3 67% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 relatief groter (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 28% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 57% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste

²⁵ CPB (2020). De gevolgen van de coronacrisis voor Nederlandse bedrijven en banken.

helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 sterke krimp en in 2021 weer sterke groei van de werkgelegenheid te verwachten.

- Corona heeft in negatieve zin extra impact op de kwalificaties gastheer/-vrouw (mbo2) en kok (mbo2, 3 en 4): minder werk in de horeca. Voor medewerker, eerste medewerker en manager/bedrijfsleider fastservice (resp. mbo2, mbo3 en mbo4) is er meer werk dan in de overige horeca. Volgens Kans op werk 2021 is voor gastheer/-vrouw de Kans op werk ruim voldoende en voor koks niveau 2 en 3 voldoende/ruim voldoende (SBB). Door de langere lockdown zal het perspectief mogelijk lager uitvallen dan medio 2020 verwacht.

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Door corona is de digitalisering van de klantreis in hotels (reservering, check-in, opening kamerdeur, check-out, betaling) in een stroomversnelling gekomen. Fysieke contactmomenten zijn zoveel mogelijk uitgebannen (AA, aug 2020).
- Door de opmars van videoconferencing zal ook na corona een deel van het zakelijk reisverkeer achterwege blijven. Congressen en events worden hybride (combinatie van fysieke bijeenkomst en live videoconferencing). Dat heeft negatieve gevolgen voor de bezettingsgraad van hotels (m.n. in de grote steden) (AA, aug 2020).
- In een recente enquête zegt zo'n 20% van de hoteliers te overwegen zijn hotel een andere bestemming te geven. Een mogelijke oplossing is het aanbieden van long-stay arrangementen in speciaal daarvoor gerealiseerde suites (AA, aug en dec 2020). Gezien de toename van werken op afstand lijkt ook het 'hybrid hospitality'-concept, waarbij hotels flexibele kantoorruimte en werkplekken aanbieden om extra inkomsten te genereren, kansrijk. Voorbeelden zijn de ketens citizenM, Zoku en Hoxton (ING, nov 2020). Minder kansrijk lijkt het verbouwen van hotels tot woningen. M.n. de hoge taxatiewaarde van hotels staat dit in de weg (Aam dec 2020).
- De coronacrisis heeft (de platforms voor) thuisbezorging van maaltijden een flinke boost gegeven. Te verwachten is echter dat na de coronacrisis mensen toch (ook) weer meer naar restaurants zullen gaan.
- Doordat mensen in de toekomst naar verwachting meer thuis werken zal er minder werk zijn voor bedrijfscaterers.

3.15 Informatie en communicatie

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- In 2020Q3 daalde de omzet in de sector informatie en communicatie met 2% t.o.v. een jaar eerder. In 2020Q2 was dit -2,7%.
De omzet van de IT-dienstverleners was in 2020Q3 0,8% procent hoger dan een jaar geleden, in 2020Q2 daalde de omzet met 0,9%. Gemiddeld over 2019 lag de omzet nog 6,4% hoger.
De telecommunicatie liet in 2020Q3 met 3,8% een sterke daling dan in 2020Q2 (-1,4%) (CBS, nov 2020).
- Volgens de ACM belden Nederlanders in het eerste halfjaar vaker en langer dan normaal (zowel mobiel als vast). Het dataverbruik was minder groot dan gebruikelijk (veel mensen gebruikten thuis wifi en hadden minder vaak onderweg mobiele data nodig) (VK, sep 2020).
- De omzet van KPN daalde in 2020Q3 met 5% t.o.v. een jaar eerder (FD, nov 2020)
- Thuiswerken, digitale diensten, cyber security, digitaal onderwijs, digitalisering van de zorg en de retail (en andere sectoren) als gevolg van corona hebben IT-bedrijven een extra boost gegeven. Daardoor is de omzetsdaling dit jaar beperkt en zet de groei sneller in. Wel zullen met name ICT-consultants de komende tijd last krijgen de economische krimp.²⁶ Door de toename van het thuiswerken is naar professionals met kennis van Cloud-toepassingen en security specialisten juist extra vraag.²⁷
- De omzet van automatiseerder Ordina liep in 2020Q2 slechts beperkt terug en de winstgevendheid verbeterde zelfs. Als gevolg van corona heeft een versnelling plaats van digitalisering van verschillende sectoren. Daar staat tegenover dat grote klanten als KLM en NS bezuinigen (FD, jul 2020).
- Videoconferentiebedrijven spinnen garen bij de coronacrisis. Zo had Zoom in 2020Q3 433.700 betalende klanten (bedrijven met 10 werknemers of meer), 485% meer dan een jaar eerder. De omzet steeg met 367% (nu.nl, dec 2020).
- Doordat mensen noodgedwongen meer thuis verblijven wordt er meer (online) gegamed. Door extra gamers en internetverkeer groeide de omzet van het Chinese onlinegaming-imperium Tencent in 2020Q2 met 29% (VK, aug 2020). Het meer gamen betekent ook extra werk voor de studio's die games ontwikkelen. De coronacrisis verergert de toch al – m.n. aan het eind van de rit - hoge werkdruk in deze studio's (VK, nov 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Inzet personeel (sep 20)	IT- en informatiedienstverlening: door corona is 23% minder gebruik gaan maken van flexibele arbeidskrachten en heeft 2% ontslagen. Daar staat 1% tegenover die meer gebruik zijn gaan maken van flexibele krachten. Het aantal aangenomen werknemers is gelijk gebleven (CBS).
Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Ov. commerciële dienstverlening: 13.791 aanvragen toegekend met gemiddeld. omzetverlies van 51%. Aandeel ondersteunde banen: 6% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Informatie en communicatie: 4.530 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	ICT: stijging t.o.v. jaar eerder met 5.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	ICT: stijging t.o.v. jaar eerder met 6% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Ov. commerciële dienstverlening: 55.870 uitkeringen tegenover 49.592 een jaar eerder (+13%)(UWV)

²⁶ ANB Amro (2020). Sectorprognose TMT – augustus 2020. IT-branche in 2021 al ruim boven pre-coronaniveaus.

²⁷ UWV (2020). Kansrijke en minder kansrijke beroepen. Eerste inventarisatie sinds de coronacrisis.

Ontstane vacatures (2020Q3)	Informatie en communicatie: 12.504 tegenover 14.728 een jaar eerder (-15%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q3)	ICT-beroepen: typering krap (tegenover zeer krap een jaar eerder). De typering voor software- en applicatieontwikkelaars bleef zeer krap (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Informatie en communicatie: in jul, aug en sep zijn 5, 5 en 7 faillissementen uitgesproken (tegenover 14, 8 en 11 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	Informatie en communicatie: -4,5% tegenover 9,5% een jaar eerder (CBS)
Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses Rabobank (sep 2020) informatie en communicatie: daling toegevoegde waarde in 2020 met 2% en stijging in 2021 met 1%.

Volgens ABN Amro voelt de IT-sector in 2020 wel pijn, maar wordt die verzacht doordat de samenleving door corona meer op digitale middelen is gaan leunen. Naar verwachting zit de IT-branche volgend jaar al ruim boven de pre-coronaniveaus (AA, aug 2020).

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- In de werkgelegenheid in de sector informatie en communicatie is het mbo-segment sterk ondervertegenwoordigd (in 2020Q3 22% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren veel groter (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 60% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 20% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 beperkte krimp en in 2021 weer beperkte groei van de werkgelegenheid te verwachten. Relevant daarbij is nog wel of de upgrading van functies verder doorzet (mogelijk zit het herstel met name in het hbo-segment).
- Doordat er zoveel gediplomeerden zijn van de mbo-opleidingen in de richting ICT zijn de kansen van deze groep op werk doorgaans matig. Dat beeld verandert niet.

Impact corona en overige trends op langere termijn

Dat de samenleving door corona meer op digitale middelen is gaan leunen, levert voor de IT-sector mogelijk structurele voordelen op. ABN Amro verwacht dat als thuiswerken, digitaal onderwijs en (verdere) digitalisering van de zorg en andere sectoren vaste voet aan de grond krijgen, de IT-sector daar in de toekomst een extra impuls van krijgt (AA, aug 2020).

3.16 Financiële dienstverlening

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- In 2020Q2 steeg de toegevoegde waarde in de sector financiële instellingen met 0,2%. In 2020Q3 was sprake van een daling met 0,6% (CBS, nov 2020).
- Na een slecht eerste halfjaar steeg de omzet van ABN Amro in 2020Q3 met 5% t.o.v. een jaar eerder en maakte de bank enkele honderden miljoenen winst (VK, nov 2020; FD nov 2020). De inkomsten van de bank staan al geruime tijd onder druk. Zo wordt er, net als bij andere banken, minder verdiend aan leningen. De bank schraapt daarom tot 2024 ongeveer 15% van alle banen (eind 2019 waren er 18.000 werknemers). Men hoopt via natuurlijk verloop en omscholing naar functies waarin een tekort wordt voorzien de gevolgen voor de medewerkers te beperken (nos.nl, nov 2020).
- De omzet van ING daalde in 2020Q3 met 7% t.o.v. een jaar eerder (FD, nov 2020). ING maakt minder winst, schraapt daarom wereldwijd 1.000 banen en bevriest de lonen (VK, nov 2020)
- Mede door de coronacrisis daalde de winst van Rabobank in het eerste halfjaar met 81% tot €227 mln. De bank houdt €1 mld. extra achter de hand voor verliezen die door de coronacrisis mogelijk nooit worden terugbetaald (VK, aug 2020). Rabobank houdt de helft van de filialen ook na de coronacrisis gesloten. Door de lage rente dalen de inkomsten. Bovendien toont de coronacrisis dat veel bankzaken net zo goed online zijn af te handelen (VK, nov 2020).
- De omzet van fintech-bedrijf Adyen nam in 2020Q3 met 25% toe t.o.v. een jaar eerder (FD, nov 2020).
- Vergeleken met een jaar eerder werden in 2020Q2 55% meer hypotheekleningen met NHG speciaal voor woningverbetering of energiebesparing afgesloten (VK, aug 2020).
- Door corona heeft Aegon in de VS de uitkeringen op levensverzekeringen zien verdrievoudigen (in eerste halfjaar van 2020 €165 mln. tegenover €57 mln. een jaar eerder) (VK, aug 2020).
- Dankzij de door betreffende farmaceuten naar buiten gebrachte testresultaten van de drie covid-19-vaccins staan de pensioenfondsen er weer beter voor. In oktober lagen de dekkinggraden van de twee grootste pensioenfondsen (ABP en PFZW) nog onder de 90% (VK, nov 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Bank- en verzekeringswezen: 15 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 47%.Aandeel ondersteunde banen: 2% (UWV)
Werknemersbanen (2020Q3)	Fin. dienstverlening: stijging t.o.v. jaar eerder met 4.000 (CBS)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Fin. dienstverlening: 120 uitkeringen (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Fin. dienstverlening: stijging t.o.v. jaar eerder met 1% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Bank- en verzekeringswezen: 6.956 lopende uitkeringen tegenover 10.750 een jaar eerder (-35%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Fin. Dienstverlening: 8.255 tegenover 8.654 (-5%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Bedrijfseconomische en administratieve beroepen: typering gemiddeld (tegenover krap een jaar eerder) (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Fin. dienstverlening: in jul, aug en sep 27, 24 en 14 faillissementen uitgesproken (tegenover 43, 35 en 16 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

- Volgens een stresstest door CPB (sep 2020) hebben Nederlandse banken voldoende buffers voor mogelijke kredietverliezen op bedrijfsleningen op de korte

termijn. In een zwaar scenario kan de kapitaalpositie van banken echter onder druk onder druk komen te staan.²⁸

- Naar verwachting blijft de werkgelegenheid in de financiële dienstverlening afnemen. De 80.000 banen, die in 2019 wereldwijd al bij banken verloren gingen, zullen in 2020 overtroffen worden. Europa zal weer goed zijn voor ca. 80% daarvan (FD, 2020).

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

In de werkgelegenheid in de financiële dienstverlening is het mbo-segment sterk ondervertegenwoordigd (in 2020Q3 21% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren veel groter (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 46% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 47% tegenover 34% (JF/Panteia). Gezien de structurele trends (zoals digitalisering en upgradering) en de voorgenomen reorganisaties in de sector is, hoe corona zich ook ontwikkelt, op mbo-niveau zowel in 2020 als 2021 krimp van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Digitaal betalen is snel, schoon, veilig en gemakkelijk. Door de coronacrisis is deze wijze van betalen (in winkels, op markten, in de horeca etc.) in een stroomversnelling gekomen (AA, sep 2020). Volgens DNB is COVID-19 voor bijna een kwart van de winkeliers aanleiding om niet zonder meer contant geld te accepteren (nu.nl, dec 2020). Voor banken betekent dit minder werk.
- De krimp van de bankensector is al langer gaande. Verklarende factoren zijn onder meer digitalisering, de gevolgen daarvan voor het verdienmodel (door minder fysieke klantcontacten minder vaak een breder gesprek over mogelijke aanvullende dienstverlening), kleine marges door lage rente en toenemende concurrentie bij hypotheek (bijv. door pensioenfondsen) en betalingen (bijv. door fintech-bedrijven als Ayden en Mollie) (VK, dec 2020).
- Corona heeft het proces van digitalisering in de bankensector verder versneld. Probleem voor de banken is dat ze voor een groot deel het verkeerde personeel voor de toekomst hebben. Volgens adviesbureau Oliver Wyman bezit momenteel minder dan de helft van de bankemployés de juiste vaardigheden om in de toekomst goed te functioneren. Er zijn veel relatiemanagers, terwijl er juist technici nodig zijn, digitale experts, mensen die kunnen programmeren. Je moet digitaliseren om je klanten te begrijpen en efficiënt te werken. De fintech-bedrijven bijvoorbeeld weten per werknemer veel meer klanten te bedienen (FD, nov 2020).
- Banken nemen kredietbeslissingen m.n. o.b.v. financiële gegevens van bedrijven of consumenten. Tech platforms verzamelen data van gedragingen van gebruikers op het platform (eventueel in combinatie met data van partners). Aan de hand daarvan tekenen ze een profiel op. Uit onderzoek blijkt dat ze op basis van deze "niet-traditionele data" in staat zijn om even goede of zelfs betere kredietbeslissingen te nemen dan banken (ING, nov 2020).
- De Brexit kan positieve gevolgen hebben voor de financiële dienstverlening. Zo gaat de Commonwealth Bank of Australia (CBA) zijn Europese hoofdkantoor vestigen in Amsterdam. De bank heeft een licentie van de ECB gekregen om vanuit Nederland bankdiensten in Europa te mogen aanbieden (nu.nl, dec 2020).

²⁸ CPB (2020). De gevolgen van de coronacrisis voor Nederlandse bedrijven en banken.

3.17 Verhuur en handel van onroerend goed

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- In 2020Q2 steeg de toegevoegde waarde in de sector verhuur en handel van onroerend goed met 2,1% en in 2020Q3 met 3,4% (CBS, nov 2020).
- Overall neemt door de coronacrisis het aantal vastgoedtransacties af en de kans op het mislopen van huurinkomsten en waardedaling toe. Tegelijkertijd hebben beleggers nog interesse in vastgoed en houdt de roep om financiering in de vastgoedsector aan (RB, nov 2020).
- Corona lijkt vooralsnog weinig impact op de woningmarkt te hebben. De aanhoudende daling van de hypotheekrente stuwt de woningprijzen en transacties verder omhoog (AA, okt 2020). In 2020Q3 lagen de huizenprijzen 11,6% hoger dan een jaar eerder. Onderzoek van het sentiment onder bezoekers van Funda laat zien dat daling van de huizenprijzen op korte termijn niet waarschijnlijk is (nos.nl, nov 2020).
- Tot en met oktober 2020 zijn, vergeleken met een jaar eerder, 14% meer nieuwbouwwoningen verkocht. De stijging komt o.m. doordat vorig jaar veel opleveringen werden uitgesteld i.v.m. de stikstof- en PFAS-crisis (VK, nov 2020).
- Vastgoedbedrijf Unibail-RW (met vooral belangen in winkelcentra) kende in 2020Q3 een omzetzdaling van 6% t.o.v. een jaar eerder (FD, nov 2020).
- Tijdens de coronacrisis hebben zorgaanbieders beslissingen over vastgoed uitgesteld (ZV, 2020).
- Platformbedrijf Airbnb leed in 2020Q2 fors verlies door de lockdowns in veel landen. In 2020Q3 werd weer winst gemaakt. Volgens het bedrijf hadden mensen dat kwartaal wel weer behoefte aan reizen, maar wilden ze niet in drukke hotels. Ook ziet Airbnb een toename van langere verblijven, nu veel mensen overal vandaan (kunnen) werken (nos.nl, nov 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Inzet personeel (sep 20)	Verhuur en handel van onroerend: door corona is 7% minder gebruik gaan maken van flexibele arbeidskrachten en heeft 7% werknemers ontslagen. Het gebruik van flexibele krachten en het aantal nieuw aangenomen werknemers is gelijk gebleven (CBS).
Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Ov. commerciële dienstverlening: 13.791 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 51%. Aandeel ondersteunde banen: 3% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Verhuur en handel van onroerend goed: 410 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Verhuur en handel van onroerend goed: stijging t.o.v. jaar eerder met 2.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Verhuur en handel van onroerend goed: stijging t.o.v. jaar eerder met 4% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Ov. commerciële dienstverlening: 55.870 uitkeringen tegenover 49.592 een jaar eerder (+13%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Verhuur en handel van onroerend goed: 3.031 tegenover 2.404 (+26%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Bedrijfseconomische en administratieve beroepen: typering gemiddeld (tegenover krap een jaar geleden) (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Verhuur en handel van onroerend goed: in jul, aug en sep zijn 2, 2 en 5 faillissementen uitgesproken (tegenover 3, 5 en 3 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)

Verhuur en handel van onroerend goed: 2,7% tegenover 2,8% een jaar eerder (CBS)

- Volgens ABN Amro geven de soepelere kredietvoorwaarden en lagere transactiebelasting de woningmarkt in 2021 extra steun. De bank heeft de prijs- en aankoopramingen licht naar boven bijgesteld. Op termijn laat de economische terugslag zich evenwel gelden (AA, okt 2020).
- Rabobank verwacht over heel 2020 een stijging van de huizenprijzen met 7%. Voor 2021 wordt een kleine correctie voorzien (-0,8%) (VK, sep 2020).

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

In de werkgelegenheid in de sector verhuur en handel van onroerend goed is het mbo-segment ondervertegenwoordigd (in 2020Q3 43% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren kleiner (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 14% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 28% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 beperkte krimp en in 2021 weer beperkte groei van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact corona en overige trends op langere termijn

- De voor corona versnelde verschuiving richting e-commerce betekent minder behoefte aan fysieke winkelruimte (met uitzondering van winkels gericht op dagelijkse boodschappen en gemak) en meer behoefte aan logistiek vastgoed (zoals dc's en initiatieven op het gebied van stadsdistributie) (RB, nov 2020). Dat betekent minder respectievelijk meer werk voor betreffende segmenten van de sector verhuur en handel van onroerend goed.
- Volgens vastgoedbedrijf CBRE leidt het i.v.m. corona uitstellen van beslissingen door zorgaanbieders over vastgoed niet tot afstel. Weliswaar heeft de coronacrisis de digitalisering van de zorg vergroot, maar is zorg op afstand geen oplossing voor alle typen zorg. De Nederlandse bevolking blijft de komende decennia sterk vergrijzen. De behoefte aan gezondheidscentra, verpleeghuizen en zorgappartementen blijft daardoor groot. Bovendien zijn beleggers nog steeds zeer geïnteresseerd om te investeren in de zorg (ZV, nov 2020).
- Als mensen na de coronacrisis meer thuis blijven werken, neemt de behoefte aan kantoorruimte af. Dat betekent minder werk voor betreffend segment van de sector verhuur en handel van onroerend goed.
- Als mensen minder vaak naar kantoor hoeven, kunnen ze ook verder weg gaan wonen. Dat zou kunnen leiden tot een regionale verschuiving in de verhuur en verkoop van woningen.

3.18 Specialistische zakelijke dienstverlening

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De omzetontwikkeling in de belangrijkste segmenten van de specialistische zakelijke dienstverlening was als volgt:
 - *Juridische diensten en administratie: in 2020Q3 +1,2% t.o. -0,5% in 2020Q2;
 - *Managementadviesbureaus: in 2020Q3 -2,2% t.o. -3,2% in 2020Q2;
 - *Architecten- en ingenieursbureaus e.d.: in 2020Q3 -2,8% t.o. -1,1% in 2020Q2;
 - *Reclamewezen en marktonderzoek: in 2020Q3 -14,2% t.o. -28,2% in 2020Q2;
 - *Design, fotografie en vertaalbureaus: in 2020Q3 -3% t.o. -13,3% in 2020Q2;
 - *Veterinaire dienstverlening: in 2020Q3 +12,9% t.o. +2,2% in 2020Q2; (CBS, nov 2020).
- Advocaten en fiscalisten hebben meer werk, o.m. i.v.m. aanvragen voor de corona-steunmaatregelen. Voor de assurantietussenpersonen zorgt de coronacrisis voor een tijdelijke adempauze in de overnamegolf die al enkele jaren gaande is (AA, sep en okt 2020).
- Organisatieadviesbureaus zijn hard geraakt door de coronacrisis. Door vraaguitval en het afnemende economisch vertrouwen kampen deze met dalende omzetten (AA, sep en okt 2020).
- Reclamebureaus incasseren zware klappen nu opdrachtgevers voorzichtiger zijn (AA, aug 2020). De omzet van de buitenreclame (i.e. reclame opabri's, panelen, bussen en trams en masten langs de weg) daalde in 2020Q2 en Q3 met resp. 67% en 25% (nu.nl, okt 2020).
- Het totaal aantal ontslagaanvragen is in oktober 2020 (na het aflopen van NOW 1) bijna verdubbeld t.o.v. de maand eerder. Sinds de uitbraak van de coronacrisis ligt het aantal ontslagaanvragen 2,3 keer zo hoog als vorig jaar. Verreweg de meeste aanvragen komen uit de horeca, gevolgd door de detailhandel en zakelijke dienstverlening (VK, dec 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Inzet personeel (sep 20)	Zakelijke dienstverlening als geheel: door corona is 41% minder gebruik gaan maken van flexibele arbeidskrachten en heeft 6% werknemers ontslagen. Daar staan 3% en 2% tegenover die meer gebruik zijn gaan maken van flexibele krachten respectievelijk meer werknemers hebben aangenomen (CBS)
Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Ov. commerciële dienstverlening: 13.791 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 51%. Specialistische zakelijke dienstverlening: aandeel ondersteunde banen: 7% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Spec. zakelijke dienstverlening: 14.490 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Zakelijke dienstverlening als geheel: daling t.o.v. jaar eerder met 142.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Zakelijke dienstverlening als geheel: daling t.o.v. jaar eerder met 7% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Ov. commerciële dienstverlening: 55.870 uitkeringen tegenover 49.592 een jaar eerder (+13%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Spec. Zakelijke dienstverlening: 19.711 tegenover 23.981 (-18%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Bedrijfseconomische en administratieve beroepen: typering gemiddeld (tegenover krap een jaar geleden) (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Spec. zakelijke dienstverlening: in jul, aug en sep zijn 26, 13 en 22 faillissementen uitgesproken (tegenover 39, 23 en 27 een jaar eerder) (UWV)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	Zakelijke dienstverlening als geheel: -0,6% t.o. 7,4% een jaar eerder (CBS)
Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) zakelijke dienstverlening als geheel: krimp economie in 2020 met 7% en groeit in 2021 met 5%. Prognoses Rabobank (sep 2020) specialistische zakelijke dienstverlening: daling toegevoegde waarde in 2020 met 2% en stabilisatie in 2021.

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- In de werkgelegenheid in de specialistische zakelijke dienstverlening is het mbo-segment sterk ondervertegenwoordigd (in 2020Q3 27% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren veel groter (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 53% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 39% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 krimp en in 2021 weer groei van de werkgelegenheid te verwachten.
- Corona heeft in negatieve zin extra impact op de kwalificatie medewerker fotografie (mbo2; minder werk door minder vraag). Volgens Kans op werk 2021 zijn voor de kwalificatie medewerker fotografie matig en voor de kwalificatie fotograaf gering (SBB).

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Ook in de specialistische zakelijke dienstverlening is sprake van toenemende digitalisering. Een voorbeeld in dezen is de accountancy (RB, Cijfers & Trends). Daar staat tegenover dat een groot accountantskantoor als De Jong & Laan tijdens de coronacrisis, meer nog dan in data-analyse en CRM, in mensen zegt te hebben geïnvesteerd. Volgens het kantoor maken mensen de cultuur van de organisatie (ING, 2020). En klanten stellen persoonlijk contact op prijs, zeker in tijden van crisis.
- Ook voor de specialistische zakelijke dienstverlening levert een 'zachte' dan wel 'harde' Brexit schade op in termen van omzet en banen, zij het indirect. De handel in diensten is vaak vervlochten met die van producten. Voorbeelden zijn accounting, boekhoudingen en juridische diensten (AA, nov 2020).

3.19 Uitzendbureaus

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De omzet van de sector uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling was in 2020Q3 11,1% lager dan een jaar eerder (tegenover -16,6% in 2020Q2 (CBS, dec 2020).
- Uitzendbureaus zijn hard geraakt door de coronacrisis. Door vraaguitval en het afnemende economisch vertrouwen kampt deze branche met dalende omzetten. (AA, okt 2020)
- Ondanks de gedeeltelijke lockdown is de krimp in het aantal uitzenduren in oktober met 7% minder groot dan in voorgaande perioden. Tijdens de eerste lockdown in maart daalde het aantal uitzenduren met bijna 25%. Mede hierdoor ligt het aantal uitzenduren dit jaar t/m oktober gemiddeld 16% lager dan een jaar eerder (ING, nov 2020)
- Randstad heeft het omzetverlies in 2020Q3 weten te beperken tot zo'n 13% t.o.v. een jaar eerder. Ook heeft men 14.000 tot 15.000 van de 18.000 werkloos geworden uitzendkrachten weer aan het werk gekregen (FD, okt 2020).
- Volgens ABU maakt de coronacrisis de misstanden in de uitzendbranche extra zichtbaar (werkonzekerheid uitzendkrachten, malafide uitzendbureaus, vaak slechte woon-, vervoers- en werksituatie van arbeidsmigranten) (VK, okt 2020).
- Payrollwerknemers hebben sinds de invoering van de Wet arbeidsmarkt in balans (Wab) op 1 januari 2020 recht op dezelfde rechtspositie en arbeidsvoorwaarden als medewerkers in dienst van de opdrachtgever. Dat maakt hen minder aantrekkelijk voor werkgevers. Payroll bedrijven zagen daardoor al begin 2020 hun omzet dalen. Ook voor dit, niet aan corona gerelateerde omzetverlies, hebben deze bedrijven een beroep kunnen doen op de NOW-regeling. Daardoor hebben zij ten onrechte miljoenen euro's kunnen incasseren (VK, dec 2021).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Inzet personeel (sep 20)	Zakelijke dienstverlening als geheel: door corona is 41% minder gebruik gaan maken van flexibele arbeidskrachten en heeft 6% werknemers ontslagen. Daar staan 3% en 2% tegenover die meer gebruik zijn gaan maken van flexibele krachten respectievelijk meer werknemers hebben aangenomen (CBS)
Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Uitzendbureaus: 1.657 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 42%. Aandeel ondersteunde banen: 48% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Verhuur en overige zakelijke diensten als geheel: 4.690 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Uitzendbureaus: daling t.o.v. jaar eerder met 145.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Uitzendbureaus: daling t.o.v. jaar eerder met 17% (wns) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Uitzendbureaus: 41.433 lopende uitkeringen t.o. 18.399 een jaar eerder (+125%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Uitzendbureaus: 1.865 tegenover 2.128 (-12%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Bedrijfseconomische en administratieve beroepen: typering gemiddeld (tegenover krap een jaar geleden) (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Verhuur en overige zakelijke diensten als geheel: in jul, aug en sep zijn 19, 13 en 20 faillissementen uitgesproken (t.o. 27, 15 en 24 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	Zakelijke dienstverlening als geheel: -0,6% t.o. 7,4% een jaar eerder (CBS)
Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) zakelijke dienstverlening als geheel: krimp economie in 2020 met 7% en groei in 2021 met 5%. Prognoses Rabobank (sep 2020) overige zakelijke diensten: daling toegevoegde waarde in 2020 met 12% en stijging in 2021 met 7%.

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- In de werkgelegenheid in de uitzendbranche is het mbo-segment ondervertegenwoordigd (in 2020Q3 41% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren veel groter (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 50% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 36% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 zeer sterke krimp en in 2021 weer groei van de werkgelegenheid te verwachten.
- Corona heeft in negatieve zin extra impact op de kwalificatie intercedent (mbo4; minder werk door minder vraag naar arbeidsbemiddeling).²⁹ Volgens Kans op werk 2021 is voor de kwalificatie intercedent de Kans op werk goed (SBB). Aangezien Kans op werk voor deze opleiding de arbeidsmarkt in 2024 betreft en herstel van de economie mogelijk tot een groei van het aantal flexwerkers leidt, is niet te verwachten dat in dat jaar de perspectieven van de intercedent slechter zullen uitvallen dan eerder verwacht.

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Ook in de uitzendbranche (en bij andere intermediairs op de arbeidsmarkt) is sprake van toenemende digitalisering. Zo neemt AI (Artificial Intelligence) steeds meer het matchen van kandidaten en vacatures over (RB, Cijfers & Trends). Corona zal het digitaliseringsproces naar verwachting versnellen.
- Door de Wab is het inzetten van payrollers minder aantrekkelijk geworden. Op termijn heeft mogelijk een verdere beperking van de inzet van flexwerkers en zzp'ers plaats. Onder meer het advies van de Commissie Borstlap en het recente 'Plan voor de arbeid' van FNV zetten hier op in. Wanneer een vaste baan weer de norm wordt, dan betekent dat minder werk voor de uitzendbranche en andere arbeidsbemiddelaars.

²⁹ Excel tabel van SBB met kwalificaties die door corona extra aandacht verdienen.

3.20 Verhuur en overige zakelijke diensten

Specifieke sectorale herstel- en steunmaatregelen

Het kabinet gaat samen met de reisgarantiefondsen een 'voucherbank' in het leven roepen om te garanderen dat toeristen hun geld voor een geannuleerde reis kunnen terugkrijgen, ook als hun reisbureau dat niet kan betalen. Voor het fonds stelt het kabinet €400 mln beschikbaar. Uit de voucherbank kunnen reisbureaus geld lenen om de uitgegeven vouchers terug te betalen. Op die wijze kunnen faillissementen in de branche voorkomen worden (VK, dec 2020).

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De omzetontwikkeling in de belangrijkste segmenten van de sector verhuur en overige zakelijke dienstverlening (exclusief uitzendbureaus en schoonmaakbedrijven, zie aldaar) was als volgt:
 - *Reisbureaus, reisorganisatie en -info: in 2020Q3 -60% t.o. -89% in 2020Q2;
 - *Beveiligings- en opsporingsdiensten: in 2020Q3 -1,4% t.o. -3,4
 - *Overige zakelijke dienstverlening: in 2020Q3 -5,1% t.o. -5% in 2020Q2 (CBS, nov 2020).
- Als gevolg van corona stellen bedrijven nieuwe investeringen in kapitaalgoederen uit. In 2020Q2 realiseerde de leasebranche 12% minder nieuwe leasecontracten voor bedrijfsmiddelen dan een jaar eerder. Leasemaatschappijen hebben o.m. grote klanten in de door de coronacrisis zwaar getroffen transport- en touringcarbranche (FD, aug 2020).
- De reisbranche krijgt op de financiële markten zware klappen: in oktober stond de Stoxx Travel & Leisure-index (luchtvaart, cruisereederijen en hotels) op een jaarverlies van 29% (FD, okt 2020).
- Platformbedrijf Booking.com leed in 2020Q2 een verlies van \$443 mln (tegenover een winst van \$1 mld een jaar eerder). Naar verwachting zullen in Nederland ongeveer 1.000 banen verdwijnen (FD, aug 2020).
- Zakenreisconcern BCD (Zeist) schrapt wereldwijd ruim 3.000 van de 14.000 banen (VK, okt 2020).
- Voor particuliere beveiligers is er minder werk (sluiting horeca, geen evenementen, geen publiek bij voetbalwedstrijden, minder passagiers op Schiphol, thuis werken in plaats van op kantoor etc.).
- Callcentermedewerkers werken i.v.m. corona voor een belangrijk deel vanuit huis. In de nieuwe cao voor callcentermedewerkers is, naast 2,5% loonsverhoging, een vergoeding voor thuiswerken opgenomen (VK, 2020). Callcentermedewerkers worden ook ingezet voor het bron- en contactonderzoek door de GGD's.
- Het totaal aantal ontslagaanvragen is in oktober 2020 (na het aflopen van NOW 1) bijna verdubbeld t.o.v. de maand eerder. Sinds de uitbraak van de coronacrisis ligt het aantal ontslagaanvragen 2,3 keer zo hoog als vorig jaar. Verreweg de meeste aanvragen komen uit de horeca, gevolgd door de detailhandel en zakelijke dienstverlening (VK, dec 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Inzet personeel (sep 20)	Zakelijke dienstverlening als geheel: door corona is 41% minder gebruik gaan maken van flexibele arbeidskrachten en heeft 6% werknemers ontslagen. Daar staan 3% en 2% tegenover die meer gebruik zijn gaan maken van flexibele krachten respectievelijk meer werknemers hebben aangenomen (CBS)
Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Ov. commerciële dienstverlening: 13.791 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 51%. Verhuur en ov. zakelijke diensten (incl. uitzendbureaus, schoonmaakbedrijven en hoveniers): aandeel ondersteunde 12% tegenover. Met name de reisbranche kende een groot aandeel (48%) (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Verhuur en overige zakelijke diensten als geheel: 4.690 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Zakelijke dienstverlening als geheel daling t.o.v. jaar eerder met 142.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Zakelijke dienstverlening als geheel: daling t.o.v. jaar eerder met 7% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Ov. commerciële dienstverlening: 55.870 uitkeringen tegenover 49.592 een jaar eerder (+13%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Verhuur en ov. zakelijke dienstverlening: 11.705 tegenover 14.449 (-19%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Bedrijfseconomische en administratieve beroepen: typering gemiddeld (tegenover krap een jaar geleden) (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Verhuur en overige zakelijke diensten als geheel: in jul, aug en sep zijn 19, 13 en 20 faillissementen (tegenover 27, 15 en 24 een jaar eerder) (UWV)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	Zakelijke dienstverlening als geheel: -0,6% t.o. 7,4% een jaar eerder (CBS)
Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) zakelijke dienstverlening als geheel: krimp economie in 2020 met 7% en groei in 2021 met 5%. Prognoses Rabobank (sep 2020) overige zakelijke diensten: daling toegevoegde waarde in 2020 met 12% en stijging in 2021 met 7%.

- NBTC verwacht in 2020 ruim 70% minder internationale bezoekers t.o.v. een jaar eerder. Nederlanders gaan in 2020 ook minder op vakantie in eigen land (-36%). De helft verwacht ook in 2021 door corona minder vaak op vakantie te gaan (ING, 2020).
- Naar verwachting van ANVR halen aangesloten bedrijven in 2020 80% minder omzet dan in 2019. Er is niet alleen omzetschade, er zijn ook annulerings- en repatriëringskosten. Reiswerk verwacht dat in 2021 bijna de helft van de werknemers in de reisbranche hun baan kwijtraakt (VK, okt 2020).

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- De vertegenwoordiging van het mbo-segment in de sector verhuur en overige zakelijke dienstverlening is gemiddeld te noemen (in 2020Q3 58% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren iets groter (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 28% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 50% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten. De krimp in 2020 zal vooral sterk zijn in de reisbranche.
- Corona heeft in negatieve zin impact op de kwalificatie medewerker facilitaire dienstverlening (mbo2; minder werk op kantoren). Voor de kwalificatie contactcenter medewerker (mbo3) is er meer werk door contactonderzoek (SBB).

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Volgens ANVR zal het aantal reizigers vanaf 2023 weer het op oude niveau zijn (VK, okt 2020). NBTC verwacht pas in 2024 weer herstel (ING, okt 2020). Mogelijk verandert ook de aard van het toerisme (minder kwantiteit, meer kwaliteit). Zo wil Amsterdam zich meer richten op congres- en cultuurtoeristen. Naast een belasting voor dagjesmensen (in navolging van Venetië) moet ook een verbod op Airbnb hierbij helpen. Daarmee hoopt men ook lucratievere hotelovernachtingen te stimuleren (VK, nov 2020).
- Het herstel van zakenreizen is historisch gezien trager dan dat van vrijetijdsreizen (ING, nov 2020). Door de opkomst van videoconferencing zal de omvang van het zakelijk reisverkeer structureel afnemen. Zakelijke bijeenkomsten, congressen en events zullen vaker een hybride karakter hebben (AA, aug 2020).
- Op dit moment lijden nieuwe platformbedrijven, zoals Booking.com en Trip.com, net als de 'traditionele' bureaus in de reisbranche zwaar onder de coronacrisis. De verwachting is echter dat, zodra de reismarkt zich herstelt, zij hun marktaandeel verder zullen vergroten (FD, aug 2020).

3.21 Schoonmaakbedrijven (incl. hoveniers)

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De omzet van de sector schoonmaakbedrijven, hoveniers e.d. was in 2020Q3 0,1% hoger dan een jaar eerder (tegenover -3,6% in 2020Q2) (CBS, nov 2020).
- Vergeleken met veel andere sectoren is omzetontwikkeling in de schoonmaakbranche relatief gunstig. In de zorg en het onderwijs is het drukker dan ooit. Maar in kantoren en op sport- en evenementenlocaties is veel minder werk. Vooral daar ontstaan discussies tussen over het nakomen van contractuele verplichtingen (FD, nov 2020).
- Facilitair dienstverlener CSU Groep is eind november verkozen tot winnaar van de Koning Willem 1 Prijs (categorie grootbedrijf). Volgens de jury toonde het bedrijf tijdens de coronacrisis unieke wendbaarheid en is de zorg voor de werknemers opvallend. Met behulp van virtual reality trainingen weet het landelijke schoonmaakbedrijf op innovatieve wijze om te gaan met crisissituaties (AD, nov 2020).
- Doordat mensen als gevolg van de coronacrisis veel meer thuis verblijven en om die reden extra aandacht aan hun tuin besteden, is de vraag naar hoveniers sterk toegenomen.³⁰

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Inzet personeel (sep 20)	Zakelijke dienstverlening als geheel: door corona is 41% minder gebruik gaan maken van flexibele arbeidskrachten en heeft 6% werknemers ontslagen. Daar staan 3% en 2% tegenover die meer gebruik zijn gaan maken van flexibele krachten respectievelijk meer werknemers hebben aangenomen (CBS)
Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Schoonmaak: 476 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 52%. Aandeel ondersteunde banen: 7% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Verhuur en overige zakelijke diensten als geheel: 4.690 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Zakelijke dienstverlening als geheel: daling t.o.v. jaar eerder met 142.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Zakelijke dienstverlening als geheel: daling t.o.v. jaar eerder met 7% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Schoonmaak: 4.772 uitkeringen tegenover 4.006 een jaar eerder (+19%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Schoonmaak: 10.027 tegenover 9.527 (+5%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Dienstverlenende beroepen: typering gemiddeld (t.o. krap een jaar geleden) (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Verhuur en overige zakelijke diensten: in jul, aug en sep zijn 19, 13 en 20 faillissementen uitgesproken (tegenover 27, 15 en 24 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Ondernemersvertrouwen (2020Q4)	Zakelijke dienstverlening als geheel: -0,6% t.o. 7,4% een jaar eerder (CBS)
Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) zakelijke dienstverlening als geheel: krimp economie in 2020 met 7% en groei in 2021 met 5%. Prognose Rabobank (sep 2020) overige zakelijke diensten als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 12% en stijging in 2021 met 7%.

³⁰ UWV (2020). Kansrijke en minder kansrijke beroepen. Eerste inventarisatie sinds de coronacrisis.

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- In de werkgelegenheid in de sector schoonmaakbedrijven (inclusief hoveniers) is het mbo-segment sterk oververtegenwoordigd (in 2020Q3 84% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren veel kleiner (9% groei van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder tegenover een overall daling van 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 36% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 beperkte krimp en in 2021 weer groei van de werkgelegenheid te verwachten.
- Corona heeft in negatieve zin extra impact op de kwalificaties glazenwasser, meewerkend leidinggevende algemeen schoonmaakonderhoud, schoonmaker in verschillende omgevingen (allen mbo2; minder werk in kantoren). Daar staat tegenover dat er voor medewerkers hovenier (mbo2) meer werk is als gevolg van thuiswerken. Volgens Kans op werk 2021 is voor de kwalificaties in de schoonmaak de Kans op werk goed. Er zijn in deze richting heel weinig tot geen gediplomeerden (SBB).

Impact corona en overige trends op langere termijn

- De coronacrisis heeft het belang van goede hygiëne sterk onder de aandacht gebracht. Wanneer dit beklijft, dan zal dat van positieve invloed zijn op de toekomstige werkgelegenheid voor schoonmakers.
- Als mensen meer thuis blijven werken, is minder schoonmaakwerk in kantoren nodig. Daar staat tegenover dat thuis meer schoongemaakt moet worden. Dat zal leiden tot een verschuiving van werkgelegenheid van schoonmaakbedrijven naar zelfstandige schoonmakers (wit dan wel zwart).

3.22 Openbaar bestuur

Specifieke sectorale herstel- en steunmaatregelen

- Gemeenten, provincies en waterschappen krijgen een tweede steunpakket van in totaal €777 mln voor de compensatie van inkomsten die zij mislopen en de extra kosten die zij maken door corona (rijksoverheid.nl, aug 2020).
- Voor gemeenten reserveert het kabinet nog eens €150 mln om inkomstenderving op te vangen. (rijksoverheid.nl, okt 2020). Daarnaast wordt €146 mln beschikbaar gesteld om de gemeentelijke schuldhelpverlening toe te rusten voor een grotere toestroom van hulpvragen en voor extra inzet op het signaleren van armoede in gezinnen (rijksoverheid.nl, sep 2020).

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De publieke sector weet haar dienstverlening ondanks de coronacrisis goed overeind te houden. Thuiswerken met inzet van digitale communicatiemiddelen blijkt in veel publieke diensten goed mogelijk (ING, nov 2020).
- Als gevolg van de coronacrisis is er extra werk voor gemeenten, UWV en Belastingdienst. Deze organisaties zijn betrokken bij de uitvoering van diverse steunmaatregelen van de onderheid (zoals de NOW voor het behoud van werknemers door UWV en de Tozo voor zelfstandigen door gemeenten). Bovendien neemt het aantal reguliere uitkeringsaanvragen voor bijstand en WW toe.³¹ Bij de politie is extra werk i.v.m. met de handhaving van de coronamaatregelen.
- Van de ruim 16.000 strafzaken die in het voorjaar uitgesteld werden vanwege corona, is inmiddels ruim 40% afgehandeld. Om de achterstanden weg te werken zijn onder meer gepensioneerde rechters ingezet (nos.nl, dec 2020).
- Het kabinet keert, in verband met de verhoging van de werkdruk, een coronabonus van €300 uit aan politieagenten en –medewerkers. Een deel van de gemeenten doet hetzelfde voor boa's (VK, nov 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Overheid: 36 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 36%. Aandeel ondersteunde banen: 0% (UWV)
Werknemersbanen (2020Q3)	Openbaar bestuur/overheidsdiensten: stijging t.o.v. jaar eerder met 14.000 (CBS).
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Openbaar bestuur/overheidsdiensten: 0 uitkeringen (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Openbaar bestuur/overheidsdiensten: stijging t.o.v. jaar eerder met 3% (wvns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Overheid: 1.961 lopende uitkeringen tegenover 1.987 een jaar eerder (-1%) (UWV)
Openstaande vacatures (2020Q3)	Openbaar bestuur/overheidsdiensten: 13.211 tegenover 11.848 (+12%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen: typering gemiddeld (tegenover krap een jaar eerder) (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Openbaar bestuur/overheidsdiensten: in jul, aug en sep zijn geen faillissementen uitgesproken (een jaar eerder evenmin) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) overheid: groei economie in 2020 met 1,5% en groei in 2021 met 1%.
------------------------------	---

³¹ UWV (2020). Kansrijke en minder kansrijke beroepen. Eerste inventarisatie sinds de coronacrisis.

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- In de werkgelegenheid in het openbaar bestuur is het mbo-segment sterk ondervertegenwoordigd (in 2020Q3 31% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren groter (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 34% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 6% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau zowel in 2020 als 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten. Hierbij kunnen nog wel verschillen tussen overheden optreden. Waar bij het Rijk groei is te verwachten, is de ontwikkeling bij de decentrale overheden en de gemeenten in het bijzonder ook afhankelijk van de druk op de begroting die mogelijk een groeiend beslag op de kosten van sociale zekerheid, jeugdzorg en WMO laten zien.
- Corona heeft in positieve zin extra impact op de kwalificaties medewerker en handhaver toezicht en veiligheid (mbo2 resp. mbo3: meer boa's op straat met het oog op naleving van de coronaregels) (SBB).

Impact op de langere termijn

- Door corona dreigen grote tekorten bij gemeenten. Ze hebben minder inkomsten uit belastingen en tegelijkertijd hogere uitgaven aan zorg en sociale zekerheid.
- Digitalisering bij de overheid heeft door de coronacrisis noodgedwongen een sprong gemaakt. In het manifest 'Dichterbij door digitalisering' beschrijven het ministerie van BZK en VNG hoe de digitale overheid er volgens hen uit kan zien tijdens en na corona. Het manifest richt zich op de thema's digitale inclusie, digitale dienstverlening, veiligheid van de digitale infrastructuur, gebruik van data en privacy en digitaal werkgeverschap. Op het terrein van digitaal werkgeverschap worden de volgende acties ondernomen:
 1. Onderzoek naar de verdere mogelijkheden en behoeften op basis van het huidige grootschalige 'thuiswerkexperiment';
 2. Het ook op langere termijn mogelijk maken van thuiswerken o.m. door ondersteuning van medewerkers bij het inrichten van een veilige en verantwoorde thuiswerkplek;
 3. Meer mensen met een ICT-achtergrond in dienst nemen (en minder extern inhuren)
 4. Opzetten van een opleiding om overheidspersoneel te trainen (doel: zorgen dat de gemiddelde ICT-vaardigheid toeneemt en op peil blijft).³²

³² Ministerie van BZK en VNG (2020). Dichterbij door digitalisering. Een manifest voor de Digitale Overheid in het (post) corona tijdperk.

3.23 Onderwijs

Specifieke sectorale contactbeperkende maatregelen

- In het mbo, hbo en wo heeft een combinatie van fysiek en afstandsonderwijs plaats en worden lessen en colleges gespreid over de week en de dag (zodat studenten gespreid kunnen reizen) (rijksoverheid.nl).
- Om het aantal besmettingen op scholen te beperken wil OCW een proef uitvoeren met coronasneltesten bij leerlingen (nos.nl, nov 2020). Ook wordt gedacht aan het verlengen van de kerstvakantie in het po en vo met een week.

Specifieke sectorale herstel- en steunmaatregelen

- In de Rijksbegroting wordt het onderwijs in 2021 €234 mln extra toebedeeld, omdat er in 2020/2021 meer leerlingen en studenten zijn dan verwacht. Verder wordt de onderwijssector in 2021 ondersteund met €195 mln om de gevolgen van de coronacrisis op te vangen. Daarvan gaat een deel naar studenten in het mbo en hoger onderwijs die bijna afstuderen. Zij krijgen een bijdrage van de overheid van maximaal 3 maanden les-, cursus-, of collegegeld. Verder gaat onder meer extra geld naar stages en leerwerkbanen voor praktijkonderwijs, voortgezet speciaal onderwijs, vmbo-leerwerktrajecten en mbo (ING, sep 2020).
- Het kabinet trekt €210 mln uit waarmee basisscholen, middelbare scholen en mbo-instellingen extra hulp kunnen inschakelen. Met dit geld kunnen scholen extra bevoegd personeel inzetten, ondersteuners laten meehelpen en meer gastlessen mogelijk maken (rijksoverheid.nl, nov 2020).
- Voor verbetering van de ventilatie op scholen is €360 mln beschikbaar gesteld. Vanuit de Kamer is er kritiek op dat pas vanaf 1 januari subsidie kan worden aangevraagd (nos.nl, nov 2020).
- Het kabinet ondersteunt cruciale sectoren, zoals de zorg en het onderwijs, met tijdelijke coronabanen. Dat gebeurt door bestaande matching-initiatieven te steunen en door mogelijk tijdelijk extra budget te geven aan deze sectoren (rijksoverheid.nl, dec 2020).

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- Het aantal studenten in mbo, hbo en wo ligt in 2020/2021 als gevolg van corona aanzienlijk hoger dan in voorgaande jaren. Factoren: meer geslaagden (door wegvallen centraal schriftelijk), minder opnemen van tussenjaren en de op dit moment mindere baankansen.
- Digitale hulpmiddelen maken onderwijs op afstand mogelijk, waardoor de impact van de coronamaatregelen voor scholen en universiteiten relatief beperkt blijft (ING, 2020).
- Het vaker fysiek en afstandsonderwijs moeten combineren vergt wel veel van scholen en mbo-instellingen. Ook moeten leraren vaker thuisblijven i.v.m. quarantaine of ziekte. Een en ander kan leiden tot meer lesuitval, het naar huis sturen van klassen of zelfs het sluiten van een school of instelling (VK, okt 2020; rijksoverheid.nl, nov 2020).
- Het mbo en het hoger onderwijs worden hard geraakt door maatregelen die zijn getroffen om corona terug te dringen. Dit is vooral zichtbaar bij het welzijn van studenten, de werkdruk van medewerkers, de beschikbaarheid van stages, leerbanen en praktijklessen. De studievoortgang en de onderwijskwaliteit blijven door de inzet van studenten, docenten en overig onderwijspersoneel tot nu toe nog op niveau, maar dat neemt volgens OCW de zorgen voor de toekomst niet weg (rijksoverheid.nl, nov 2020).
- Steeds meer mensen die door corona werkloos zijn geworden, zien perspectief in een baan als onderwijzer. De pabo heeft 10% meer eerstejaars dan vorig jaar.

Ook hebben zich 1.500 zij-instromers gemeld (Regeling subsidie zij-instroom) (nieuwsuur.nl, nov 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Onderwijs: 15 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 40%. Aandeel ondersteunde banen: 1% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Onderwijs: 5.120 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Onderwijs: stijging t.o.v. jaar eerder met 8.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Onderwijs: stijging t.o.v. jaar eerder met 2,4% (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Onderwijs: 9.599 lopende uitkeringen tegenover 10.860 een jaar eerder (-12%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Onderwijs: 11.642 tegenover 13.409 een jaar eerder (-13%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Pedagogische beroepen: typering gemiddeld (tegenover krap een jaar eerder) (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Onderwijs: in jul, aug en sep zijn 4, 3 en 1 faillissementen uitgesproken (tegenover 7, 4 en 2 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Prognoses banken	<ul style="list-style-type: none"> Prognoses ING (nov 2020) onderwijs: krimp economie in 2020 met 3% en groei in 2021 met 1,5%. Prognoses Rabobank (sep 2020) onderwijs: daling toegevoegde waarde in 2020 met 4% en stijging in 2021 met 3%.
------------------	---

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

In de werkgelegenheid in het onderwijs is het mbo-segment sterk ondervertegenwoordigd (in 2020Q3 24% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren groter (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 41% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 14% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 een beperkte krimp en in 2021 min of meer stabilisatie van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact corona en overige trends op langere termijn

- De ontwikkeling in het po en vo richting 'duurzaam onderwijs' is door corona versneld. Duurzaam onderwijs is gebaseerd op gepersonaliseerd leren en maakt gebruik van ICT-technologie. Er is minder sprake van opgelegde structuren en lesvormen. De rol van de docent verandert. De 'duurzame docent' coacht en faciliteert meer dan dat hij leidt. Bovendien creëert hij ook meer (bijv. lesmateriaal) (RB, nov 2020).
- De coronacrisis heeft online scholing in het hoger onderwijs in een stroomversnelling gebracht. Het is echter de vraag hoe groot het aandeel online scholing in het hoger onderwijs in de toekomst zal zijn. Naast voordelen (grotere toegankelijkheid en mogelijk hogere kwaliteit van het onderwijs) zijn er ook risico's aan verbonden, zoals verminderde betrokkenheid van studenten, hoogoplopende ICT-kosten en privacy- en cyberveiligheidsrisico's. Bovendien levert het niet echt een kostenbesparing op. Ook preferert een meerderheid van de studenten (en docenten) fysieke scholing boven online scholing.³³

³³ ING (2020). Digitalisering in het hoger onderwijs. Niet voor de kosten, wel voor de kwaliteit.

3.24 Ziekenhuizen

Specifieke sectorale herstel- en steunmaatregelen

Het kabinet ondersteunt cruciale sectoren, zoals de zorg en het onderwijs, met tijdelijke coronabaten. Dat gebeurt door bestaande matching-initiatieven te steunen en door mogelijk tijdelijk extra budget te geven aan deze sectoren (rijksoverheid.nl, dec 2020).

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- Door het afschalen van de reguliere zorg tijdens de 1^e golf is volgens de NVVP de bij duizenden mensen een ernstige ziekte of aandoening onontdekt gebleven (npo.nl, dec 2020). Ondanks de extra bedden is ook tijdens de 2^e coronagolf de reguliere zorg in de ziekenhuizen in het gedrang gekomen (VK, okt 2020).
- Het aantal verwijzingen door huisartsen naar het ziekenhuis loopt nog steeds achter. Momenteel ligt het op zo'n 70%-80% van het verwachte aantal verwijzingen. Dit leidt tot laat gestelde diagnoses, verminderde prognoses en dus meer gezondheidszorg en/of onnodige sterfte. (ZV, nov 2020).
- Door corona zijn mensen ongezonder gaan leven (nos.nl, nov 2020). Dat leidt (op termijn) tot meer vraag naar ziekenhuiszorg.
- De 1^e coronagolf heeft een stevige knauw gegeven aan de mentale gezondheid van het zorgpersoneel: de werkdruk was hoog, men maakte heftige situaties mee en men had amper tijd om het te verwerken (ZV, aug 2020). Ook zijn patiënten en bezoekers van zorginstellingen agressiever in coronatijd. Van de medewerkers in de zorg ervaart 60% meer verbaal geweld (vaak omdat mensen zich niet willen houden aan coronamaatregelen). Een kwart krijgt zelfs te maken met fysiek geweld.³⁴ Daarnaast lopen zorgmedewerkers in de 2^e coronagolf ook nog altijd een groot risico om zelf ziek te worden (ZV, nov 2020).
- Bij het juridisch loket van FNV kwamen in oktober 2020 in een week tijd zorgbreed 51 meldingen binnen van zorgmedewerkers, die – vanwege de grote personeelstekorten – gevraagd zijn te komen werken terwijl ze in quarantaine zouden moeten zijn (VK, okt 2020).
- Normaal overweegt 7% tot 8% van de zorgverleners ander werk te zoeken. Tijdens de 1^e golf was dat 15% en tijdens de 2^e golf 25% (ZV, nov 2020).
- Voor de personeelstekorten (zowel structureel als door uitval i.v.m. quarantaine of ziekte) worden verschillende oplossingen gezocht: o.m. het inzetten van werklozen uit andere sectoren (bijv. horeca, luchtvaart, cultuur) als buddy voor medisch personeel, vroege verwijzing van besmette personen door GGD'en naar en monitoring en vroegtijdige doorverwijzing door huisartsen en verpleegkundigen vragen tijdelijk fulltime te werken (VK, okt 2020).
- Ruim 1,2 miljoen zorgverleners krijgen dit jaar €1.000 coronabonus. Dat is veel meer dan bedoeld door het kabinet. Werkgevers konden of wilden geen onderscheid tussen hun medewerkers maken. In 2021 komt er nogmaals een bonus (van €500), maar wel voor minder medewerkers (VK, dec 2020).

³⁴ NU'91 (2020). Zorgprofessionals ervaren nog meer agressie tijdens coronacrisis.

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Z&W als geheel: 5.341 aanvragen met gemiddeld omzetverlies van 45%. Ziekenhuizen: aandeel ondersteunde banen 0% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Z&W als geheel: 3.410 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 28.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 1,2% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Z&W als geheel: 31.075 lopende uitkeringen tegenover 32.774 een jaar eerder (-5%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Ziekenhuizen: 4.552 tegenover 4.137 een jaar eerder (+10%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Z&W beroepen: typering gemiddeld (t.o. krap een jaar eerder). De typering voor mbo-verpleegkundigen en gespecialiseerd verpleegkundigen bleef zeer krap (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Z&W als geheel: in jul, aug en sep zijn 8, 2 en 9 faillissementen uitgesproken (tegenover 15, 9 en 16 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) Z&W als geheel: krimp economie in 2020 met 7,5% en groei in 2021 met 7%. Prognoses Rabobank (sep 2020) Z&W als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 3% en stijging in 2021 met 5%.
AZW-prognoses (2022)	Ziekenhuizen: arbeidsmarkttekorten corona basisscenario 8.600 en corona 2 ^e golf scenario 11.700.

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- In de werkgelegenheid in de sector ziekenhuizen is het mbo-segment iets ondervertegenwoordigd (in 2020Q3 49% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren veel kleiner (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 10% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het ook om een daling van 10%; dit tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de gezondheids- en welzijnssector als geheel op mbo-niveau in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten.
- De vraag naar de kwalificaties helpende zorg en welzijn, verzorgende IG en mbo-verpleegkundige neemt toe als gevolg van de coronacrisis (SBB).

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Volgens de AZW-prognoses is het verwachte arbeidsmarkttekort in de ziekenhuiszorg in 2030 in het coronabasis- respectievelijk corona 2^e golf scenario 22.900 en 19.100.
- Corona heeft volgens het RIVM digitalisering en i.h.b. online hulpverlening in de zorg versneld. Ook samenwerkingen binnen en tussen ziekenhuizen (en met andere zorginstellingen in de regio) zijn enorm verbeterd.³⁵ Dat geldt in het bijzonder voor de IC's. De IC's gaan op grote schaal informatie uit apparaten zoals beademingsmachines, dialysemachines en diagnoses uit patiëntendossiers met elkaar delen. Aan de hand van deze big data, opgeslagen in het Dutch ICU Datawarehouse, zijn aan het bed betere beslissingen te nemen. De verwachting is dat deze grootschalige uitwisseling van IC-data de trend gaat zetten voor de hele zorg (op1npo.nl en ZV, dec 2020).

³⁵ RIVM (2020). Verder kijken dan corona, over de toekomst van onze gezondheid.

- Interessant bij de digitalisering van de zorg is volgens ABN Amro dat, wanneer de aandacht voor patiënten structureel vaker buiten het ziekenhuis plaatsvindt, er overcapaciteit ontstaat binnen de ziekenhuizen waardoor deze flexibeler worden. De gewenste uitbreiding van de IC-capaciteit zou dan binnen de huidige huisvesting en met het reeds aanwezige personeel opgevangen kunnen worden (AA, aug 2020).
- Volgens Zilveren Kruis blijkt de boost die de coronacrisis afgelopen voorjaar gaf aan de digitalisering van de zorg echter tijdelijk. Men zag zorgaanbieders heel snel teruggaan naar traditionele manieren van zorg (ZV, okt 2020). Patiëntenfederatie Nederland vindt dat binnen vijf jaar elk ziekenhuis hybride zorg zou moeten bieden: een appje, een afspraak bij de specialist of de verpleegkundige aan huis. De keuze zou hierbij aan de patiënt moeten zijn (ZV, nov 2020).
- De roep om reservisten in de zorg vindt weerklank. Begin november omarmde de Tweede Kamer het plan van de PVV voor een nationale zorgreserve voor crisissituaties. Het kabinet toonde zich bereid hiernaar te kijken (VK, nov 2020).
- Pakketbeheer en bekostiging van de (ziekenhuis)zorg zullen in de toekomst wijzigen. Als pakketbeheerder gaat het Zorginstituut onder meer ervoor zorgen dat bestaande zorg die bewezen niet-effectief is, uit het basispakket gaat. Daarnaast wordt ingezet op het versneld tot het pakket toelaten van innovatieve digitale zorg en zorg gericht op preventie. De NZa neemt het bekostigingssysteem onder de loep. Dat is nu nog gericht op de kosten per (be)handeling, hetgeen tot verkeerde productieprikkels leidt. In een stelsel van passende zorg zal er straks betaald worden voor gepast gebruik van zorg die bijdraagt aan iemands kwaliteit van leven (nza.nl, nov 2020).

3.25 Ouderenzorg

Specifieke sectorale herstel- en steunmaatregelen

Het kabinet ondersteunt cruciale sectoren, zoals de zorg en het onderwijs, met tijdelijke coronabaten. Dat gebeurt door bestaande matching-initiatieven te steunen en door mogelijk tijdelijk extra budget te geven aan deze sectoren (rijksoverheid.nl, dec 2020).

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De 1^e coronagolf heeft een stevige knauw gegeven aan de mentale gezondheid van het zorgpersoneel: de werkdruk was hoog, men maakte heftige situaties mee en men had amper tijd om het te verwerken (ZV, aug 2020). Ook zijn patiënten en bezoekers van zorginstellingen agressiever in coronatijd. Van de medewerkers in de zorg ervaart 60% meer verbaal geweld (vaak omdat mensen zich niet willen houden aan coronamaatregelen). Een kwart krijgt zelfs te maken met fysiek geweld.³⁶ Daarnaast lopen zorgmedewerkers in de 2^e coronagolf ook nog altijd een groter risico om zelf ziek te worden (ZV, nov 2020). Met 7,9% was het ziekteverzuim in de VVT in 2020Q2 het hoogst gemeten verzuim in het 2^e kwartaal sinds 2010 en aanzienlijk hoger dan in de zorg als geheel (6,2%) (CBS, nl).
- Volgens ActiZ dreigt de druk op de ouderenzorg te groot te worden. Mede als gevolg van het hoge ziekteverzuim (hoger dan tijdens de 1e golf) is er een personeelstekort. Het enthousiasme om bij te springen, bijv. door gepensioneerde verpleegkundigen, is minder groot dan in maart en april (VK, sep 2020)
- Hoewel verpleeghuizen in Rotterdam e.o. in de 2e golf beter bewapend zijn tegen het coronavirus, schuilen gevaren in de toename van het aantal besmettingen. Medewerkers vallen uit en voor niet-covid-patiënten (i.e. mensen die eerstelijns verblijf met zwaardere zorg of geriatrische revalidatiezorg nodig hebben) blijven er weinig bedden over) (ZV, okt 2020)
- Bij het juridisch loket van FNV kwamen in oktober 2020 in een week tijd zorgbreed 51 meldingen binnen van zorgmedewerkers, die – vanwege de grote personeelstekorten - gevraagd zijn te komen werken terwijl ze in quarantaine zouden moeten zijn (VK, okt 2020).
- Normaal overweegt 7% tot 8% van de zorgverleners ander werk te zoeken. Tijdens de 1^e golf was dat 15% en tijdens de 2^e golf 25% (ZV, nov 2020).
- Het project van ActiZ en KLM, waarin stewardessen van KLM een duaal traject (op mbo- of hbo-niveau) in de ouderenzorg konden volgen, is mislukt. Van de 10.000 stewardessen meldden zich er uiteindelijk maar 35 aan. M.n. het fysieke aspect van het werk ('billen wassen') was een drempel (ZV, nov 2020).
- Ruim 1,2 miljoen zorgverleners krijgen dit jaar €1.000 coronabonus. Dat is veel meer dan bedoeld door het kabinet. Werkgevers konden of wilden geen onderscheid tussen hun medewerkers maken. In 2021 komt er nogmaals een bonus (van €500) maar deze geldt voor minder zorgwerkers (VK, dec 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Z&W als geheel: 5.341 aanvragen met gemiddeld omzetverlies van 45%. VVT: aandeel ondersteunde banen: 0% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Z&W als geheel: 3.410 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 28.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 1,2% (wns en zelfst) (CBS)

³⁶ NU'91 (2020). Zorgprofessionals ervaren nog meer agressie tijdens coronacrisis.

WW-uitkeringen (okt 20)	Z&W als geheel: 31.075 lopende uitkeringen tegenover 32.774 een jaar eerder (-5%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Ouderenzorg: 8.741 tegenover 9.443 een jaar eerder (-7%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Z&W beroepen: typering gemiddeld (t.o. krap een jaar eerder). De typering voor mbo-verpleegkundigen en gespecialiseerd verpleegkundigen bleef zeer krap (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Z&W als geheel: in jul, aug en sep zijn 8, 2 en 9 faillissementen uitgesproken (tegenover 15, 9 en 16 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) Z&W als geheel: krimp economie in 2020 met 7,5% en groei in 2021 met 7%. Prognoses Rabobank (sep 2020) Z&W als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 3% en stijging in 2021 met 5%.
AZW-prognoses (2022)	Verpleeghuiszorg: arbeidsmarkttekorten corona basisscenario 29.600 en corona 2 ^e golf scenario 31.700.

Het tegen corona vaccineren van bewoners betekent voor 2021 extra werk voor de ouderenzorg.

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- In de werkgelegenheid in de sector ouderenzorg is het mbo-segment sterk oververtegenwoordigd (in 2020Q3 74% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren veel kleiner (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 3% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 15% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de gezondheids- en welzijnssector als geheel op mbo-niveau in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten.
- Corona vergroot de vraag naar de kwalificaties helpende zorg en welzijn, verzorgende IG en mbo-verpleegkundige (resp. mbo2, mbo3 en mbo4, meer werk) (SBB).

Impact corona en overige trends op langere termijn

- De trend van vergrijzing zet de komende jaren door. Dit betekent dat er uiteindelijk meer mensen in de ouderenzorg terechtkomen. Deze hebben ook complexere zorg nodig. Volgens de AZW-prognoses is het verwachte arbeidsmarkttekort in verpleeghuiszorg in 2030 in het corona basis-respectievelijk corona 2^e golf scenario 70.200 en 54.100.
- Corona heeft volgens RIVM digitalisering en i.h.b. online hulpverlening in de zorg versneld. Ook regionale samenwerkingen (en samenwerkingen binnen zorginstellingen) zijn enorm verbeterd.³⁷ De mogelijkheden voor digitalisering van de zorg in verpleeghuizen zijn, vergeleken met andere zorgbranches, beperkt.
- De roep om reservisten in de zorg vindt weerklank. Begin november omarmde de Tweede Kamer het plan van de PVV voor een nationale zorgreserve voor crisissituaties. Het kabinet toonde zich bereid hiernaar te kijken (VK, nov 2020).

³⁷ RIVM (2020). Verder kijken dan corona, over de toekomst van onze gezondheid.

3.26 Gehandicaptenzorg

Specifieke sectorale herstel- en steunmaatregelen

Het kabinet ondersteunt cruciale sectoren, zoals de zorg en het onderwijs, met tijdelijke coronabaten. Dat gebeurt door bestaande matching-initiatieven te steunen en door mogelijk tijdelijk extra budget te geven aan deze sectoren (rijksoverheid.nl, dec 2020).

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- 's Heerenloo heeft op drie locaties corona zorg units gerealiseerd waarin de instelling gespecialiseerde hulp biedt aan cliënten met corona (van de eigen en van andere instellingen) die vanwege hun beperking niet in het ziekenhuis kunnen worden opgenomen (ZV, nov 2020).
- De 1^e coronagolf heeft een stevige knauw gegeven aan de mentale gezondheid van het zorgpersoneel: de werkdruk was hoog, men maakte heftige situaties mee en men had amper tijd om het te verwerken (ZV, aug 2020). Ook zijn patiënten en bezoekers van zorginstellingen agressiever in coronatijd. Van de medewerkers in de zorg ervaart 60% meer verbaal geweld (vaak omdat mensen zich niet willen houden aan coronamaatregelen). Een kwart krijgt zelfs te maken met fysiek geweld.³⁸ Daarnaast lopen zorgmedewerkers in de 2^e coronagolf ook nog altijd een groter risico om zelf ziek te worden (ZV, nov 2020).
- Bij het juridisch loket van FNV kwamen in oktober 2020 in een week tijd zorgbreed 51 meldingen binnen van zorgmedewerkers, die – vanwege de grote personeelstekorten - gevraagd zijn te komen werken terwijl ze in quarantaine zouden moeten zijn (VK, okt 2020).
- Normaal overweegt 7% tot 8% van de zorgverleners ander werk te zoeken. Tijdens de 1^e golf was dat 15% en tijdens de 2^e golf 25% (ZV, nov 2020).
- Ruim 1,2 miljoen zorgverleners krijgen dit jaar €1.000 coronabonus. Dat is veel meer dan bedoeld door het kabinet. Werkgevers konden of wilden geen onderscheid tussen hun medewerkers maken. In 2021 komt er nogmaals een bonus (van €500) maar deze geldt voor minder zorgwerkers (VK, dec 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Z&W als geheel: 5.341 aanvragen met gemiddeld omzetverlies van 45%. GHZ: aandeel ondersteunde banen: 0% UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Z&W als geheel: 3.410 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 28.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 1,2% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Z&W als geheel: 31.075 lopende uitkeringen tegenover 32.774 een jaar eerder (-5%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Gehandicaptenzorg: 4.720 tegenover 5.550 een jaar eerder (-15%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Z&W beroepen: typering gemiddeld (t.o. krap een jaar eerder). De typering voor mbo-verpleegkundigen en gespecialiseerd verpleegkundigen bleef zeer krap (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Z&W als geheel: in jul, aug en sep zijn 8, 2 en 9 faillissementen uitgesproken (tegenover 15, 9 en 16 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

³⁸ NU'91 (2020). Zorgprofessionals ervaren nog meer agressie tijdens coronacrisis.

Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) Z&W als geheel: krimp economie in 2020 met 7,5% en groei in 2021 met 7%. Prognoses Rabobank (sep 2020) Z&W als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 3% en stijging in 2021 met 5%.
AZW-prognoses (2022)	GHZ: arbeidsmarkttekorten corona basisscenario 1.300 en corona 2 ^e golf scenario 3.700.

Het tegen corona vaccineren van bewoners betekent voor 2021 extra werk voor de gehandicaptenzorg.

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- In de werkgelegenheid in de sector gehandicaptenzorg is het mbo-segment sterk oververtegenwoordigd (in 2020Q3 70% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren vergelijkbaar (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 23% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 30% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de gezondheids- en welzijnssector als geheel op mbo-niveau in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Volgens de AZW-prognoses is het verwachte arbeidsmarkttekort in de gehandicaptenzorg in 2030 in het corona basis- respectievelijk corona 2^e golf scenario 2.000 en 1.500.
- Corona heeft volgens RIVM digitalisering en i.h.b. online hulpverlening in de zorg versneld. Ook regionale samenwerkingen (en samenwerkingen binnen zorginstellingen) zijn enorm verbeterd.³⁹ De mogelijkheden voor digitalisering van de zorg in de gehandicaptenzorg zijn, vergeleken met andere zorgbranches, echter beperkt.
- De roep om reservisten in de zorg vindt weerklank. Begin november omarmde de Tweede Kamer het plan van de PVV voor een nationale zorgreserve voor crisissituaties. Het kabinet toonde zich bereid hiernaar te kijken (VK, nov 2020).

³⁹ RIVM (2020). Verder kijken dan corona, over de toekomst van onze gezondheid.

3.27 Geestelijke gezondheidszorg

Specifieke sectorale herstel- en steunmaatregelen

Het kabinet ondersteunt cruciale sectoren, zoals de zorg en het onderwijs, met tijdelijke coronabaten. Dat gebeurt door bestaande matching-initiatieven te steunen en door mogelijk tijdelijk extra budget te geven aan deze sectoren (rijksoverheid.nl, dec 2020).

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De coronacrisis legt de al langer bestaande problemen in de GGZ duidelijk bloot: lange wachttijden voor mensen met ernstige psychische problematiek, administratieve rompslomp voor medewerkers, financiële problemen voor GGZ-aanbieders. Door de 2^e coronagolf verwachten GGZ-aanbieders extra aanwas van mensen in psychische nood. De combinatie van psychische problemen en sociaal isolement leidt vooral tot problemen in de zorg voor jongeren⁴⁰, verslaafden en kwetsbare ouderen (ZV, okt 2020). Het door corona noodgedwongen (veel) thuis zitten heeft ook de symptomen van mensen met een eetstoornis (zoals anorexia en boulimia nervosa) uitvergroot (ZV, aug 2020). Aangetekend hierbij moet wel worden dat tijdens de 1^e golf geen sprake was een toename van het aantal crisisopnamen en ook het aantal zelfdodingen niet is gestegen (NRC, nov 2020).
- De verwijzingen van huisartsen naar de GGZ zijn bijna weer op het oude niveau, maar de gemiste verwijzingen zijn nog niet ingehaald. De wachtlijsten in de GGZ zijn ook niet korter geworden (ZV, dec 2020)
- De 1^e coronagolf heeft een stevige knauw gegeven aan de mentale gezondheid van het zorgpersoneel: de werkdruk was hoog, men maakte heftige situaties mee en men had amper tijd om het te verwerken (ZV, aug 2020). Ook zijn patiënten en bezoekers van zorginstellingen agressiever in coronatijd. Van de medewerkers in de zorg ervaart 60% meer verbaal geweld (vaak omdat mensen zich niet willen houden aan coronamaatregelen). Een kwart krijgt zelfs te maken met fysiek geweld.⁴¹ Daarnaast lopen zorgmedewerkers in de 2^e coronagolf ook nog altijd een groter risico om zelf ziek te worden (ZV, nov 2020).
- Bij het juridisch loket van FNV kwamen in oktober 2020 in een week tijd zorgbreed 51 meldingen binnen van zorgmedewerkers, die – vanwege de grote personeelstekorten - gevraagd zijn te komen werken terwijl ze in quarantaine zouden moeten zijn (VK, okt 2020).
- Normaal overweegt 7% tot 8% van de zorgverleners ander werk te zoeken. Tijdens de 1^e golf was dat 15% en tijdens de 2^e golf 25% (ZV, nov 2020).
- Ruim 1,2 miljoen zorgverleners krijgen dit jaar €1.000 coronabonus. Dat is veel meer dan bedoeld door het kabinet. Werkgevers konden of wilden geen onderscheid tussen hun medewerkers maken. In 2021 komt er nogmaals een bonus (van €500) maar deze geldt voor minder zorgwerkers (VK, dec 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Z&W als geheel: 5.341 aanvragen met gemiddeld omzetverlies van 45%. GGZ: aandeel ondersteunde banen: 1% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Z&W als geheel: 3.410 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 28.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 1,2% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Z&W als geheel: 31.075 lopende uitkeringen tegenover 32.774 een jaar eerder (-5%) (UWV)

⁴⁰ In onderzoek van I&O Research zegt bijna 50% van de jongeren van 18 tot 24 jaar zich slechter te voelen dan voor de coronacrisis. In de andere leeftijdsgroepen is dat iets meer 25% (nos.nl, nov 2020).

⁴¹ NU'91 (2020). Zorgprofessionals ervaren nog meer agressie tijdens coronacrisis.

Ontstane vacatures (2020Q3)	GGZ: 4.451 tegenover 4.304 een jaar eerder (+3%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Z&W beroepen: typering gemiddeld (t.o. krap een jaar eerder). De typering voor mbo-verpleegkundigen en gespecialiseerd verpleegkundigen bleef zeer krap (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Z&W als geheel: in jul, aug en sep zijn 8, 2 en 9 faillissementen uitgesproken (tegenover 15, 9 en 16 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) Z&W als geheel: krimp economie in 2020 met 7,5% en groei in 2021 met 7%. Prognoses Rabobank (sep 2020) Z&W als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 3% en stijging in 2021 met 5%.
AZW-prognoses (2022)	GGZ: arbeidsmarkttekorten corona basisscenario 3.000 en corona 2 ^e golf scenario 6.100. ⁴²

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- In de werkgelegenheid in de sector GGZ is het mbo-segment sterk ondervertegenwoordigd (in 2020Q3 34% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren vergelijkbaar (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 27% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 20% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de gezondheids- en welzijnssector als geheel op mbo-niveau in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten.
- Corona leidt tot extra vraag naar de kwalificaties helpende zorg en welzijn, verzorgende IG en mbo-verpleegkundige (resp. mbo2, mbo3 en mbo4) (SBB).

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Wat de langetermijneffecten van de coronacrisis op de psychische gezondheid zullen zijn, is nog onzeker (ZV, dec 2020).
- Volgens de AZW-prognoses is het verwachte arbeidsmarkttekort in de GGZ in 2030 in het corona basis- respectievelijk corona 2^e golf scenario 4.300 en 4.100.
- Corona heeft volgens RIVM digitalisering en i.h.b. online hulpverlening in de zorg versneld. Ook regionale samenwerkingen (en samenwerkingen binnen zorginstellingen) zijn enorm verbeterd.⁴³
- Volgens Zilveren Kruis blijkt de boost die de coronacrisis afgelopen voorjaar gaf aan de digitalisering van de zorg tijdelijk. Men zag zorgaanbieders heel snel teruggaan naar traditionele manieren van zorg (ZV, okt 2020). Parnassia Groep daarentegen zet in op uitbreiding van online behandelen (met online-poli's en zelfhulpmodules via apps en platforms). Eind volgend jaar moet minimaal 25% van de behandelcontacten online plaatsvinden. Daardoor zijn patiënten eerder aan de beurt, duurt een therapie korter en kunnen meer mensen worden behandeld. Voor corona verliep 4% van de behandelcontacten bij Parnassia Groep online (ZV, nov 2020).
- De roep om reservisten in de zorg vindt weerklank. Begin november omarmde de Tweede Kamer het plan van de PVV voor een nationale zorgreserve voor crisissituaties. Het kabinet toonde zich bereid hiernaar te kijken (VK, nov 2020).

⁴² <https://www.prognosemodelzw.nl/documenten/brieven/2020/11/9/kamerbrief-over-arbeidsmarktontwikkelingen-in-de-zorg>

⁴³ RIVM (2020). Verder kijken dan corona, over de toekomst van onze gezondheid.

3.28 Thuiszorg

Specifieke sectorale herstel- en steunmaatregelen

Het kabinet ondersteunt cruciale sectoren, zoals de zorg en het onderwijs, met tijdelijke coronabaten. Dat gebeurt door bestaande matching-initiatieven te steunen en door mogelijk tijdelijk extra budget te geven aan deze sectoren (rijksoverheid.nl, dec 2020).

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- Thuiszorgorganisaties hebben het extra druk met de verpleging van coronapatiënten die uit het ziekenhuis zijn ontslagen, maar nog wel zorg nodig hebben. Veel van de thuiszorgorganisaties kampten al voor de coronacrisis met personeelstekorten. Ze hopen op extra geld. Ook moeten de ziekenhuiszorg en de ouderenzorg beter op elkaar worden afgestemd (nos.nl, nov 2020).
- De 1^e coronagolf heeft een stevige knauw gegeven aan de mentale gezondheid van het zorgpersoneel: de werkdruk was hoog, men maakte heftige situaties mee en men had amper tijd om het te verwerken (ZV, aug 2020). Van de medewerkers in de zorg ervaart 60% meer verbaal geweld (vaak omdat mensen zich niet willen houden aan coronamaatregelen). Een kwart krijgt zelfs te maken met fysiek geweld.⁴⁴ Daarnaast lopen zorgmedewerkers in de 2^e coronagolf ook nog altijd een groter risico om zelf ziek te worden (ZV, nov 2020). Met 7,9% was het ziekteverzuim in de VVT in 2020Q2 het hoogst gemeten verzuim in het tweede kwartaal sinds 2010 en aanzienlijk hoger dan in de zorg als geheel (6,2%) (CBS, nl).
- Bij het juridisch loket van FNV kwamen in oktober 2020 in een week tijd zorgbreed 51 meldingen binnen van zorgmedewerkers, die – vanwege de grote personeelstekorten - gevraagd zijn te komen werken terwijl ze in quarantaine zouden moeten zijn (VK, okt 2020).
- Normaal overweegt 7% tot 8% van de zorgverleners ander werk te zoeken. Tijdens de 1^e golf was dat 15% en tijdens de 2^e golf 25% (ZV, nov 2020).
- Ruim 1,2 miljoen zorgverleners krijgen dit jaar €1.000 coronabonus. Dat is veel meer dan bedoeld door het kabinet. Werkgevers konden of wilden geen onderscheid tussen hun medewerkers maken. In 2021 komt er nogmaals een bonus (van €500) maar deze geldt voor minder zorgwerkers (VK, dec 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Z&W als geheel: 5.341 aanvragen met gemiddeld omzetverlies van 45%. VVT: aandeel ondersteunde banen: 0% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Z&W als geheel: 3.410 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 28.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 1,2% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Z&W als geheel: 31.075 lopende uitkeringen tegenover 32.774 een jaar eerder (-5%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Thuiszorg: 4.266 tegenover 3.071 een jaar eerder (+39%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Z&W beroepen: typering gemiddeld (t.o. krap een jaar eerder). De typering voor mbo-verpleegkundigen en gespecialiseerd verpleegkundigen bleef zeer krap (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Z&W als geheel: in jul, aug en sep zijn 8, 2 en 9 faillissementen uitgesproken (tegenover 15, 9 en 16 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

⁴⁴ NU'91 (2020). Zorgprofessionals ervaren nog meer agressie tijdens coronacrisis.

Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) Z&W als geheel: krimp economie in 2020 met 7,5% en groei in 2021 met 7%. Prognoses Rabobank (sep 2020) Z&W als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 3% en stijging in 2021 met 5%.
AZW-prognoses (2022)	Thuiszorg: arbeidsmarkttekorten corona basisscenario 8.500 en corona 2e golf scenario 12.200.

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- In de werkgelegenheid in de sector thuiszorg is het mbo-segment sterk oververtegenwoordigd (in 2020Q3 76% van de vacatures tegenover overall 54%). De thuiszorg laat in 2020Q3 een sterke stijging van het aantal vacatures ten opzichte van een jaar eerder zien (+35% tegenover overall -22%). In 2020Q2 ging het om +19% tegenover -34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de gezondheids- en welzijnssector als geheel op mbo-niveau in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten.
- Corona leidt tot extra vraag naar de kwalificaties helpende zorg en welzijn, verzorgende IG en mbo-verpleegkundige (resp. mbo2, mbo3 en mbo4) (SBB).

Impact corona en overige trends op langere termijn

- De trend van vergrijzing zet de komende jaren door. Het beleid is mensen langer thuis te laten wonen. Daardoor wordt het aantal mensen, aan wie thuis zorg moet worden verleend, groter, de periode, waarin die zorg moet worden verleend, langer en de zorg, die moet worden verleend, complexer. Dat leidt tot een grotere personeelsbehoefte in de thuiszorg.⁴⁵ Volgens de AZW-prognoses is het verwachte arbeidsmarkttekort in de thuiszorg in 2030 in het corona basis- respectievelijk corona 2^e golf scenario 19.400 en 15.600.
- Corona heeft volgens RIVM digitalisering en i.h.b. online hulpverlening in de zorg versneld. Ook regionale samenwerkingen (en samenwerkingen binnen zorginstellingen) zijn enorm verbeterd.⁴⁶
- Volgens Zilveren Kruis blijkt de boost die de coronacrisis afgelopen voorjaar gaf aan de digitalisering van de zorg tijdelijk. Men zag zorgaanbieders heel snel teruggaan naar traditionele manieren van zorg (ZV, okt 2020).
- De roep om reservisten in de zorg vindt weerklank. Begin november oarmde de Tweede Kamer het plan van de PVV voor een nationale zorgreserve voor crisissituaties. Het kabinet toonde zich bereid hiernaar te kijken (VK, nov 2020).

⁴⁵ Panteia en Etil (2020). De situatie op de arbeidsmarkt in de wijkverpleging.

⁴⁶ RIVM (2020). Verder kijken dan corona, over de toekomst van onze gezondheid.

3.29 Overige gezondheidszorg

Specifieke sectorale herstel- en steunmaatregelen

Het kabinet ondersteunt cruciale sectoren, zoals de zorg en het onderwijs, met tijdelijke coronabaten. Dat gebeurt door bestaande matching-initiatieven te steunen en door mogelijk tijdelijk extra budget te geven aan deze sectoren (rijksoverheid.nl, dec 2020).

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De zorgvraag bij de huisartsenpraktijken nam na de intelligente lockdown afgelopen maart aanzienlijk af. Vanaf eind mei nam de vraag weer toe en in oktober ligt deze weer bijna op pre-coronaniveau.⁴⁷ Het aantal verwijzingen door huisartsen naar het ziekenhuis loopt nog steeds achter. Momenteel ligt het op zo'n 70%-80% van het verwachte aantal verwijzingen. Dit leidt tot laat gestelde diagnoses, verminderde prognoses en dus meer gezondheidszorg en/of onnodige sterfte. (ZV, nov 2020). Door corona zijn mensen ongezonder gaan leven (nos.nl, nov 2020). Dat leidt (op termijn) tot meer vraag naar huisartsenzorg.
- Binnen de paramedische zorg is nog niet terug op het niveau van voor de 1^e coronagolf. Mogelijke verklaring is dat minder patiënten tegelijk in de praktijk aanwezig zijn vanwege corona en/of meer tijd per patiënt nodig als gevolg van de hygiënemaatregelen (ZV, dec 2020).
- Na een IC-opname houden veel mensen fysieke, mentale en/of psychische klachten (het Post IC Syndroom (PICS)). Door de coronacrisis behandelden de revalidatieartsen veel meer mensen met PICS. Door de sprint, die is getrokken, werkt men nu veel efficiënter (ZV, aug 2020)
- De 1e coronagolf heeft een stevige knauw gegeven aan de mentale gezondheid van het zorgpersoneel: de werkdruk was hoog, ze maakten heftige situaties mee en ze hadden amper tijd om het te verwerken (ZV, aug 2020). Van de medewerkers in de zorg ervaart 60% meer verbaal geweld (vaak omdat mensen zich niet willen houden aan coronamaatregelen). Een kwart krijgt zelfs te maken met fysiek geweld.⁴⁸ Daarnaast lopen zorgmedewerkers in de 2^e coronagolf ook nog altijd een groter risico om zelf ziek te worden (ZV, nov 2020). In 2020Q2 werd in de AZW-branches huisartsen/gezondheidscentra en overige zorg en welzijn aanzienlijk meer verzuimd dan een jaar eerder: de verpleging (+0,8 resp. +0,6 procentpunt) (CBS, nl).
- Bij het juridisch loket van FNV kwamen in oktober 2020 in een week tijd zorgbreed 51 meldingen binnen van zorgmedewerkers, die – vanwege de grote personeelstekorten - gevraagd zijn te komen werken terwijl ze in quarantaine zouden moeten zijn (VK, okt 2020).
- Normaal overweegt 7% tot 8% van de zorgverleners ander werk te zoeken. Tijdens de 1e golf was dat 15% en tijdens de 2e golf 25% (ZV, nov 2020).
- Ruim 1,2 miljoen zorgverleners krijgen dit jaar €1.000 coronabonus. Dat is veel meer dan bedoeld door het kabinet. Werkgevers konden of wilden geen onderscheid tussen hun medewerkers maken. In 2021 komt er nogmaals een bonus (van €500) maar deze geldt voor minder zorgwerkers (VK, dec 2020).

⁴⁷ Nivel (2020). Impact coronapandemie op zorgvraag bij huisartsen.

⁴⁸ NU'91 (2020). Zorgprofessionals ervaren nog meer agressie tijdens coronacrisis.

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Z&W als geheel: 5.341 aanvragen met gemiddeld omzetverlies van 45%. Overige zorg: aandeel ondersteunde banen: 2%. Z&W 'niet in te delen': aandeel ondersteunde banen: 11% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Z&W als geheel: 3.410 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 28.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 1,2% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Z&W als geheel: 31.075 lopende uitkeringen tegenover 32.774 een jaar eerder (-5%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Ov. gezondheidszorg: 7.950 tegenover 8.299 een jaar eerder (-4%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Z&W beroepen: typering gemiddeld (t.o. krap een jaar eerder). De typering voor mbo-verpleegkundigen en gespecialiseerd verpleegkundigen bleef zeer krap (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Z&W als geheel: in jul, aug en sep zijn 8, 2 en 9 faillissementen uitgesproken (tegenover 15, 9 en 16 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) Z&W als geheel: krimp economie in 2020 met 7,5% en groei in 2021 met 7%. Prognoses Rabobank (sep 2020) Z&W als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 3% en stijging in 2021 met 5%.
AZW-prognoses (2022)	Overige zorg: arbeidsmarkttekorten corona basisscenario 4.000 en corona 2 ^e golf scenario 5.300.

Het tegen corona vaccineren van mensen betekent voor 2021 extra werk voor de huisartsenzorg/gezondheidscentra en GGD's.

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- In de werkgelegenheid in de sector overige zorg is het mbo-segment ondervertegenwoordigd (in 2020Q3 47% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren vergelijkbaar (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 25% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 26% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de gezondheids- en welzijnssector als geheel op mbo-niveau in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten.
- Corona leidt tot extra vraag naar de kwalificaties helpende zorg en welzijn, verzorgende IG en mbo-verpleegkundige (resp. mbo2, mbo3 en mbo4). Dit geldt ook voor de kwalificaties medewerker steriele medische hulpmiddelen (mbo3) en biologisch medisch analist (resp. mbo3 en mbo4) (SBB).

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Volgens de AZW-prognoses is het verwachte arbeidsmarkttekort in de overige zorg in 2030 in het corona basis- respectievelijk 2^e golf scenario 8.500 en 6.600.⁴⁹
- Corona heeft volgens RIVM digitalisering en i.h.b. online hulpverlening in de zorg versneld. Ook regionale samenwerkingen (en samenwerkingen binnen zorginstellingen) zijn enorm verbeterd.⁵⁰

⁴⁹ <https://www.prognosemodelzw.nl/documenten/brieven/2020/11/9/kamerbrief-over-arbeidsmarktontwikkelingen-in-de-zorg>

⁵⁰ RIVM (2020). Verder kijken dan corona, over de toekomst van onze gezondheid.

- De mogelijkheden voor digitalisering van de zorg binnen de sector overige zorg lopen sterk uiteen. Volgens onderzoek van Nivel is het gebruik van e-health in de huisartsenpraktijk snel opgeschaald. Een gedegen inbedding in vernieuwende zorgprocessen ontbreekt echter. Daarvoor moet de technische en financiële ondersteuning nog worden geregeld. Ook moet zowel de gebruiksvriendelijkheid van de toepassingen als de digivaardigheid van de gebruikers worden verbeterd (nivel.nl, nov 2020).
- De roep om reservisten in de zorg vindt weerklank. Begin november omarmde de Tweede Kamer het plan van de PVV voor een nationale zorgreserve voor crisissituaties (VK, nov 2020).

3.30 Jeugdhulpverlening

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- In 2019 zijn, als gevolg van te lage tarieven en hoge administratieve lasten, de financiën van jeugdzorgorganisaties verder verslechterd. Een derde van de instellingen maakte verlies. 2020 ziet er niet beter uit. Doordat er door corona minder kinderen zijn doorverwezen, krijgen de instellingen minder geld binnen. Ook wordt minder zorg verleend doordat personeel in quarantaine of ziek Thuis zit. Jeugdzorg Nederland vreest gedwongen ontslagen en langere wachttijden (FD, nov 2020).
- Alle 13 Zeeuwse gemeenten hebben het contract met Intervence opgezegd. De grote jeugdzorgorganisatie houdt in 2021 op te bestaan. Van het personeel (100 medewerkers) wordt een deel ontslagen. De taken worden verdeeld onder drie andere jeugdzorgorganisatie in Zeeland (omroepzeeland.nl, dec 2020). In meer algemene zin hebben gemeenten vooral geen geld meer (over) voor de complexe jeugdzorg.
- Het aantal jongeren, dat in instellingen voor gesloten jeugdzorg is geplaatst, is in het eerste halfjaar van 2020 met 20% gedaald t.o.v. een jaar eerder. Dit aantal daalt al langer; het gezamenlijk beleid van jeugdzorgorganisaties en gemeenten is hier ook gericht. De (forse) afname kan echter ook deels het effect zijn van de coronacrisis, waardoor jongeren minder goed in beeld waren (jeugdzorgnederland.nl, okt 2020).
- Ook in de jeugdzorg is tijdens de coronacrisis een omslag gemaakt naar digitaal werken. Deels is echter, ondanks besmettingsgevaar, ook de ambulante zorg doorgedaan (ZV, nov 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Z&W als geheel: 5.341 aanvragen met gemiddeld omzetverlies van 45%. Jeugdzorg: aandeel ondersteunde banen: 0% (UWV).
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Z&W als geheel: 3.410 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 28.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 1,2% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Z&W als geheel: 31.075 lopende uitkeringen tegenover 32.774 een jaar eerder (-5%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Jeugdhulpverlening: 582 tegenover 651 een jaar eerder (-11%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Z&W beroepen: typering gemiddeld (t.o. krap een jaar eerder). De typering voor mbo-verpleegkundigen en gespecialiseerd verpleegkundigen bleef zeer krap (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Z&W als geheel: in jul, aug en sep zijn 8, 2 en 9 faillissementen uitgesproken (tegenover 15, 9 en 16 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) Z&W als geheel: krimp economie in 2020 met 7,5% en groei in 2021 met 7%. Prognoses Rabobank (sep 2020) Z&W als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 3% en stijging in 2021 met 5%.
AZW-prognoses (2022)	Jeugdzorg: arbeidsmarkttekorten corona basisscenario 500 en corona 2 ^e golf scenario 1.100.

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

In de werkgelegenheid in de sector jeugdhulpverlening is het mbo-segment ondervertegenwoordigd (in 2020Q3 40% van de vacatures tegenover overall 54%). De

impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren groter (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 39% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 38% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de gezondheids- en welzijnssector als geheel op mbo-niveau in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Volgens de AZW-prognoses is het verwachte arbeidsmarkttekort in de jeugdzorg in 2030 in het corona basis- respectievelijk corona 2e golf scenario 1.000 en 800.
- Mogelijk zal in de toekomst een deel van de jeugdhulp online blijven worden verleend. Persoonlijk contact is in deze branche echter onontbeerlijk.

3.31 Kinderopvang en peuterspeelzaalwerk

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- Thuiswerken i.v.m. de coronamaatregelen leidt tot minder vraag naar kinderopvang. Uit onderzoek van ING blijkt dat 2 op de 3 Nederlanders thuiswerken als positief ervaart. Een van de redenen is minder kosten voor kinderopvang (ING, sep 2020).
- In oktober 2020 heeft meer dan de helft van de kinderopvangorganisaties een tekort aan inzetbaar personeel. Voornaamste oorzaak is wachten op afname of uitslag van een coronatest (79%). Ook heeft de helft van de organisaties nog steeds moeilijk vervulbare vacatures. De organisaties verwachten dat het tekort de komende maanden verder oploopt. Om het tekort op te vangen werken medewerkers vaak meer dan normaal. Daardoor zijn ze moe, worden ze eerder ziek en is er meer verzuim. Een deel van de organisaties verwacht dat door onderbezetting groepen bij hun eigen organisatie of elders zullen moeten sluiten. De coronacrisis maakt ook de inzet van stagiairs en bbl'ers moeilijker. Voor de komende drie maanden verwacht 8% van de organisaties minder en 11% helemaal geen leerbanen aan te bieden (terwijl men dat voorheen wel deed).⁵¹
- In 2020Q2 werd in de kinderopvang aanzienlijk meer verzuimd dan een jaar eerder (+0,6 procentpunt) (CBS, nov 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Z&W als geheel: 5.341 aanvragen met gemiddeld omzetverlies van 45%. Kinderopvang: aandeel ondersteunde banen: 0% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Z&W als geheel: 3.410 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 28.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 1,2% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Z&W als geheel: 31.075 lopende uitkeringen tegenover 32.774 een jaar eerder (-5%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Kinderopvang: 2.317 tegenover 2.406 (-4%)
Spanningsindicator (2020Q2)	Z&W beroepen: typering gemiddeld (t.o. krap een jaar eerder). De typering voor mbo-verpleegkundigen en gespecialiseerd verpleegkundigen bleef zeer krap (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Z&W als geheel: in jul, aug en sep zijn 8, 2 en 9 faillissementen uitgesproken (tegenover 15, 9 en 16 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) Z&W als geheel: krimp economie in 2020 met 7,5% en groei in 2021 met 7%. Prognoses Rabobank (sep 2020) Z&W als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 3% en stijging in 2021 met 5%.
AZW-prognoses (2020)	Kinderopvang en peuterspeelzaalwerk: arbeidsmarkttekorten corona basisscenario 1.300.

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- In de werkgelegenheid in de sector kinderopvang en peuterspeelzaalwerk is het mbo-segment sterk oververtegenwoordigd vertegenwoordigd (in 2020Q3 80% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren veel kleiner (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 6% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een veel grotere daling van 68% tegenover 34%

⁵¹ Kinderopvang Werkt (2020). Quickscan kinderopvang. Meting oktober 2020.

(JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de gezondheids- en welzijnssector als geheel op mbo-niveau in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten.

- Corona heeft in negatieve zin extra impact op de kwalificaties pedagogisch medewerker kinderopvang en gespecialiseerd pedagogisch medewerker (mbo3 resp. mbo4: minder werk door minder vraag naar kinderopvang als gevolg van de economische recessie) (SBB).; dit wel nadat de vraag door de lockdown eerst licht stijgt.

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Volgens de AZW-prognoses is het verwachte arbeidsmarkttekort in de sector kinderopvang en peuterspeelzaalwerk in 2030 in het corona basisscenario 2.500.
- Als ouders met jonge kinderen in de toekomst meer thuis blijven werken zal de vraag naar kinderopvang structureel afnemen.

3.32 Maatschappelijke opvang, sociaal-cultureel werk, maatschappelijk werk en overig welzijn

Specifieke sectorale herstel- en steunmaatregelen

Als gevolg van de coronacrisis neemt het beroep op de voedselbanken toe. Tegelijkertijd is er minder aanvoer van voedsel vanuit supermarkten en restaurants. Het kabinet spreekt daarom ESF-middelen (€8 mln) aan voor ondersteuning van de voedselbanken. Ook mogen deze een reeds toegekende noodsubsidie van €4 mln. breder inzetten (rijksoverheid.nl, nov 2020).

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- Ondanks de coronacrisis verwacht 67% van de Brabantse maatschappelijke ondernemers economisch te zullen groeien (BD, sep 2020)
- Van de welzijnsorganisaties verwacht 65% dat hun gemeenten het komend jaar de financiële coronatekortten vertalen in bezuinigingen op het sociaal domein (sociaalwerknederland.nl, jul 2020).
- Mensen in armoede en/of met schulden worden onevenredig hard getroffen door de coronacrisis en het aantal mensen met schulden zal door deze crisis flink toenemen (Movisie, aug 2020). Dit betekent extra werk voor de schuldhulpverlening. Probleem hierbij is dat op dit moment schuldhulpverlening i.v.m. corona vaak online plaatsvindt. Van de schuldhulpverleners zegt driekwart dat zij door het beperken van face-to-face-contact bepaalde groepen (m.n. huishoudens met meervoudige problematiek, huishoudens met een migratieachtergrond en ouderen) minder goed kunnen ondersteunen. In genoemde groepen zitten veel laaggeletterden en/of digibeten (nos.nl, dec 2020).
- Door corona bloeien de burgerinitiatieven voor het opsporen en ondersteunen van kwetsbare ouderen met een hulpvraag als nooit tevoren en ook de animo voor vrijwilligerswerk lijkt groter dan ooit (knhm.nl, jun 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Z&W als geheel: 5.341 aanvragen met gemiddeld omzetverlies van 45%. Sociaal werk: aandeel ondersteunde banen: 3% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Z&W als geheel: 3.410 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 28.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Z&W als geheel: stijging t.o.v. jaar eerder met 1,2% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Z&W als geheel: 31.075 lopende uitkeringen tegenover 32.774 een jaar eerder (-5%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Maatschappelijke opvang etc.: 4.297 tegenover 3.581 (+20%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Z&W beroepen: typering gemiddeld (t.o. krap een jaar eerder). De typering voor mbo-verpleegkundigen en gespecialiseerd verpleegkundigen bleef zeer krap (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Z&W als geheel: in jul, aug en sep zijn 8, 2 en 9 faillissementen uitgesproken (tegenover 15, 9 en 16 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

Prognoses banken (2020-2021)	Prognoses ING (nov 2020) Z&W als geheel: krimp economie in 2020 met 7,5% en groei in 2021 met 7%. Prognoses Rabobank (sep 2020) Z&W als geheel: daling toegevoegde waarde in 2020 met 3% en stijging in 2021 met 5%.
AZW-prognoses (2022)	Sociaal werk: arbeidsmarkttekorten corona basisscenario 700 en corona 2 ^e golf scenario 2.000.

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

In de werkgelegenheid in de sector maatschappelijke opvang etc. is het mbo-segment gemiddeld vertegenwoordigd (in 2020Q3 56% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren veel kleiner (een kleine stijging van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 2% tegenover overall 22% daling). In 2020Q2 ging het om een daling van 8% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de gezondheids- en welzijnssector als geheel op mbo-niveau in 2020 krimp en in 2021 groei van de werkgelegenheid te verwachten.

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Volgens de AZW-prognoses is het verwachte arbeidsmarkttekort in het sociaal werk in 2030 in het corona basis- respectievelijk corona 2^e golf scenario 900 en 800.
- Mogelijk zal in de toekomst een deel van de maatschappelijk hulp online blijven worden verleend. Persoonlijk contact is in deze branche echter onontbeerlijk.

3.33 Cultuur, sport en recreatie

Specifieke sectorale contactbeperkende maatregelen

- Vanaf 29 september 'aangescherpte maatregelen': Het aantal personen per ruimte wordt beperkt tot 30. Sportkantines zijn gesloten. Voor activiteiten buiten, waar geen continue doorstroming van mensen is, geldt een maximum van 40 personen (rijksoverheid.nl, sep 2020).
- Vanaf 14 oktober 'gedeeltelijke lockdown': Evenementen zijn verboden, met uitzondering van o.m. markten en demonstraties (rijksoverheid.nl, okt 2020).
- Vanaf 4 t/m 18 november 'tijdelijke verzwaring': Alle publiek toegankelijke locaties (zoals buurthuizen, musea, dierenparken e.d.) zijn gesloten. Sportscholen blijven open, maar groepslessen zijn niet toegestaan. In bibliotheken mogen boeken afgehaald worden en activiteiten voor kwetsbare groepen worden georganiseerd (rijksoverheid.nl, nov 2020).
- Vanaf half januari 2021: De evenementensector kan vanaf half januari 2021 in regio's met risiconiveau 1 (waakzaam) in field labs gaan experimenteren met het veilig en verantwoord organiseren van een evenement. Hetzelfde gebeurt met het weer toelaten van toeschouwers bij voetbalwedstrijden. Het kabinet overweegt om in het nieuwe jaar ook een field lab te starten voor cafés (rijksoverheid.nl, dec 2021).

Specifieke sectorale herstel- en steunmaatregelen

- Het kabinet trekt in een tweede extra steunpakket €482 mln uit voor de culturele en creatieve sector (rijksoverheid.nl, aug 2020). In aanvulling hierop komt er een eenmalige vergoeding van gemiddeld zo'n €14.000 voor naar verwachting 800 evenementenhouders (€11 mln), wordt de groep 'vrije theaterproducenten' tegemoetgekomen (€40 mln) en wordt het sport-specifieke pakket aangepast en verlengd (€60 mln) (rijksoverheid.nl, okt 2020).
- Het kabinet trekt binnen de TVL honderden miljoenen extra uit voor bedrijven die door de coronacrisis meer dan 70% omzet hebben verloren. De steun zou met terugwerkende kracht ingaan vanaf 1 oktober. Culturele instellingen en organisatoren van evenementen kunnen dan 85% van hun vaste lasten vergoed krijgen (nos.nl, dec 2020).
- Er zijn signalen dat de steun van het kabinet onvoldoende terechtkomt bij de grote groep zzp'ers in de sector. De minister laat hier onderzoek naar verrichten (nu.nl, nov 2020). Grote niet-gesubsidieerde concertzalen (Ziggo Dome, Afas Live en Westergas/A'dam Toren) zeggen eveneens achter het net te vissen. Omdat zij vaak lang vooraf moeten programmeren strekken hun problemen nu al tot najaar 2021 (VK, dec 2020).
- Het Mondriaanfonds ondersteunt 27 kleinere publieke musea. Zij krijgen elk €60.000 om overeind te blijven (VK, sep 2020).
- Buma Stemra opende in oktober een door OCW gefinancierd nieuw investeringsfonds (€2,5 mln) voor muziekprofessionals (bumastemra.nl, sep 2020).
- Schrijvers en dichters krijgen extra ondersteuning via fondsen van de Auteursbond (€500.000) en het Letterenfonds (€4 mln) (VK, nov 2020).
- Met €10 mln uit het tweede steunpakket gaat NPO culturele makers ondersteunen. Begonnen wordt (per 1 december) met 2 uur extra zendtijd per week voor cultuur (VK, nov 2020).
- Sportkoepel NOC*NSF stelt in 2021 via het zogenoemde coronanoodfonds €6 mln extra beschikbaar voor de hard door corona getroffen sportbonden (nocnsf.nl, nov 2020).

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- In 2020Q2 daalde de toegevoegde waarde in de sector cultuur, recreatie en overige diensten met 36,9% en in 2020Q3 met 23,9% (CBS, nov 2020).
- Van de zzp'ers in de culturele en creatieve sector had in 2020Q3 66% te maken met omzetsdaling t.o.v. een jaar eerder (? 69%) (VK, nov 2020).
- Voor veel schrijvers en dichters zijn bijkomende inkomsten (lezingen geven, in opdracht schrijven, schrijfcursussen geven etc.) weggevallen (VK, nov 2020).
- Nadat eerder podia als Patronaat (Haarlem) en Paradiso (Amsterdam) personeel hadden ontslagen, kondigde De Effenaar (Eindhoven) aan 45 van de 81 medewerkers te moeten ontslaan (VK, sep 2020).
- Rotterdam Ahoy ontslaat 100 van de 270 vaste medewerkers (40%). Mojo Concerts en RAI schrappen eveneens banen (30%) (VK, aug 2020). ID&T schrapt 60 van 150 arbeidsplaatsen (40%). Probleem, naast de huidige contactbeperkende maatregelen, voor de organisatoren is dat het ook in 2021 onmogelijk is zich te verzekeren tegen afgelasting van festivals door corona (VK, sep 2020).
- Als gevolg van de coronacrisis kiezen veel werknemers in de culturele en recreatieve sector voor omscholing en/of een carrièreswitch (BD, okt 2020).
- Musea, attractieparken, dierentuinen en bioscopen hebben het zwaar door de coronacrisis (AA, nov 2020).
- De omzet van casino's liep in de eerste helft van 2020 met 60% terug (VK, aug 2020).
- De Basic-Fit-keten heeft door de sluiting van sportscholen in het eerste halfjaar een verlies geleden van €51,9 mln (VK, aug 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Inzet personeel (sep 2020)	Cultuur, sport en recreatie: door corona is 60% minder gebruik gaan maken van flexibele arbeidskrachten en heeft 5% werknemers ontslagen. Daar staan 6% en 1% tegenover die meer gebruik zijn gaan maken van flexibele krachten respectievelijk meer werknemers hebben aangenomen (CBS)
Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Cultuur, sport en recreatie: 1.363 aanvragen toegekend met een gemiddeld omzetverlies van 62%. Aandeel ondersteunde banen: 22% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Cultuur, sport en recreatie: 12.890 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Cultuur, recreatie en overige diensten: daling t.o.v. jaar eerder met 8.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Cultuur, recreatie en overige diensten: daling t.o.v. een jaar eerder met 1% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Cultuur: 3.870 uitkeringen tegenover 2.956 een jaar eerder (+31%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Cultuur, sport en recreatie: 4.847 tegenover 5.588 een jaar eerder (-13%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Creatieve en taalkundige beroepen: typering zeer ruim (tegenover ruim een jaar geleden (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Cultuur, sport en recreatie: in jul, aug en sep zijn 6, 6 en 7 faillissementen uitgesproken (tegenover 3, 3 en 4 een jaar eerder) (CBS)

Impact op sectorale economie en arbeidsmarkt op korte termijn

- Het aandeel bedrijven in de sector cultuur, sport en recreatie dat in 2020-2021 als gevolg van de coronacrisis failliet gaat, stijgt volgens prognoses van CPB (sep 2020) met 12,6%-punt.⁵²
- Van de 438 bij de Museumvereniging aangesloten musea vreest een kwart over een jaar in grote problemen te komen. Minstens tien musea dreigen al binnen een half jaar te moeten sluiten (VK, nov 2020).

⁵² CPB (2020). De gevolgen van de coronacrisis voor Nederlandse bedrijven en banken.

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

- In de werkgelegenheid in de sector cultuur, sport en recreatie is het mbo-segment enigszins oververtegenwoordigd (in 2020Q3 62% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren vergelijkbaar (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 17% tegenover overall 22%). In 2020Q2 ging het om een daling van 47% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 sterke krimp en in 2021 weer groei van de werkgelegenheid te verwachten.
- Corona heeft in negatieve zin extra impact op de kwalificaties stand- en decorbouwer en medewerker podium- en evenemententechniek (beide mbo2, minder werk door uitval evenementen) en medewerker sport en recreatie (eveneens mbo2, minder werk door minder sportmogelijkheden) (SBB)

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Online concerten, voorstellingen en andere evenementen (al dan niet via live streams) doen afbreuk aan de beleving en zullen naar verwachting, zo gauw dat kan, weer fysiek georganiseerd worden.
- De verschraling van culturele voorzieningen als gevolg van corona kan de aantrekkingskracht van steden op zowel toeristen als bewoners verminderen, en daarmee steden ook minder geliefd maken bij het bedrijfsleven.⁵³

⁵³ SCP (2020). Corona en de betekenis van het culturele leven.

3.34 Overige dienstverlening

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- In 2020Q2 daalde de toegevoegde waarde in de sector cultuur, recreatie en overige diensten met 36,9% en in 2020Q3 met 23,9% (CBS, nov 2020)
- Kappers hebben het voorafgaand aan persconferenties over coronamaatregelen vaak drukker dan normaal. Dat betekent overigens niet meer maar alleen een verschuiving van de omzet (nu.nl, okt 2020). Kappers verwachten dit jaar een lagere omzet (nu.nl, jun 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

Inzet personeel (sep 20)	Overige persoonlijke dienstverlening: door corona 39% minder gebruik gaan maken van flexibele arbeidskrachten en heeft 4% werknemers ontslagen. Daar staat 2% tegenover die meer gebruik zijn gaan maken van flexibele krachten. Het aantal aangenomen werknemers is gelijk gebleven (CBS).
Toekenningen NOW 2.0 (4 sep 20)	Ov. commerciële dienstverlening: 13.791 aanvragen toegekend met gemiddeld omzetverlies van 51%. Overige dienstverlening: aandeel ondersteunde banen: 9% (UWV)
Toekenningen Tozo (30 sep 20)	Overige dienstverlening: 5.650 uitkeringen (CBS)
Werknemersbanen (2020Q3)	Cultuur, recreatie en overige diensten: daling t.o.v. jaar eerder met 8.000 (CBS)
Gewerkte uren (2020Q3)	Cultuur, recreatie en overige diensten: daling t.o.v. een jaar eerder met 1% (wns en zelfst) (CBS)
WW-uitkeringen (okt 20)	Ov. commerciële dienstverlening: 55.870 lopende uitkeringen tegenover 49.592 een jaar eerder (+13%) (UWV)
Ontstane vacatures (2020Q3)	Ov. dienstverlening: 4.382 tegenover 5.882 (-26%) (JF/Panteia)
Spanningsindicator (2020Q2)	Dienstverlenende beroepen: typering gemiddeld (tegenover krap een jaar geleden) (UWV)
Faillissementen (2020Q3)	Overige dienstverlening: in jul, aug en sep zijn 1, 5 en 1 faillissementen uitgesproken (tegenover 6, 4 en 5 een jaar eerder) (CBS)

Impact op werkgelegenheid in mbo-segment op korte termijn

In de werkgelegenheid in de sector overige dienstverlening is het mbo-segment gemiddeld vertegenwoordigd (in 2020Q3 53% van de vacatures tegenover overall 54%). De impact van de coronacrisis in de sector was in 2020Q3 vergeleken met andere sectoren groter (een daling van het aantal vacatures op mbo-niveau t.o.v. een jaar eerder met 29% tegenover overall 22%).⁵⁴ In 2020Q2 ging het om een daling van 51% tegenover 34% (JF/Panteia). Uitgaande van het uitblijven van een 3^e golf en het in de 1ste helft van volgend jaar beschikbaar komen van vaccins is in de sector op mbo-niveau in 2020 sterke krimp en in 2021 weer groei van de werkgelegenheid te verwachten.

⁵⁴ Analyses door Panteia van Jobfeed-data over 2019Q3, 2020Q2 en 2020Q3.

3.35 ICT-beroepen

ICT'ers zijn niet alleen werkzaam in de ICT-sector maar ook in veel andere sectoren. Door verdergaande digitalisering en/of robotisering neemt het ICT-gehalte van arbeidsorganisaties toe en lijken deze als het ware steeds meer een ICT-bedrijf te worden.

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

Thuiswerken, digitale diensten, cyber security, digitaal onderwijs, digitalisering van de zorg en de retail (en andere sectoren) als gevolg van corona hebben IT-bedrijven een extra boost gegeven. Daardoor is de omzetzijde dit jaar beperkt en zet de groei sneller in. Wel zullen met name ICT-consultants de komende tijd last krijgen van de economische krimp.⁵⁵ Door de toename van het thuiswerken is naar professionals met kennis van Cloud-toepassingen en security specialisten juist extra vraag.⁵⁶

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

WW-uitkeringen (okt 20)	ICT-beroepen: 6.064 lopende uitkeringen tegenover 5.509 een jaar eerder (+10%) (UWV)
Spanningsindicator (2020Q2)	ICT-beroepen: typering krap (tegenover zeer krap een jaar eerder). De typering voor software- en applicatieontwikkelaars bleef zeer krap (UWV)

Impact corona en overige trends op langere termijn

Dat de samenleving door corona meer op digitale middelen is gaan leunen, levert voor de IT-sector mogelijk structurele voordelen op. ABN Amro verwacht dat als thuiswerken, digitaal onderwijs en digitalisering van de zorg (en andere sectoren) vaste voet aan de grond krijgen, de IT-sector daar in de toekomst een extra impuls van krijgt (AA, aug 2020).⁵⁷ Het toekomstperspectief voor de IT-beroepen is daardoor gunstig. Dat geldt echter vooral voor het hbo-segment. Door verdergaande upgradering is het perspectief voor mbo-ers minder gunstig.

⁵⁵ ANB Amro (2020). Sectorprognose TMT – augustus 2020. IT-branche in 2021 al ruim boven pre-coronaniveaus.

⁵⁶ UWV (2020). Kansrijke en minder kansrijke beroepen. Eerste inventarisatie sinds de coronacrisis.

⁵⁷ ANB Amro (2020). Sectorprognose TMT – augustus 2020. IT-branche in 2021 al ruim boven pre-coronaniveaus.

3.36 Financiële beroepen

Personen in een financieel beroep zijn vooral werkzaam in de financiële en zakelijke dienstverlening en het openbaar bestuur. Maar zij werken ook in (alle) andere sectoren.

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De coronacrisis zorgt voor extra werk voor mensen in bedrijfseconomische en administratieve beroepen bij gemeenten, UWV en belastingdienst. Deze organisaties zijn betrokken bij de uitvoering van diverse steunmaatregelen van de overheid (zoals de NOW voor het behoud van werknemers door UWV en de Tozo voor zelfstandigen door gemeenten). Bovendien neemt het aantal reguliere uitkeringsaanvragen voor bijstand en WW toe.⁵⁸ Daar staat tegenover dat in andere sectoren als gevolg van corona juist (veel) minder werk is voor deze groep.
- Per saldo laat het aantal vacatures voor bedrijfseconomische en administratieve beroepen in het 2020Q3 een verdere daling zien (UWV, okt 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

WW-uitkeringen (okt 20)	Bedrijfseconomisch en administratieve beroepen: 60.968 lopende uitkeringen tegenover 56.148 een jaar eerder (+9%) (UWV)
Spanningsindicator (2020Q2)	Bedrijfseconomische en administratieve beroepen: typering gemiddeld (tegenover krap een jaar eerder) (UWV)

Impact corona en overige trends op langere termijn

- Corona heeft het proces van digitalisering in de bankensector verder versneld (FD, nov 2020). Ook in de zakelijke dienstverlening en bij de overheid heeft digitalisering een boost gekregen. In de toekomst zal daardoor in deze sectoren meer behoefte aan ICT'ers zijn en minder aan mensen in bedrijfseconomische en administratieve beroepen. Daarnaast zal binnen de bedrijfseconomische en administratieve beroepen sprake zijn verdere upgrading. De kansen van het mbo-segment nemen daardoor af.
- Ook in de specialistische zakelijke dienstverlening is sprake van toenemende digitalisering. Een voorbeeld in dezen is de accountancy (RB, Cijfers & Trends). Daar staat tegenover dat een groot accountantskantoor als De Jong & Laan tijdens de coronacrisis, meer nog dan in data-analyse en CRM, in mensen zegt te hebben geïnvesteerd. Volgens het kantoor maken mensen de cultuur van de organisatie (ING, 2020). En klanten stellen persoonlijk contact op prijs, zeker in tijden van crisis.
- Een 'zachte' dan wel 'harde' Brexit schade heeft ook impact op het aantal banen voor mensen met een financieel beroep. De handel in diensten is vaak vervlochten met die van producten. Voorbeelden zijn accounting, boekhoudingen en juridische diensten (AA, nov 2020).

⁵⁸ UWV (2020). Kansrijke en minder kansrijke beroepen. Eerste inventarisatie sinds de coronacrisis.

3.37 Administratieve beroepen

Personen in een administratief beroep zijn vooral werkzaam in de financiële en zakelijke dienstverlening en het openbaar bestuur. Maar zij werken ook in (alle) andere sectoren.

Actuele (economische en arbeidsmarkt-) ontwikkelingen

- De coronacrisis zorgt voor extra werk voor mensen in bedrijfseconomische en administratieve beroepen bij gemeenten, UWV en belastingdienst. Deze organisaties zijn betrokken bij de uitvoering van diverse steunmaatregelen van de overheid (zoals de NOW voor het behoud van werknemers door UWV en de Tozo voor zelfstandigen door gemeenten). Bovendien neemt het aantal reguliere uitkeringsaanvragen voor bijstand en WW toe.⁵⁹ Daar staat tegen over dat in andere sectoren als gevolg van corona juist (veel) minder werk is voor deze groep.
- Per saldo laat het aantal vacatures voor bedrijfseconomische en administratieve beroepen in het 2020Q3 een verdere daling zien (UWV, okt 2020).

Cijfermatige informatie over actuele arbeidsmarktontwikkelingen

WW-uitkeringen (okt 20)	Bedrijfseconomisch en administratieve beroepen: 60.968 lopende uitkeringen tegenover 56.148 een jaar eerder (+9%) (UWV)
Spanningsindicator (2020Q2)	Bedrijfseconomische en administratieve beroepen: typering gemiddeld (tegenover krap een jaar eerder) (UWV)

Impact corona en overige trends op langere termijn

Corona heeft het proces van digitalisering in de bankensector verder versneld (FD, nov 2020). Ook in de zakelijke dienstverlening en bij de overheid heeft digitalisering een boost gekregen. In de toekomst zal daardoor meer behoefte aan ICT'ers zijn en minder aan mensen in bedrijfseconomische en administratieve beroepen. Daarnaast zal binnen de bedrijfseconomische en administratieve beroepen sprake zijn verdere upgradering. De kansen van het mbo-segment nemen daardoor af.

⁵⁹ UWV (2020). Kansrijke en minder kansrijke beroepen. Eerste inventarisatie sinds de coronacrisis.

